

The Project Gutenberg eBook of Mythologia Fennica, by Christfrid Ganander

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Mythologia Fennica

Author: Christfrid Ganander

Release date: June 30, 2016 [EBook #52445]

Language: Swedish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MYTHOLOGIA FENNICA ***

Produced by Jari Koivisto

MYTHOLOGIA FENNICA

ELLER

FÖRKLARING

ÖFVER

De NOMINA PROPRIA DEASTRORUM, IDOLORUM,
LOCORUM, VIRORUM &c.

ELLER

Afgudar och Afgudinnor, Forntidens Märkelige

Personer, Offer och Offer-Ställen, Gamla

Sedvänjor, Jättar, Troll, Skogs-Sjö-

och Bergs-Rån m. m.

Som

Förekomma i de äldre Finska Troll-Runor, Synnyt, Sanat,

Sadut, Arwotuxet &c. samt än brukas och

nämnas i dagligt tal;

Til deras tjenst,

som vela i grund förstå det Finska Språket, och hafva smak för

Finska Historien och Poësin,

Af Gamla Runor samlad och uttydd

Af

CHRISTFRID GANANDER, Thomasson

Philos. Mag. & Sacell.

Nec longus patrios labor est Tibi nosse Penates.

Ovid. *Metamorph. Lib, I: v. 773.*

MYTHOLOGIA

FENNICA.

Kongl. Maj:ts

Tro-Tjenare och Professor
i
Vältaligheten och Skaldekonsten,
vid
Kongl. Åbo Academie,
Högädle och vidtberömde,
Herr Mag. HENRIC GABRIEL
PORTHAN,

Höggunstige Gynnare!

Med hvad berömvärd nit, beledsagad af de vidsträktaste insigter, Herr Professoren sökt upplysa vår Finska historie, updaga landets ålderdoms minnings-märken, granska, upodla, tilöka och fullkomna Finska Språket, samt stadga dess poësie, därom vitna Herr Professorens utkomna arbeten, som icke allenast äro kända och högaktada inom eget land, utan ock med bästa loford emottagne och granskade af de lärde i Göttingen, London och Pettersburg, samt flerestädes; hvarigenom Hr. Professoren altså hedrat sig sjelf, sin fosterbygd och sina landsmän, samt förskaffat vårt Finska Språk all aktning.

Utom dess har Hr. Professoren satt sine Landsmän i en berömlig medtäflan, at upodla och lära bättre känna sit Landsspråk, som härtills blifvit föga agtadt.

Herr Professorens outrötteliga Bref-växlingar och täta resor, hafva alla syftat därhän, at befrämja et så lofligt andamål.

Jag, får min del, har förmon, at härmedelst offentligent tacka Herr Professoren för, nu snart i 21 års tid, gunstigt, så munteligen som skrifteligen meddelte underrättelser och upmuntringar, at fortfara til Finska Litteraturens förmon.

Denna Finska Mythologie, som til större delen är samlad af Hr. Professorens egna skrifter, både trykta och i handskrift varande, mig gunstigt meddelte, gamla Finska Runor, tilägnas vördsammast hel och hållen Hr. Professoren, såsom et vedermåle, huru jag använt Finska Vitterheten til fördel, de undervisningar jag haft äran, at handfå af Hr. Professoren.

Tillika utbeder mig ödmjukast, at detta må få blifva til evärdelig åminnelse af den agtning, hvarmed har förmon at framhärda Högädle och Vidtberömde Herr Professorens

allerödmjukaste
tjenare
Christfrid
Ganander.

Frantzila i Siikajoki Socken och Uhleåborgs Län d. 28 Apr. 1785.

Företal.

Finska Mythologien är, så vål som alla andra folkslags, inveklad i många mörka sagor och berättelser om Landets fordna Gudar och Gudinnor, med tillämpningar eller allusioner til naturliga händelser och borgerliga förrättningar, som behöfva sin utläggning och förklaring, hvilken bäst vinnes af *Finska*, så kallade, gamla *troll-Runor*; då de jämföras med hvarandra, och til hjelp tages andra Nationers Mythologie.[1]

Våra Finska Runor likna mycket i det Mythologiska eller Fabelagtiga Ovidii Metamorphoses; som ses i synnerhet under namnen *Luonnottaret*, *Louheatar*, *Joukawainen* o.s.v.

Våre Finnar voro dock ej ensamma de, som nyttjat detta sätt, at föreställa höga sanningar, om Gud, världen, dess skapelse, naturens ändringar och verkningar, tingens uphof, själens odödlighet, et tilstånd efter döden i et glädje- eller plågo-rum m.m. under förtäpta ord och i liknelsetal, som, för deras sinlighet, bättre kunde fattas och, i brist af skrifkonst, i väl sammanhängande Runor, i minnet bibehållas, alt ifrån hedentimma til närvarande tid; utan nästan alla Slægter på jorden hafva älskat dessa sinnebilder och mythiska sagor. — Alla hedningar hade en otalig mängd af Gudomligheter.

Nästan alla ting i naturen, dalar, berg, trån, vatn, luft hade sin egen vålne, eller, om man skall så säga, Gud.

De *Ægyptier*, den äldste och lärdaste nation, tilbädo *Osiris*, *Isis*, och en utsägelig hop af apor och andra djur.

Phænicierne, de störste handlande i gamla världen, ärade *Baal*, *Baalsemen*.

Chaldaerne, *Bel*, *Mylitta*.

Perserne, *Mithra*, *Solen* och de 4 Elementerna, såsom Gudomligheter:

Så trodde ock de *Araber* och *Indianer*; och et tallöst antal af Gudar, af större och mindre rang, hade de *visaste folkslag* i ålderdomen, de *Græker* och *Romare*.

Dock tillade de sine Gudar och Gudinnor de största och gemenaste laster; såsom, ägtenskaps-brott, afvund, hämd, ondska och grufsamhet, som voro deras vanliga dater, hvilket *Homer*, *Aristophanes* och *Æschines* ådagalägga. Til exempel kan *Jupiters* och *Junos* äfventyr vara nog tilräckeligt bevis.

Ehuru de äldste Scribenter, *Herodotus*, *Plato* och *Aristoteles*, antaga den äldre tidens berättelser för helt sanfärdiga och i egentelig mening, och hafva så trodt dem, som de berättas; så hafva dock sednare tiderne ansedt dem för *kloka fabler af Allegorisk betydelse*, och de vise hafva gjort dem til *Physiska* eller *Moraliska vehiclar*, och formerat deraf *Philosophiska sanningar*, *klädde i sinnebilder* och *Mythologiska Sannsagor*. *Zeno*, den Stoiska Sectens stiftare, var, som det synes, den förste, som utvecklade sanningen ifrån dess lindor. Cicer. N. D. I: 14. II: 24. — Närmast bidrogo därtill de *Platoniker*, efter *Christi börd* i det 3:dje och 4:de århundrade, hvilka, til at afhjelpa den insmygande hedendomen, förvandlade desse fabler i Allegoriska hölsor, som gömde de högsta sanningar.[2]

Jag kan icke undgå, at här anföra något af det Hr. *Abboten och vice Presid.* m.m. *J. Fr. v. Jerusalem* i sina *Betraktelser öfver Religionens Förnämsta Sanningar*, angående denna sak, skrifver: 2. Del. sid. 15. Hvarföre skulle Stjernorna allena vara upfylde af Gudomlighet? Någre människjor hafva framför andre så utmärkt höga egenskaper, at de omöjeligen kunna härstamma af naturliga människjor; deras ande måste vara af högre art, och de således vara en högre Guda afföda. Efter döden återtaga de sit rum ibland Gudarne; dock behålla de altid utmärkt böjelse för deras förra fädernesland och äro dess Skyds-Gudar t.ex. *S. Niclas* i Ryssland, *Wäinämöinen*, *Ilmarinen* i Finland.

Luft, haf, floder och vädret äro i den grofva människans ögon, som icke känner naturens lagar och dessas gemensamma ändamål, så många särskilde magter, som til deras verkningar icke bero af hvarandra; hvarföre skola ock icke de vara fulle af en lika osynlig kraft? — Åter igen nye Gudar — Deras storhet är väl sins emellan åtskild, men de äro sjelfrådande i deras Herradömen, och måste altså blifva ombedne af Gudar och människor om deras välvilja. *Juno* nödgas gifva *Æolus* goda ord, när hon vil hafva storm på hafvet, och lofva honom til tacksamhet en af sina skönaste Nympher; *Neptunus* åter finner ganska illa, at Väder-Guden dristar besatta sig med hans element; och således blifver aldrig någon ande på dikter om Gudar och Gudinnor.

Uti Naturen och i hennes eget lefverne, vederfares den enfaldiga människjan både ljuft och ledt, både goda och förskräckande händelser, hvilkas närmaste orsak hon icke inser; alt detta kan icke komma af annat, än af *sådane* osynlige och verksamme väsenden. Så mycket *flere blifva Gudarne*; altid nye *undergudar*, goda och illa görande *spöken*, *vålnader* och *féer*. *Trettio tusend* voro de redan vid Hesiodi tid. Och alle desse Gudar, så många de äro, större och mindre, blifva altid människorna like: kunna altså icke dyrkas utan på människjo sätt och bibehållas i deras goda vilja, eller försonas; äro de icke för

mägtige, kunna de ock för deras oginhet straffas, och förmås til mera tjenstfärdighet, medelst indragning af deras vanliga offer och lofsägningar. Augustus, at hamna sig på Neptun för en utståndens storm, vågade förbjuda, at uti en högtidlig procession bära hans bild med de öfrige Gudarnas.

Sådane äro Gudarne hos Homerus, sådane voro de hos de uplyste Romare, och sådane äro de i denna dag hos Samoiederne och Villarne i Canada.

Sid. 17. Det enda man af dem begärte, var endast tilfredsställandet af närvarande behof och begärelser, samt at få veta sit tilkommande öde — — Dygdig kunde man sjelf vara.

Satis est orare Jovem, qui donat & aufert,
Det vitam, det opes: æquum mi animum ipse parabo.

Sid. 39. Genom många *Symboliska föreställningar*, som til äfventyrs skulle betekna vissa *Nationale händelser* och naturs verkningar, dem hvarken de eller deras *mästare* sjelfve mera förstodo, så väl som genom de mångfaldiga diktade små *Guddomar och Andar*, hade den gamle Religionens sanningar förlorat deras första enfald. Se vidare sid. 27, 40 och Apolog. Conf. Aug. p. m. 229.

Sammalunda utmärka våre *Finnar* i sin Mythologie ofta naturliga verkningar och orsaker, under flera Guda-namn, såsom til exempel, åskan med *Ukko* och *Ilmarinen*, Järnets uphof med *Luonnotar* — samt ådagalägga en mycken naturlig insigt i naturens kännedom, dels kraft och verkningar.

Sjelfve *Götherne* i sin äldsta Mythologie komma öfverens i samma idéer om troll i Berg, Sjöar, Dalar, Skogar, Resar och Jättar — som äro aldeles de samme med Romarens, Grækernas och Finnarnes samt Lapparnes Mythiske varelser.

Vi hafve inga andra spår qvar til *Finnarnes*, såsom ostridigt de äldste[3] *Nordens* inbyggares, *härkomst, regering och lefnadssätt*, än dem man spridda och strödda kan komma öfver och blifva varse i *Finska Mythologien*, i Finska Språket och i landets uråldriga hemseder[4]

Så vål *Finska ordspråk*, som *Runor* eller *Poëtiska Sånger*, aldeles olika andra nationers, 8 stafvige Rythmer utan rim, gifva anledning at sluta om Språkets fordna häfd — i de *förra*, är folkets gamla *Sedo- och Vishets-lära* förvarad; de *sednare* eller Runorne angå deras *Hedniska Gudalära, Metamorphoser, Theogonie, slögder, näringar, vidskeppelser* m.m. — Därigenom at desse blott i allmogens minne många secler igenom varit bibehållne och först i nyliga tider, utur dagligt tal samt mundteliga sånger, blifvit fattade i Skrift, har händt, at de i et och annat tyckas vara försämrade; *men i dem är ock mycket qvar, som en kännare af språket välbefogad fötter i jämförelse med det man i upodlade tungomål anser starkt ock vackert.*[5] I gamla *Finska Runor* finner man ock, under regelbunden och *Sinrik ordaställning*, et med *Allegorier, Metaphorer* och flera sådana prydligheter lifligt lekande snille.[6]

Til at kunna därför begagna sig af den äldre *Finska Poësin*, och med nytta, nöje och smak läsa våra *Finska Runor*, och *igenfinna det höga, det vackra, det intagande i de samma*, är en *Mythologisk kundskap oundvikligen nödig*, *Finska Mythologien* är en clavis poëseos Fennicæ. Lika så litet som *Ovidius, Virgilius och Homerus* skulle förstås, och deras rätta mening, hvartil de alludera, inhämtas utom Mythologisk insigt, och kundskap om Romares och Grækers hemseder; lika så litet kommer man ock til rätta med Finnarnes *Runor*, utom *Mythologie*.

I den afsigt, at gifva ljus åt den äldre *Finska poësin*, har jag gjort den *Mythologiske Samling*, som jag nu ställer inför allmänhetens ögon, under det jag i flere år genomgått alla *tilgängelige*, och möjligen i landet *existerande Runor*, af hvilka jag tillika utplockat flere hundra ord, til en vacker *tilökning* til et nytt *Finskt Lexicon*, med *phrases*, som nu äfven är under renskrifning.

Under en tid af några och 20 år, som jag samlat och granskat *Finska ord*, har jag väl blifvit varse, at flere ord til ljud och betydelse äro lika med Graekiska, men huruvida Probstens *D. Nils Idman* (l.c. p. 39.) rätteligen slutar, at *Finnarnes Hedniska Gudalära varit til största delen Grekisk*; hvilket där af skulle bestyrkas, at de *fläste Gudars namn äro i Finska Språket främmande och komma intet af Finska ord*; det är något som jag, för min ringa del, anser vara betydande tvifvelsmål underkastadt; emedan de med samma skäl, i min tanka, kunde hänledas ifrån Hebraiskan, eller flere Europäiska än lefvande språk. Så väl *Stam-orden* i Finskan och ändelserne, hvilka äro Finske, som den *Mythologiska*. Genealogien tyckes bevisa motsatsen; härtill gömmer, at samma begrep, som Romare, Græker, Göther, med flere, sig gjort om sina större och mindre Gudamagter, hafva ock Finnarne. Dessutom äro någre *Mythologiska namn* verkeliga *Stam-familiers*, märkelige i lifstiden och efter döden ihågkomne personers samt än varande orters namn.

Med den *Finska Mythologien* har jag ock velat förena den *Lappska*.

Hvad jag af *Lappska Mythologien* anfört, har jag tagit af et Manuscript, författadt af *Danske Missionairen, Lenart Sidenius*, och öfversändt ifrån *Öfver-Sallsetter i Astafjorden* d. 17 Oct 1728. til

Kyrkoherden *Johan Tornberg i Jukkasjärfvi* och af honom til Probsten mag. *Hinr. Forbus* d. 1. Jan. 1728. Det är öfverensstämmande med en annan Dansk Missionarii *Jöns Kijhdals* berättelser.

Lapparne hafva classificerat och rangerat sine Gudar i följande ordning:

1:o Til de Gudar, som äro allerhögst uppe i Stjernhimmelen, eller Öfver-Gudar, räknas Jubmel, Rariet, Radier och Rana-neida.

2:o Til Gudar, som äro lägre ned i luften, höra, Beiwe, Torden, Bjegs-olmai, Gissen-olmai, Akklikkes-olmai.

3:o Gudar, som äro på jorden, räknas Stor- och Lill-Junkker, Leib-olmai, Kiase-olmai, Mader-akka och dess 3 döttrar: Sarakka, Ux-akka, och Jux-akka, Saiwa-olmai, Saiwo-neides, Saiwo-serva, Saiwo-lodde, Saiwo-gwelle.

4:o Underjordiska Gudamagter och Orter äro Jabmiaimo, Jabmi-akka, Nemagwelle, Rota, Rotaimo, Rota-landa, Jamikiatser; hvilka alla i detta Mythologiska Lexicon, under sina alphabeter, komma at utredas och beskrivas, efter Danska Missionairen Sidenii uppgifter i nämnde Mscr.

För den likhet, som fins i Lapparnes och Finnarnes Mythologie, såsom folks, hvilka synas vara af en Stam och extraction[7] få til Språkets, som fordna lefnadens öfverensstämmelse, (hälft som det är bevist, at Lapparne bodt förut i landet och Finnarne med dem äro befryndade) har jag velat förena bägges Mythologie; samt här och där i detta arbete jämföra dem med hvarandra; och hvarest ske kunnat, äfven visa då och då til den äldre Svenska Mythologien, hvarest

äfven förekomma, om icke samma och lika lydande Mythologiska namn, dock dylika idéer. Som hos de bägge andra; hvartil äröfringar, commerce och folkflyttningar måtte bidragit.

Af alla dessa 3, nu under Sveriges Krono lydande folkslags Mythologie, kan aftagas och lätteligen slutas til deras likhet i tänkesätt om Religion; at de trodt själens odödlighet och et annat lif efter detta; som kan ses då man efterslår Tuoni, Jabmiaimo, Manala, Kipumäki, Kivutar o.s.v.

Man skulle förmoda, at af denna Finska Mythologien vinna tillika någon uplysning i Finska folkets historie och geographie; då här och där anföras fordna Sedvänjor, af hvilka många än äro bibehållna, och någre orter blifva updagade, som förut varit föga kände.

At denna Mythologie må vinna det påsyftade ändamålet, at upplysa, samt dess mera trovärdighet och pålitelighet hos Finska vitterhets älskare, bör jag til slut upgifva de källor, ur hvilka jag hämtat dessa närvarande Mythologiska uplysningar, näml.

Af Ol. v. Dalins och Af Botins Sv. R. historie. Af Björners Brew om Finnars, Lappars och Samojeders ursprung. Archtopolitani Disp. de Religione & origine Fennorum, Upsaliae 1728. Magist. Christ. Er. Lencquists Disp. de Superstitione Veterum Fennorum — Aboae, Praes. Prof. Eloqv. Hinr. Gabr. Porthan, edit. 1782.

Biskop Agricola har, som bekant är, i sina kända rim, nämnt Finska Gudars och Gudinnors namn, dem jag ock, ehuru råbråkade, här uptagit.

Finska så kallade troll-Runor, hafva praesterat mig de fläste Mythologiske personers och orters namn, som förklarar sig sjelfve, genom det sammanhang som i dem träffats.

Hvad jag sjelf sett och hört, har jag med all trygghet kunnat anföra.

Denne Finske Mythologie tryckes i qvart-format, för at kunna framdeles biläggas det under arbete varande nya Finska Lexicon.

Om mine värde Landsmän och älskare af Finsk Vitterhet, kunna hafva häraf någon nytta, skall det vara mig en ogemen fögnad.

MYTHOLOGIA FENNICA

AARNI, en vålne, som tros ligga öfver gömda skatter i jorden; kallas *Aarnion haltia*, *Aarni haudan isäntä*, *joka makaa Aarteen päällä*. Då skatten nedlades, gjordes flere löften, såsom: at en röd tupp, eller 3 fårhufvuden, m.m. skulle offras åt *Aarni haudan haltia*, eller draken, af den som ville uptaga de gömda penningarna &c. Se *Kratti*. — Skattgräfvare hafva så väl här, som i Tyskland, hvarjehanda vidskeppeliga uptåg, då de leta efter skatter. Se *Fresenii Past. Saml. om Skattgräfvande*: de mumla, läsa troll-ord, kasta tärningar af bly, offra, bruka slagruta; och finna sig dock ofta bedragne såsom Alchemisterne.

Aarni ses om Solskensdagar, och nattetid vid eld, i skogar och på backar uptorka och skura sina möglade skatter; ofta höres han skallra sina Riksdalrar, då han är gunstig åt någon melancholisk penningekär.

Dock, oaktadt all vidskeplighet, finnas än ofta här i Finland penninge-gömmor, som blifvit af invånarena nedgräfvde dels i förra seculo, då *Wenäjän Räikkä, pelko wuosi* var, eller Ryssens fiendtlige infall befarades, 1656. (Se Finska *Ajan-Tieto*), dels i sednare krigstider omkring 1713 til 21; kanske också af någon gammal Penninge-Gud, som af afvund och illvilja frivilligt nedgräfvit sina pengar och redbarheter, på det hvarken barn eller slägt måtte efter döden få någon del af deras svett och möda. — Ännu händer någon gång, at med notdrägter utur insjöar fås hela penninge-kistor, hvilket händt för någre år sedan i Pijppola här i Sijkajoki Socken. I Kemi och annorstädes har funnits, efter stora Ryskasegden och än i våre tider, i gropar nedgömd Spanmål i skogarne. Se *Haltia*.

Af *Aarni*, såsom rikedomars och skatters gömmare, synes *_Arlis_ tider* fått sit namn; såsom de äldste i verlden och de sällaste fordom varit i *Jothanhem* (Jothers, de Finnars land) långt förr, än *Krake* fådde guld och et så dyrbart mjöl dambade af *Frodes* qvarnar, mjölk lopp i floderne och ekarne svettades honing.

AATES eller *Audes*; en Finsk Drott, om hvilken v. Dalin säger, at dess dotter var gift med *Wisbur*, son af *Wanlander* och "*Drifva*, en dotter af Finska Höfdingen *Snö* eller *Nieu*; och vidare: *Wisbur* emottog efter Fadren *Wanlander* Upsala öde, och förlikt med Finska huset gifte sig med Finska Drotten *Athes* eller *Aude* den rikes dotter, som födde honom Sönerne *Gisl* och *Audr* (i Finska Krönikan kallade *Gris* och *Amund*), men snart förskjuten måste med dem resa hem; hvarpå *Wisbur* med en annan qvinna aflade sonen *Domalder*: den Finska *Hulda* gaf då åter förbannelser, med hvilka *Gisl* och *Audr* sändes til honom, at utkräfva åtminstone Modrens morgongåfva, som var tre stora byar och en guldkädja. Resan var dock fåfång, oaktadt Gudarnas försäkran: at *Ynglingarne från den stunden skulle sins imellan strida* och *guldkädjan en gång blifva en bane för den ypperste man i deras ätt*. Modren *Hulda* ville med vidskeppelser fördärfva *Wisbur*; men sönerne gjorde det med vapen: de sköflade i Sverige och anställte upror, hvarvid Fadren en natt blef innebränd vid år 340.

"Men *Domalder*, *Wisburs* Son af andra giftet, ärfde dock sin Faders rike tillika med kriget, hvarigenom han intog många länder och kallades *Jota-Dolge* eller *Finnars förföljare*. Finland kallades ock fordom *Jätteland*.

"*Domalder* blef offrad åt afgudarne för missväxt vid år 365. Denne hungers nöd orsakade en stor folkflyttning ur Skandinavien, *Wiliner*, *Wendler* eller *Bergfinnar* drogo ned åt landet in i *Skåne*, sedan anförde af *Ajo* til *Småland*, och vid år 370 til *Gottland*, samt sedan til Tyskland." *Finnmarkken* i Småland, och *Gottländska* Språkets sträshet, äro bevis til *Finnarnes* därvaro. Se *Vinder*, *Joter*, *Jättläiset*, *Drifva*.

AATINS barn, Nordens äldste invånare, se *Jätit*.

AHTI, En Sjö-rå, som gaf fisk och anropades af vidskeppelige Fiskare. Kanske Lapparnes *Akte* eller *Ahti*, den Lapske Afguden *Stor-Junckarens* Hustru, (Se *Veden-emä*) Finnarnes *Akka*. De Grækers *Actæon*, *Pan*, piscatoribus & venatoribus favens, synes vara den samma.

AHIKAINEN, Se *Ritikainen*, den samma som *Ahtolainen*.

AHTOLAINEN, En stygg ond vålne; et troll, som bandt ormar om sina gårdsgårds-störrar, i stället för vidjor. Ödlan kallas därföre i Runorne: *Ahtolaisen aidan wittas*.

AJATTARA, — *Ajattarot* in pl. Skogs-Spöken — *Priapus*. En ond förskräckelig vålne af könet i skogar: förvillade Skogsmän och jägare: nämnes i Finska Bibel-version i plurali 3 Mos. B. 17. v. 7. *Ej pidä Ajattaroille uhrattaman* — i Svenska öfversättningen: åt djeflomen — Se *Hattara*.

AKKA, *Ukkos* Hustru: en mäktig Gudinna, jämföres med *J. Maria*, och tyckes vara den samma i medeltiden. I Runor heter det om *Mehiläinen*:

Pistä siipesi simaan,
Toinen siipesi meteen,
Akan wanhan wakkaseen;
Tuo sitten simoa tuolta...

och straxt därpå anropas *Mariatar*. Se *Ukko*.

AKKA, äfven en Sjö-Råderska, Hafs-Fru: bodde vid et sund; hon kammade eller borstade sig, och då därvid hände at en tinne eller borst flög i sjön; blef däraf genom böljornes skummande en tomt-orm och metmaskar. Se *Ahti*.

Akka Salmen Korvallinen
Oli pääätään sukiwa,
Hapsiaan harjaawa,
Pii harjasta pirahti
Lawialle lainehelle,
Selwälle meren selälle.

Se *Syöjätär*.

AKKA *wanha Kaiwo-Keträ*, en flitig käring i spånad och väfnad; planterade furun och tallar. Se *Sämsä* och *Wennon-härkä*.

AKLIKKES-*Olmái*, trenne Gudamagter hos *Lapparne*, lägre ned i luften, til hvilkas ära lördagen och Söndagen hölts helig. De fleste Lappar hafva helgat Fredagen *Sarakka*, Lördagen *Rariet* och Söndagen de 3:ne *Aklikes-olmai* til ära. Därföre när Lapparne hafva försedt sig med Fredags- Lördags- och Söndags-arbete, hafva de gifvit offer i förlikning. *Sidenius*.

ALAMAN-Järvi, samma som *Aloen-järvi*, Fennorum Lerna malorum sive Styx; en eldputt, där elden fants sedan flere varp dragits; skall finnas ytterst i Lappmarken, äfven af samma namn i Pudasjärvi, Pedersöre, och Ilmoila Soknar i Österbotn &c.

Uti en gammal Runa, där det berättas om eldens upkomst, genom det at *Ilmarinen* flintade eld af en orm, säges, at gnistan flög *keskelle Alaman-järwen*:

Iski tulta Ilmarinen,
Wälkytti Wäinämöinen,
Ylhännä Taiwoisessa,
Eläwällä ennuxella,
Kirjawalla kärmehellä,
Kirpasi kipuna yxi.
Läpi Taiwoisen yhdexän,
Taiwas puolen kymmenettä.
Meni ajna mennesään,
Wieri ajna wiertessään
Keskellen Alaman järwen,
Nieli tuon tuli Soroisen — —

ALOEN-järwi, Finnarnes Styx, i högsta Lappmarken. En eldpuss; där elden fanns i en sarf. Då *Ilmarinen* och *Wäinämöinen* slogo up eld, for en eldgnista i *Alue-träsk*, som deraf 3 gånger i sommarn uptorkades, så at Stengruset på botnet syntes. Där drogs sedan not, at upsöka elden; först med en not af *bast*, och man fångade väl fisk, men ej den hvare elden var; sedan gjordes en annan not af lin och hampa: *J. Maria* rodde och *Wäinämöinen* satt i styret; noten drogs mot och med strömmen; och då fångades en *krampfisk*; men hvarken *Wäinämöinen* eller *Maria* tordes gripa den. En svart karl 3 tum hög steg då up från hafvet, som hade stenskor, en hjälm af flinthårda hällen, långt hår til hälarne och skägg alt til midjan: han slakte med bara händer *Krampfisken*, fann i den en *lax*, i laxen en *gädda*, i gäddan en *sik*, i siken en *sarf*, i sarfven et rödt *nystan*, i nystanet *eldstrimman* och elden, hvars sveda och värk sedan manas och hänvises til *Kipumäki*.

ALWA-järvi, En insjö vid Kammola hemman i *Wijtsaari* Socken, där rudera funnits vid en källa af fordna tidars åbyggnader djupt in i jorden, vid hvilkas gräfvande flere blifvit illa betagne, samt sårade med blemmor och utslag på kroppen.

Denna *Alwa-järwi* insjö såsom ock *Pudasjärwi* Sjö äro förr besökte af Tavastlänningar för fiskeri: —

Krono-skyttar hafva först nedsatt sig här på orten. Af de 3 första som här stadnat at bo har en hett H. *Leppänen*, den andra uptagit *Urpela* hemman vid *Kiwijärvi* Sjön, den 3:dje med tilnamnet *Hassinen* stadnat vid *Alwa-järvi* forssen, och förmenas, at alla desse varit Savolax-boer, hvilka uppå någon viss årlig ränta bekommit Kongl. tilstånd, at uptaga denna ort.

I en gammal Runa om eldens upkomst heter det: *Tuosta tuo tuli soroinen, pahan tehtyä pirahti, Alwejärwen ala päähän* — —

ALUEN-jarvi eller *Ljemon-wesi*, en så eldhet Sjö, at ock Sjöfoglarne där ömkeligen qvidde:

Koskelot kiwuttelexen,
Keskellä Aluenjärwen
Tuon tuiman tulen käsissä,
Waiwatessa walkiaisen.

AMUND den 6:te. Sextus Rex Finlandiæ, vestes pelliceas, quæ tum in usu erant, auro argentoque distingvi curavit, vestes autem corpori proximæ a capite ad calcem cohærebant. *Messenius in Chronic. Finland. Mscr.* Linnels Disp. de *Tavastia* p. 17. Praes. Hinr. Hassel, Aboæ.

ANTERETTOIN, *Löylyn-haldia*: en bad-patronessa, som förvarar sår, at ej värman i dem ingår. Se *Auterinen*.

ARNGRIM, *Audins* Präst i Finland. Se *Aate*.

ASAR, Se *Esiwalda*.

AUDE, Se *Aate*.

AUTERINEN, Bad-qualme. Finnarne äro mycket rädda, at badången skall gå i et öppet sår, hvarföre de hafva *Löylyn Sanat* eller *Synty*, som äro Signelser til bad:

Löyly poika Auterinen,
Auterettären tekemä,
Hiki wanhan Wäinämöisen,
Herran hengestä hywästä.

AUTERETAR & *Auterinen*: så kallas badet i Runor, och anses för botande och sundgörande Gudomligheter; ty Finnarne viste ej af bättre medicament än badstugugång.

ÄHKY, en sjukdom med bukref, troddes vara *Äimeröises* Son.

ÄJÄTÄR, en af Juuttaas döttrar; daggade ormar.

ÄIMÄTÄR, en stolt mö, blef hafvande af vårvädret; födde vargar.

ÄIMERÖINEN, ordsak til res, *Ähkys* fader.

ÄMMÄN-Koski, Se *Qwena ström* och *Cajana*.

ÄRJÄMÖINEN, en kall buse, med rimfrost, stel och skyf; härmed förstås en sträng alfvarsam vinter. Se *Puhuri* och *Hyytämöinen*.

BEIWE, Solen: Lapparne räkna Solen ibland sine Gudar, som äro längre ned i luften. — De offrade åt Solen, på det hon skulle skina väl och befordra gräsväxt och hvita Kreatur, samt åto gröt om midsommars qvällen Solen til heder; de offra ock åt Solen för åtskilliga Sjukdomar, besynnerligen för mangel på förstånd. *Lenardt Sidenius*.

BERG-Finnar. Se *Aate*, *Winder*, *Jätit*, *Joter*.

BJARMER, Se *Jumala*.

CAJANA — De Gamlas *Qvenland*, eller *Amazoners* land, singeras hafva fått namn af *Janus*, en afgudabild, som nedslutit utför *Ämmänkoski*, då Finnarne ropat; *Ca — Janus!* Se *Janus!* jämför *Qvenland*, *Qvenaström*.

Cajana Slott är funderadt i K. Carl IX tid 1606 af Clemens Eriksson, mot Ryssarnes anfall, 15 mil ifrån Ryska gränsen. 1716 in Jan. intogs det af 4000 man Ryssar. Se Ol. v. Dalins Sv. R. bist. 3. D. p. 562.

DOMALDER, Se *Aate, Joter, Jätit*. *Domalder* hämnades grymmeligen *Finnarnes* trolöshet emot sin Fader, därpå blef han kallad *Jota Dolgi* eller *Finnarnes fiende*.

DRIFWA, Finska Höfdingen Snö eller Nieuus dotter af Fornjoterska stammen, Wanlands, den 6:te Upsala Konungens af Ynglinga Stammen, gemål; Wisburs moder, som hon födde i Finland; hon förgjorde sin man. Se *Aate*.

DUMBR, Konung i Öster- och Wästerbotn. Se *Verelii* not, ad *Herv*. S. p. 27. Han regerade vid pass A. C. 867. *Messenii Scond*. Illustr. T. X. p. 4. *Pet. Nic. Mathesii Disp*, de *Ostrobotnia* p. 3 & *Stecksenii de Westrobotnia* p. 15.

EGRES, skötte ärter och bönor, rofvor, kåhl, lin- och hamp-växten.

ENARA träsk, en af Sveriges urgamla gränsor, längst up i Lappmarken.

ERÄ-pyhä, offer-hälla i Orihwesi, af samma sorte som Lapparnes parse-ware, Se *Uhri-paikka*.

ESIWALDA, kallas all öfverhet af Finnarne. Grefve Bonde, i sit tal om Finnarnes härkomst uti Kongl. Vitterhets Academien, skrifver *Aesiwalda*, Som han deriverar af *Asar*, eller de sednare Nordens inbyggare, Som kommo från Asien under Oden den yngres anförande.

ETELÄTÄR, Sjelfva Sunnan-vädret, anses per allegoriam, som en ljuslig och vän Mö, och kallas *Etelätär neiti nuori*. Hon anropades af Hofslagare eller hästgällare, at svalka luften ifrån Östan och Västan. Bön til henne lyder sålunda:

Etelätär Neiti nuori,
Ijätk ijästä pilwi,
Nosta lonkka luotehesta,
Syrjin yhtehen syseä,
Lomatuxen loukautak,
Sada mettä Taiwoisesta,
Sima pilwistä pirota,
Teoxillen tehtäwillen,
Panoxillen pantawillen

Se *Rana-neida*.

FINNAR. Se *Winder, Wiliner, Aate, Joter* —

FORNIOTI eller *Ferniotti*, är sammansatt af *Jotun* eller de *Joter*, som fordom var Finska folkets namn; härmed öfverensstämmar, hvad *Suidas* nämner om et folk, som kallades *Iouthougoi*, hvilket synes hafva bodt i negden af floden *Ister*, som nu kallas *Donau*. *Fornioter* var Konung i *Jättaland*, som kallades *Finland*, i Qvenland eller Terra Amazonum beläget öster om hafsbotn. (*Peringskjöld's ättartal*, *Genealog VIII* p. 86.) Se *Kare*.

I *Swewernes* ställe nalkades Nya *Schyter* från *Mithridatiska* bullren til *Scandia*.

En vördig Husfader *Fornioter*, förmodeligen af *Jumalers* ätt, nedsatte sig i en del af *Jotnahem*, som då kallades *Kuenland*, nu västra Ryssland, *Finland*, *Österbotn*. Se *Athe*.

FROSTI, en Finsk Kung. I K. *Froste's* tid gjorde Svenska Konungen *Agne* anfall på Finnarne. Sic enim *Sturlesonius* in vita *Agni Expeditionem bellicam suscipiebat in Finlandiam*, ubi proelium committebat cum *Froste* Rege Finorum, quem superabat acie. *Schefferus* in *Lapponia* C. 6: p. 49, 50.

GYLPHO, Svensk Konung, men til sin härkomst en Finne, ty han var Finska Konungen *Ferniottis* Sonason. *Loccenii hist*. Sv. Lib. I. p. 2.

HAARNI, et Ähkys tilnamn, it. samma som *Aarni* — — *menes Haarni hautoja sywiä*. R.

HAGA gods, *Ugglarne* tilhörigt, i Janakkala Socken i Tavastland; var först ämnadt til Slott. Et högt berg.

HAKOISTEN *linna*, vid Haga gård; en djup graf som där finnes, är märke därtil. På 2:ne ställen i *Hattula*, i *Säxmäki* och 1/4 mil ifrån *Tavastehus* emot Norden vid en liten sjö, ses ännu rudera af en mur, uprest af ofanteligen stora stenar, i nog lång sträcka; ehuru nu mera något lägre än tilföre.

HALLGRIM, en Reese, dräpt af *Domar*, i dess egen kula. Se *Miehen-Syöpä* och *Kuippana*.

HALTIA, en Rådare; ande, som troddes finnas särskild för hvar människja, hvar tomt, hus, skogslund, sjö, penninge-gömma och berg.

Denna tanka, om en rådande och en människja medföljande ande, har blifvit bibehållen ifrån äldre tider — Se om Petri ande Act. 12: v. 15. och i våra Symboliska Böcker är det uptagit i morgon och afton-bönerne.

Item: *Haltia*, är en människjas kynne och naturell samt hardiesse; t.ex. säges: *Sillä on kowa eller hywä haltia, karhia luonto*, han är modig, orädd.

Aarnen-haudan haltia, Draken eller Penninge-skratten, som låg öfvar nedgräfna skatter. Denne *Aarnen-haudan haltia* kan förliknas med *Thrain* i Svenska Mythologien. Et *troll*, som uti sin graf förvarade sin Rikedom eller en stor skatt, som därföre var svår at röra.

Denne var också efter sin död förskräckelig för den eld och rök, som han pustade ur sin graf; hvilket kan syfta på de lysgubbar (Errones, ignes lambentes), som synas på sådana ställen.

Huoneen-haltia, samma som *Tonttu*. Se *Tonttu custos*, præses Domus.

Weden-haltia, en ande i insjöar, som skulle blidkas af fiskare. Hans elaka anslag förhindrades genom själspeck, tran. Se *Weden eukko* eller *Emä*.

Wuoren-haltia, Bergs-rå. Se *Wuoren-wäki*.

Wuoren-haltia hupia, en *Hijen heimolainen*, *Hiisis* frände, och *Wäinämoises*, Eldgudens, compagnon vid järnsmide.

HATTARA, *paha hattara*; en troll-kåna i gamla sagor; nästan samma som *Ajattarot* och *Lemmas*, v. infra. Kallas i Finska käringa-sagor *paha hattara*, för dess okynne. Item *Hattarat*, bångstyrige jättar och Himmels-bestormare. *Hattaroita hallitseepi*, håller styr på bångstyrige Rimthussar. Prov. *Ei tiedä Jumalakaan kuinga kurjaa pitää, hattaraa hallitsee*.

HÄRKÄ eller *Mulli*, En rätt märkelig Mythologisk *Oxe*, mycket lik de Separatisters och Chiliasters, hvaraf de tänka hålla et fett gästabud på jorden, utan tvifvel i sällskap med Troglodyterne, sedan de få et jordiskt herravälde.

Finska Runorne beskrifva denna *Oxe* ofanteligen stor, så at dess hufvud rördes i Tavastland och svans fläcktade i Tårneå. Dermed förstås altså förmodeligen Karlvagnen. Svalan flög en hel dag ifrån manken til svansändan, och Ickorn sprang en månads tid imellan hornen, utan at hinna sitt mål.

En liten svart karl slagdade honom, hvaraf fecks 100 såar kött, 7 båtar fulla med blod och 6 tunnor talg eller fett, hvaraf smörjor gjordes, därmed man läkte bränsår, m.m. Runan berättar:

Hätkä kaswo kaunihisti (aliis, kainuhussa),
Lihoi mulli lijotengin,
Pää häly Hämeen maassa,
Händä torkku Torniossa:
Päiwä kauden pääsky lensi
Häpeheldä hännän päähän;
Kuukauden orawa juoxi,
Härjän sarwein wäliä,
Eipä wielä päähän pääsnyt,
Ensingänä ennättänyt;
Hajettiin Tappajata...
Mies musta merestä nousi...
Ensin wäänsi polwillensa,
Sitten käänsi kyljellensä,
Sijtä siirsi seljällensä.
Saatijn siitä saalihixi,
Sata saawia lihoa;
Werta seitsemän wenettä,
Kuuta kuusi tynnyriä;
Täst on woitteet otetut,
Tästä kahteet katotut,
Jolla wihat wiskotahan,
Tulen poltot poltetahan,

Tulen woima voitetaan,
Tulen pahat paratahan...

HÄRJÄN-pyry. En Ström, *Hämeen Linnan takana*, på andra sidan om
Tavastehus: förekommer i Runor.

HEIMDALLER, vishetens Präst på Saaris i Finland.

HELAA, den årstid, då Pingst-högtiden infaller i Maji eller Junii månad, hvaraf Christi himmelfärd kallas *Hela-Tuorstai* och Pingst *Heluntai*. Finska folket, i Synnerhet i Tavastland och Åbo anställa då lekar, *Hiippa* kallade, enke-lekar, m.fl. dansa kring eldar i åkrar och gröna parker o.s.v. Tyckes träffa in med Grækernes '*anhestaeion* och '*agoa*, arealia — hvarom Suidas. De lust-eldar, som på flere ställen i åkrar och på öppna fält göras, kallas på Finska *Hela walkia*, vid hvilka brasor de sig roa, i synnerhet i Tavastland uti Hattula Socken, med godt öl under musik och hoppande. Elden flintas ej alltid up; utan tages med gnidning af träen, såsom villarna göra i Norra *America*. Detta sker hälft då man underhåller rök på åkern vid koernes fällande. En sådan eld anses för helig, och kallas på Finska *Kitkan-walkia*.

HELKA, utan tvifvel *Helga*, el. *Olga*, aliis, den heliga Helena. Finnarne beskrifva henne, såsom *hywä, priski, warsin walittu waimo*. d.ä. hon anses för en ganska god utvald Qvinna och vis Gumma, at, jämte *Maria*, dämna blodsår efter järnsador; Se *Luonottaret*, hennes döttrar. Hon anropades, at tilbinda blodsår, på följande vis:

Tule tänne tarwitaan
Helka waimo hempiätär,
Tukis multa turppailla,
Maan saroilla sammaltelek
Reikeä rewennyttä,
Peitä pienillä kiwillä,
Ettei maito maahan pääse,
Puna peltoon putoa.

Kom hit, här behöfves
Du väna qvinna Helka,
Stoppa til med muld torf,
Mylsja med tåteltafs
Det uprifna hålet,
Täck med små stenar,
At mjölken ej må nedrinna,
Den röda bloden drypa i åkern.

HELWETTI, Plågo-rummet för de osälla efter döden; dit, och til

Kipumäki, hänvisa ock troll ofta plågorne. Deriveras af Svenska ordet *Heel*, som emottog dem, som ej voro märkte i tiden med Sverds (*Geirs-uddi*), och sägnade de döda, som lefvat väl.

HERHILÄINEN, (En Bålgetinge) i Runor; upkom då *Karilainen* stötte med sin häl i jorden. Se *Karilainen*.

HIIDEN eller *Hijjen Emäntä*; Hjis sis Stygga hustru; af dess sträfva hår togs strängar til Wäinämöises nya och märkelige harpa.

Kust' on kielet kantelossa?
Jouhista hywän orihin,
Hiuxista Hijjen emännän,
Weden wahoista walitut,

Se *Hijsi*.

HIIDEN eller *Hijjen HEIMOLAINEN*, Hjis sis Slägtinge och anförvandt. *Wuorten- haltia Hupiat* rectius, *Upia*, en som förvarar och gömmer malmstreken i berg — Bergs-rå.

HIJJEN-HEVONEN, en helfvetes Fri-trafvare, hvarpå *troll* och sjelfva *Pesten* skjutsades til afgrundens klippor. *Pesten (Rutto)* får denna skjutshäst på följande sätt:

Lähe kumma kulkemaan,
Maan paha pakenemaan,
Ihosta alastomasta;
Kyllä mä sullen annan kyyin

Ja annan ajo hewosen,
Jonk ej kynnet jäällä nuljak,
Jalak räiskyk kalliolla,
Sija tuonne kunna käsken,
Otas Hijjestä hewonen,
Warsa wuoresta walihtek,
Kotiis männäxesi;
Kuin sinä liet kyytiä kysywä,
Anowa ajo hewosta:
Tunnema sinua manoan,
Ajoaxes hyvästi,
Tuonne Turjan kallioon,
Wuoreen teräxiseen;
Aja sitten kalliot kowastik,
Pesät Hijjen pelmuutak.

Kotiisi männesästi
Hijjen hirmu kankahia,
Ikukseen helwettijn,
Jost et kuulu kuuna päänä
Ilman sinä ikänä:
Mäne sinne kunne käsken
Lapin sysmän synkiään,
Pohjan pellon penkereen,
Mäne tuonne kunne käsken
Pimiäseen pohjolaan.

Far tilvägs du underliga,
Fly du landsplåga
Ifrån det nakna hullet;
Nog skall jag ge dig skjuts,
En häst at köra med,
Hvars hofvar ej flinta på isen,
Hvars fötter ej snafva på hällan,
Kör dit jag ber dig,
Tag häst ifrån blåkullan,
Välj dig en fola ifrån berget,
Til din hemresa,
Om du frågar efter skjuts,
Och begärrar en trafvare:
Jag manar dig dit,
Så at du må köra friskt,
Dit til fjälls i Norrige,
I stålhårda berget;
Kör sedan hårdt på hällarne,
Häf Blåkulls ugnarne huller om buller.

Då du far hem.
Efter blåkulls hiskliga sandmoer,
Til den eviga afgrunden,
Hvadan du ej hörs någonsin,
Ej heller syns i evärdeliga tider:
Far dit jag visar dig,
In i Lappmarkens tjockaste skog,
I nordens åkerbrink,
Far dit jag ber
I den mörka Norden.

HIJJEN-HIRWI, de Göthers *Alpandir*, et ohyggeligt djur, på hvilket Sigurd ridit. *Peringskjöld* gör det til en Elephant. I Finska Runor är det en elg; *Hijsis* tamde dragoxe. Af des tagel togs afven harpsträngar til Wäinämöises välklingande harpa. *Hiwuksista Hijjen hirwen, karwoista merikateen*.

HIJJEN-IMMI, en Hijsis hus-jungfru, en dugtig möja; också af dess sträfva tagellika hår tog Wäinämöinen strängar til sin harpa.

Teki harpun hauwwin luusta,

Kandelen kalan ewästä,
Pani kielet kandelesen
Hiuxista Hijjen-immin,
Jouhista uwet orihin.

HIJDEN-KIUKAAT, eller *luolat*, i Björneborgs Lähn, stora stenrösar eller Jättegrafvar, dylike, som ock finnas i österbotn; förmenas vara af Hjisjs slägt och afföda upstaplade, dels nedfallne boningsrum, dels Grift-ställen ifrån Braane-äldren; hvar til märken funnits i de qvarlefvor af karl- och häst-rustningar, som ibland aska och bengrus träffats under desse stenhögar, hvilka finnas på ansenliga högder i skogarne — Se Jätit och Åbo Tidn. 10:de årgången för år 1783, p. 186 — och 9:de årgång, för år 1782, sid. 221 och följ.

HIJJEN-KISSA, Se *Kipinätär*.

HIJDEN-LINNA, et upstapladt berg, af Hjsi utsedt til Slott Paldamo
— Se *Kalewan pojat*.

HIJJEN-LINTU, i.e. *Ampiainen*, så kallades Getingen, och ansågs för en blåkulles fogel.

HIJJEN-PESÄT, Bergstrolls boningsrum, Se *Hijjen-Kiukaat* och *Hijjen hevonen*.

HIJJEN-RAKKI, En helfvetes hund, cerber, furie —

HIJJEN-RUUNA, en underjordisk häst. Se *Hjsi*.

HIJJEN-WÄKI, alt Hjisjs husfolk, en gruflig skara af plågoandar, som uphetsas af troll på dem de vilja illa. *Voi Hijjen väki* är en af små-svordomarne.

Hjsi hade et väl försedt hushåll: hus och hem, hustru och barn, hästar, hundar och kattor, som alle voro af et argt kynne och likadana med sin husbonde.

Hippa var en af Hjisjs döttrar, som i lag med *Kalma* gaf brådtom åt tjufvar, at återhämta det bortstulna. Se *Kipinätär*; och alle föregående artiklar under *Hijjen* och *Hjsi*.

HIJLITÄR, En af skogs-dejorna i Nordanskog, som skulle förtaga svedan af brännsår. Hon anropades vid dylika eldskador således:

Palon tytti pohjan neiti
hiilitär Tapion vaimo,
Tuo polwin porossa pyöri,
ypenesä kyynärwarsin.
Oris juoxi Pohjolasta,
Jonk on lampi lautaisella,
Wesi selwä selkä luula:
Ottipa siitten hyytä,
Otti jäätä jähdyyttöä,
Suusta pohjolan orihin
Tuolla hyyllä hyyvvytteli
Tuolla jäällä jäähytteli
Paikkoja palaneita
Lihan tuiki tullehia.

HIJSI, En mächtig Gud eller Gudinna, som fredade för skogsdjur, men var i sig sjelf förfärlig; dyrkades på flera ställen i Finland, hvarom än vitna orter nämnde efter honom, til åminnelse af dess dyrkan: t.ex. *Hijden-wuori*, *Hijden linna* &c. Hjsi är til namnet mycket lik de Ægyptiers Gudinna *Isis*, Osiris syster och maka, bägge födde af Saturnus; bonarum artium, morum & agriculturæ promotores.

Se *Wennerdahls* Mythol. och *Suidas*.

Hjsi ansågs för en grufvelig stark Jätte, grym och förfärlig; hvilken dref Björnar och Vargar som lamb. Agricola säger: *Hjsi metseleist soi woiton*. i.e. Hiisi de feris largitus fuit victoriam.

It. med *Hiisi* förstås så väl *Blåkullan*, som *Hin Onde*, då det säges: *mene hijteen*, far til faners; *mistä hijjestä se tuli*, af hvilket elakt rum kom han? *jo sen hjsi wei: woi hjsi toki*, det var Hin — vox indignantis & admirantis.

Hjsi är af flere slag: 1:o *Wesi hjsi*, 2:o *Mettän hjsi*, 3:o *Wuori hjsi* eller *Hijden wäki* — desse alla, näml. vatn-, skogs-, bergsrån, tro trollden sig kunna uphitsa och utcommendera, at qvälja och plåga i synnerhet tjufvar, at göra en döf, blind, darrande, och med flere sjukdomar behäftad; en sådan önskan

är denna:

Ken katehen Kahtonowi,
Silmin kierin kexinöwi,
Ken kuujalla kuunnelwoo,
Wälillä wäjystänöö,
Hijjen hursti hurmehinen,
Korwiin kohettuoon
Korwin kuulemattomaxi.

Ho som afvundsamt ser,
Koxar med sneda ögon,
Den som lyss på tåget,
Lurar på vägen häremellan,
Hin ondes blodiga duk,
Må svepas om hans öron,
Så at han blifver döf.

Hijsi eller *Hijttis*, anses för Hjisjs fula och stygga boning. Et hiskeligit ställe; helfvete. Run. *Hijden hijli huonet* — Flere orter i Finland, hemman och sjöar bära namn af Hjisj — i Pijkis och i Paldamo *Hijsi* och *Hijttis* i Åbo Stad en gård, *Hijdenala* i Pemar, *Hijttis* i Janakkala, Kimito och Lojo, *Hiiden kangas* i Nousis, *Hijden wesi* och *Hijden wainio* i Wichtis &c. Se *Kalewa*.

HIJTEIN-KIRKKO, vid gamla Kunga-Sätet *Saaris* i Wirmo Socken, vid berget *Isomäen wuori*, *Hijtein Kirkko*, i.e. Templum Deorum sylvestrium; där finnas stenar satte i den ordning, som Tempel brukade grundläggas och upmuras.

HIJTOLAINEN eller *Hittolainen*, et elakt bergstroll af Hjisjs familie, hvars sträfva hår förvandlades til ormar; hvarföre ormen titleras: *Hijtolaisen hiuskarwa*, *Pannahaisen partakarwa*.

HIPPA, (Ylimmäinen Metän Kuningas) Faunus el. Pan, den förnämste Skogs-Gud, kanske den samme, som titleras *Kuippana*; skulle drifva Skogsdjur i giller och fällor, hvarom han anropas således:

Kuippana metän kuningas,
metzä Hippa halliparta,
Kulettele kultiasi
Mieluussa mehtolassa,
Käyttele hopeitas,
Puhalla punainen lanka
Poikki pohjolan joesta,
Sini lanka siuwwauta,
Tulla suurta tulla pientä,
Wiljaa monen muosta,
Kynttä kaiken karwallista,
Lapin laajalta mäeltä
Niin säs tu-u tuonnempata
Laajasta lapin perästä &c.

Kuippana du Skogens Kung,
Du Skogens lustige Gubbe med skiftande skägg,
Led dina guldvärda djur
I den nöjsamma skogen,
För an dina silfverdyra Kreatur, (i synnerhet Räfvar),
Blås ut rakt dit röda garn
Tvärs öfver ifrån Nordens elf.
Svinga den blåa tråden (tvinna),
At både stora och små djur må komma,
Villebråd af många slag,
Klordjur af alla färgor,
Ifrån Laplands vidsträkt högder;
Hämta dem längre ifrån,
Ifrån det vidlyftiga Lapplands yttersta vrå. —

Hiippa, en lek om våren. Se *Helaa*.

HILLERWO, en Utter-Gudinna, *Saukon oma Emuu*. Bodde vid forssar, bäckar och källor; Skulle gifva uttrar; kallades ock *wejen ehtosa Emäntä*; en rik och gunstig vatu-fru; dess man var *Juoletar*.

St. HINRIK, En Lärare ifrån England; kom til Sverige med sin Landsman Cardinalen *Nicolaus Albanensis* 1153, och blef af honom förordnad til Biskop i Upsala. Han följde med Erik den Helige til Finland, där han omvände och döpte många hedningar, och styrkte dem, som af *Eriks* vapen redan voro tvungne til dop och Christendom.

Men när Hendrik på Svenskt sätt ville gästa på et gods, som tilhörde Lalli, en förnäm Finne, och i ägarens frånvaro uttog det han behöfde, blef han af den förtörnade *Lalli* öfverfallen och ihjälslagen på isen i *Kjulo* träsk, först på året 1158. Lalli afhög St. Hinriks tumm, hvarpå var en gullring, som flög på isen, men glittrade fram om våren, då den gjorde mirakel och en blind, som först blef den varse, feck sin syn igen. Samma tumm, är nu et insigne i Åbo Dom-Capitlets Sigill.

Detta dråp gjorde Henrik til en Martyr och uphöjde honom til et Helgon. *Påfven Adrian IV* utgaf en Bulla, at St. Henrik skulle blifva Canonicerad, och d. 19 Januarii, kallad Hindriksmessa, skulle hans åminnelse heligt firas, och St. Henrik antagas til Sveriges och *Finlands Patron*. Hans graf i *Nousis* kyrka, tre mil ifrån Åbo, blef mycket besökt, Hans åkallan troddes bota sjukdomar och hela kropps bräckligheter. Dom-Kyrkan i Åbo blef invigd på *Unikangar* til hans ära, och hennes underlagde Bönder kallades St. *Henriks Landtboar*. St. Henriks bild i Lebens grösse fins af träd, med Biskops mitra, i Pedersöre kyrkas väkenhus.

Se *Lalli* och *Rändämäki*.

HIPPA, en Skogs-Gud. Se Hiippa — En annan vid namn *Hippa* anses för *Hijsis dotter*, Som skulle plåga tjuftar, hvarom *Runan* säger: *Hippa hijjen tyttäriä — warkahani wartaxi, omoani ottamahan.* — Se *Hijjen väki, Hijsi, Kipinäter*.

HIRMU, en förskräckelig Jätte; fördref colique. *Hirmu kourilla kowilla, kaikkiwallan kahleilla.*

HITTAWANIN eller *hittavainen*, dref, lik en Jagthund, de rädda hararne fram; anropades som en Gudamagt, för at gynna Jagt och djur-fånge i Careln.

HITU, *Hijjen neitosia* eller *Hijten*. En orm-piga, en af Furierne. Ormen liknas vid henne: *Hitu hijten neitosia, palmikko paulalle nojjan, hius rihma hijten nojjan* — ormen trollens hårbånd, at fläta med.

HOMMA, Kimmoin Kuningas, skulle stämma blod.

HOMARIN Koski, En strid Ström med forss, som i *Runorne* dels nämnes vara i Sverige, dels tros vara *Turkin rajalla*, vid Turkiska gränsen.

HONGAS, En Nordanskogens Fru, skulle hålla styr på björnen, at han ej skadade boskapen:

Hongas pohjolan emäntä
Pane panta pihlajainen
Nenän ympäri nykerän
Kuin ei pihlaja pitäne
Niin sä rautanen rakenna

HONGATAR eller Hongotar, n. pr. foem. En Skogs-nymph, Furuträns beskydderska; Björnens mor och amma; *Hongonen* dess man, Björns fader. Beskrifves såsom trumpen och tvär, *waljo-waimo*, bor i *Romentola* — Se *Tapiola*. Den grymma Björnens amma kan ej heller hafva mildt utseende. Om Björnen heter det i *Runorne*; *Hongikosta sinun sukusi, Hongotar sinun sukusi.* — — —

HOROGALLEN, en gammal Lappsck, af dem så kallad, under-himmelsk Gud. Kan äga likhet med *oksgia*, Bacchi högtider, som höllos på sky-höga berg, hvars Präster nämndes *oksgenones*, de där höllo sammankomster hjeltar och Gudar til heder. Suidas.

HÖLMÄ, En underjordisk Järn-Gud. R.

Hölmä tuonelta tulowi,
Maan alta manalan poika,
Löyti suosta ruoste heinän,
Teräs heinän hetteestä,
Weipä Ilmarin pajaan,
Itte seppä Ilmarinen — — —

I sjelfva verket ej annat, än tack- och myrjärnets uphof, v. *Ilmarinen*.

HULDA, en Finsk trollkåring, hvilken berättas hafva förgjort Svenska Konungen Wanlander — törhända Taciti *Welleda*, en jungfru, som kunde spå, och Dalins *weli öda*, en af honom föregifven Spådoms-Gudinna. Se *Athe*.

HURUS och *hurus-wäinen*, en välgörande Nymph, *Wäinämöises* dotter, hämmade blodfloder.

HYRYTÄR eller *Hyryttär*; n. pr. foem. af *Panittares* afföda, skötte elden i koppar-kettlar.

HYSE, en skogs-ande, rådande öfver vargar och björnar, samma som Hijski, Hysi dref skogs-djuren i vall.

Hysis häst eller *Hijjen Ruuna* var en underjordisk häst, hvarpå reds til blåkulla efter smörjor, då man blifvit sårad af järn: R. *hikoowako Hijjen Ruuna, kastuuko Manalan karwas* — —

HYSISBORG eller Hijski Slott i Öfterbotn, emellan Sotkamo och Paldamo. Et berg med trappsteg. Se Hijski, Soini.

HYTTÖ, den Rimmiga köldens iskalla moder. Se Kijron-koski. Pakkanen.

HYTTÄMÖINEN eller *Hyyhäröinen*, den af is och snö rimmige och stele *Pakkases* Farfader. Vintern kallas *Talwi poika Hyytämöinen*. Hotades, at ej förr kyla tår och fingrar, än han islagt Wuoxen-forss, så at ingen droppa skulle drypa; äfven en qvinnas händer i deg-tråget och fålan i stod-qveden; kölden skulle höra til dessa orden:

Pakkanen Puhurin poika,
Talwi poika Hyytämöinen,
Ellös kylmäk kynsiäni,
Warpahiani palelek!
Äskensä minuuu palelek,
Kuinkas kuiwat Wuoxen kosken
Weden wuotamattomaxi,
Akan kädet taikinahan,
Wahtahan hewosen warsan.

IHARI, en forss uti Kangasala vid Pälkänä i Tavastland, som kom up 1604 vid Ihari by, då Sarsan koski flod torkades, hvaraf är detta ordstäf derpå orten: *Ilkiä Iharin koski saatti Sarjan waiwaisexi* d.ä.

Imunitis Torrens Ihari dum nascitur extra
Pauperiem peperit, qua pungitur incola Sarsae.

Vid. Christ. Limnel Disp. de Tavastia P. II. p. 24 & Åho Tidn. för år 1784. Se *Inari*.

ILKKA eller *Ilkainen*, Jacob, en bonde från Ilmola Socken i Österbotn, anförare för Bönderne i Klubbe-kriget 1596 mot Claes Flemming. Se *Nujja eller Klupu-sota. Ilkka*, är et Bonde-hemman vid Ilmola Moderkyrka, straxt bredevid landsvägen.

ILMARITNEN, Wäinämöises yngre bror; Luft-Guden, öfver väder; samme med AEolus, rådde äfven öfver eld och vatn. *Iski tulta Ilmarinen, wälähytti Wäinämöinen pimiäsä Pohjolassa*. Han gjorde krigståg och färder lycklige. *Ilmarinen rauhan ja ilman tej ja matkamiehet edes wei*. Denne Wäinämöises Bror och Compagnon, var ock en god järnsmed och masugns mästare vid tack- och myrjärnets kokning — — hvarom sjunges i *Raudan Synty*:

Itte Seppä Ilmarinen
Pani orjaat liehtomahan,
Painamaan palkalaiset,
Orjat liehto löyhytteli:

Jo päivänä Kolmantena
Kahto ahjosan alustan;

Mitä mun tuleni tuopi,
Kuta ahjoni ajaa?
Rauta tungexen tulesta,
Iso rauta lähteestä
Emä rauta we-en nawoilta
Kahteloo, kääntelöö:

Hoss! sinua rauta raukka,
Ettsäs silloin ollut suuri,
Kuins tuotihin pajahan,
Kuissas heilut hetteessä,
Wenyt wehnässä tahassa,

Nousit nuorra taikinana,
Kumma sinun ahjoon ajelin.

Sjelfver Smeden Ilmarinen
Satte trälarne at draga bälgen,
De legda, at krysta på (pusta),
Drengarne drogo bälgen, at de flåsade:

Redan den 3:dje dagen
Besåg han sin ässjas botn (understa lag);
Hvad godt förer min eld,
Hvad drifver min ässja fram?
Järnet tränger sig ut ur elden.

Det stora järnet från källdyn,
Moder-järnet ifrån vatudjupet.
Han beser det, vänder om det:
O! du stackars Järn,
Intet var du då stor,
Då du hämtades i Smidjan,
Då du välde (gungade) i hängdyn,
Var segt och tögdes såsom en hvetmjöls-deg,
Uptogs obrukadt likt deg,
Då jag föste dig in i ässjan (i masugn)

Se det öfriga under Luonnotar, Aluen-järvi.

Finnarnes Ilmarinen beteknar ofta regnet, åskan och luften, såsom Josur eller Jupiter. I anseende til Smed-kunskapen kunde Ilmarinen anses för Swafnis, den Finska Vulcanus, ty honom blefvo alla goda vapn tilskrifna.

Ilmarinen, såsom en god Pil-smed, anroptes äfven vid Pestskott — — —

Jollama puskuja puserran,
Ampu-tautia ajelen;
Itte Ilmoinen Jumala,
Itse Wanha Wäinämöinen,
Itse Seppo Ilmarinen
Täsä myöskin tarwitahan,

at utdraga pest-skotten.

IMMI, En kärleks-mö — Finnarnes Astrild, som skänker ej mindre oro än ro, bryr och sårar de dödligas hjertan. Se Pohjolan impi.

INARI, En af Stygis hiskeliga brådstupande forssar. *Inarin wesi*, *Pohjolan puolesa*; et afgrundens träsk ytterst i Norden; dit troll, samt alla onda vålnader och gastar hänvises. Se Aluen-järwi och Ihari. R.

Tuonne ma sinun manoa
Inarihin ilkiähän
Rutian koskehen rumahan,
Kust et kuulu kuuna päänä,

är et *Exorcisternes* trogna votum mot det onda.

INDOMIEHET, samme som *Tietäjät*, eller lika med Grönländares *Angekokker* och Persernes *Magi* — trodde sig veta alla hemligheter: om något var bortstulit, en häst borttrymd, eller någon skada skedd; så viste de beskrifva alt, endast de sågo i en bränvins-bägare: de viste säga om man hade at förvänta lyckelig eller olyckelig utgång på et ärende, om giftermål &c. Desse voro Läkare, som äfven frånvarande kunde bota, om något af den sjukas kläder eller husgeråd til dem hämtades.

De föreskrifva åtskilliga narraktige botemedel, såsom at gå omkring en kyrka, eller om natten in på kyrkogården &c. och den som af deras cur ej blir frisk, beskylles at icke hafva observerat alla deras löjliga uptåg och föreskrifter, eller säger man, at en ond ande eller människja varit förhinderlig m.m.

Desse *Tietäjät*, eller vise Gubbar, sökas på flere mils väg. De äro alltid försedde med vidskeplige amuleter, t.ex. människjo-hufvudskallar, ben, stoft från kyrkogården, ormhufvuden m.m. hvarmed de tro sig utträtta alt. Ingen törs förtörna desse allvetande herrar; ty då rasa de, bita tänderna, deras hår resa sig, de hoppa af enthousiasme up i vädret, stapla fram några ord, stampa med fötterna och bärga sig som fullkomligen rasande; därför kallas de *Indo-miehet* — — *jotka owat innosansa, haldiosansa liikkuwat* — — Myrrys miehet — Se *Haltia, Tietäjät, Noider* eller *Noidat, Myrrys miehet*.

JABMIAIMO, Lapparnes *Wallhall* eller *Gripnis-Salar*, Finnarnes *Tuonela, Manala*, dödens boning, et stycke ned i jorden. När någon dör, säga Lapparne, at själen är faren til Jabmiaimo. Äfven mena de, at själen är faren til Jabmiaimo, när man är blefven sjuk, hvarföre Lapparne sluta, at kroppen vil komma efter och dör. Då de falla i sin ecstas eller dvala (*Lappi lankeepi loween*); fara de til Jabmiaimo; när *Noiden* är kommen til Jabmiaimo, begärer hans slägt, at själen må återkomma i kroppen och människjan framdeles lefva. De sjungas dädan up med troll-Runor. Sidenius.

Alla döda äro i Jabmiaimo lika så väldiga, som de hafva varit häruti verlden, och de få en ny lekamen i dess stad och ställe, som här förrutnat i jorden. Se *Rotaimo, Rota och Tuoni*. Jabmiaimo kan jämföras med gamla Göthernes Gripnis-Salar; de döda hjeltars boning och hemvist, där de möttes och bodde i de dödas rike. Här satt *Jallwadur* på en gyldene stol, och omkring honom de berömdaste hjeltar, hvilka verlden någon tid sedt. Här sjöngs *Gymesliod*, en sång, som förnögde de aflednas öron i Gripnis-Sal eller Jabmiaimo.

JABMIAKKA, är dödens moder, härskarinna i Jabmiaimo. Til Jabmiakka offra Lapparne, på det människjorna må så lefva; ty Jabmiakka och dödningarna sjelfve stå efter, at af de lefvande få ned til sig dem, som äro i slägt med dem, såsom barn, barnabarn &c. Sidenius.

JAMI-kiatser, underjordiske andar, åt hvilka Lapparne offra ben och några små stycken, som de taga af de förnämsta lemmar på offer-altaret, och om hvilka de säga, at Gudar och Jamikiatser skola däråf kunna göra sig nya kreatur och skapa kött på benen. Alla tider bruka de ock tilbedja på knä och låfva Gudarna med deras sånger. Sidenius.

JÄTIT el. *Jättläiset*, samma som *Kalewan-pojat*, eller Bibelns *Enakims barn, Nephilim et Gibborim, Resar och Goliather*, Jättar, tyranner och väldige.

Dem tilägnas än de Sten-rötter (ehuru de mästa äro Lapparnes qvarlefvor, af fattiga kojor), som finnas nästan öfver alt i Finland, i synnerhet i Haliko, äfven i Björneborgs Län, där de ock heta *Hijjen kiukaat, luolat*; i Vjitsaari, *Lapinrauniot*; i Laihela och Sijkajoki i Österbotn *Jättläisten haudat, asunsiat, huoneet*.

Desse *Atins* barn. Nordens äldste invånare, lekte i sina tjocka skogar, hvarest träden äro lika gamla med verlden och stå med sina lummoga qvistar snärde kring hvarandra, och gömma i sina snären de villaste djur.

Vårt gamla Sverige och Finland kallades *Jotanhem* eller *Jättars land*, af sina Reslika inbyggare, som då hade ben och ej bråsk, blod och ej vassla, hvilkas kroppar hvarken veklighet, eller vällust, eller utländske drycker hade gjort qvinliga.

Jättstrikar bodde i Norrland. Fordna invånarena i Jästrikeland och i vårt Paldamo. (Se Hiji och Calevan pojat) i längd och styrka, nästan Jättarne lika. Se *Kalewan-pojat*.

JORTANA, Styggie flod, öfver hvilken de döda skuggor skulle föras, dit svedor förvistes: i Runor, stundom en Elf, stundom heter det: *Jortana, Jumalan Poika, Tulek työsi tuntemahan*.

Bukrefven (Ähky) manas til *Juortanin jokiin suuhun (Ilomantzin) rajoilla yxi Juortanin joki* där säges ock qvesan (Se Kotalahti) vara upkommen, *Juordanin jokijn suissa* — dit förvises ock qvesan från fingret:

Hoss sinua koitu hoihka
Menes Tuonne kunne käsken,
Jordanin jokiin suihin;
Sielt olet kutta kulkenunna
Mieron herjä heittäynnä,
Märkinä määrättämään,
Panemahan paisumina — — —

Då de läsa öfver ormbett, gifva de in åt boskapen qvicksilfver, salt, camphert, dyfvelsträck och bäfvergåll, som de blanda med vatten, hvilket de mana ifrån Jordanin joki af *Kyytöläinen*:

Tuo wettä Jordanin joelta,
Hywän wirran pyörtehestä
Wettä Wennon lähtehestä — —
Laula wettä kielelleni,
Tuolta wettä tuota kohden,
Jordanaisestä joesta.

JOTUN — *Joter*, Finska folkets fordna namn, hvarföre Domalder heter *Jota-Dolgi*, Finnarnes Baneman eller mördare, häraf är ock *Fornijoti* sammansatt — — Se Fornioti, Athe, Jätit.

JOUKKAWAINEN, En Jätte, som ville täfla med Wäinämöinen; men Wäinämöinen stack honom genom hjertat med et spjut; då Nuori-Joukawainen anropade alla Gudamagter så til lands som sjös, och äfven i sin nöd vände sig til J. Maria, som på en natt läkte såret, så at han blef helt frisk. Han öfvertalte sedan Wäinämöinen, at sjunga, hvaraf mörkrets portar öppnades, luften daldrade, klipporne brusto; härom heter det i *Runan*:

Leuwat liikku, pää järisi,
Kiwet rannalle rakoovvi,
Paaet paukku kalliolla,
Wäinämöisen laulaissa;
Portit pohjalla repesi,
Ilman kannet katkieli,
Wäinämöisen laulaissa.

Joukawainen mötte Wäinämöinen på en väg och retade honom, hvarom *Runan* berättar sålunda:

Ennen Wanha Wäinämöinen
Ja tuo nuori Joukawainen
Tulit tiellä wastuxuta,
Aisa aisahan takisti;
Wembel tarttui wembelehen — —

Joukaivainen sade då i sin ungdoms hetta:

Se nyt tiellä olkohon,
Joka tienneepi enemmin;
Se tiellä pois poiketkohon,
Joka tienneepi vähemmän.
Muistan meret kynnetyxi,
Sarka jaot sauwwotuxi,
Ilma pielet pistetyxi,
Mäet myllermöitetyxi,
Kiwet luoduxi kokohon.

Jussit & extendi campos, subsidere valles,
Fronde tegi silvas, lapidosos surgere montes.

Ovid. metamorph, Lib. I: v. 43, 44.

Men Wäinämöinen beviste sig vara äldre, och fattade i Joukawainen, för at kasta honom i sjön, säjande:

Lapin tietoo, waimon muisto,
Ja ei Uron parta-suisen!
Minun on meret kyntämäni,
Sarka jaot sauwwomani — — —

Han lockade sedan Wäinämöinen at sjunga;

Laula, laula Wäinämöinen,
Hyräile hyvä sukuinen — — —
Tuopa wanha Wäinämöinen
Warmon kyllä wastaeli — —
Warainen on laulamaksi
Aikainen on ilon teoxi.

Men när ock Wäinämöinen började sjunga; så måste alt daldra och röras, såsom det äfvanföre är berättadt. Se *Wäinämöinen*.

Joukkawainen var lik *Thormoder*, som sjunger när han drager pilen ur hjertat, och lifvet följer efter handen. Joukawainen kan ock liknas vid Göthernes *Hogne och Håward*. Den förre sönderslet *Swiphalden*, när han förvandlat sig i et lejon, och log när man skar ur honom hjertat. Håward, kämpen, hotar då han står på knä, och kämpar ännu när han mistat bägge benen: kroppen är stympad, men hjertat oförsagdt.

JOULU kalla Finnarne Julen, den de af gammalt och ännu hålla för den yppersta högtid, och hvartil i synnerhet välpläning af mat och dricka beredes, samt då framför andra tider nyttjas; däraf är äfven detta ordspråk gängse: *Juoman l. juoda Jouluna pitäwi syöda lihaa laskiaissa* — Se Laskiainen, d.ä. om Julen skal man dricka.

Biskop Jesper Swedberg i dess *Schibboleth* och Ol. v. Dalin i Sv. Rik. Hist. derivera ordet af *Jul, rota*, som fans på Runestafven för denna dag, til tecken, at Solen återvände tillbaka mot Norden; eller af *Jola, Joldra*, för de lekar och dryckes-lag, med Odens galtens förtärande, som då anstältes Oden til heder, och för at vinna god årsväxt, i det inträdande nya året. Om den påföljande kornväxten mycket lagt sig härs och tvärs, säga Finnarne än i dag, at husbonden, eller den som sådt, varit full om Juldagen.

Hos Graekerne firades en Högtid af mäst lika namn, hvarom Suidas. *Ióleia*, festi dies, qui in Jolai honorem celebrantur. *Iólaos*, Heros quidam, qui apud Athenienses colitur; Hos *Scapula* finner man följande: *Ouló* vocabatur Ceres: '*Oulos & 'Tóulos*, hymnus, qui in honorem Cereris concinnebatur. And. Wennerdahl, i dess Mytbol. Lex. förmäler ock, at *Cereri* til ära firades en högtid i December månad; hvilket alt leder *Julen*, Finsks *Joulu*, i hänseende på namn, tid och äfven vällefnads plägsed, åtminstone för Christendomen, til gemenskap med Graekernas omrörde fest. Vist och aldeles afgjordt är det, at våre *Joter* och äldste landets invånare, långt för *Christum* uti hedenhös, i uråldriga tider firade Jul rätt högtideligen, just samma tid i *December*, som vi nu för tiden, ehuru i andra afsigter.

JUMALA, Den Högste Guden: är ej Nom. propr. utan Apellativum. *Jumala Tempel* var beryktadt i Helsingeland. v. Hervara *Sagan* med Verelii noter. De *Bjarmer*, som voro af Finsk härkomst, dyrkade en afgud, under namn af *Jomala*, hvars Tempel högst heligt förekommer äfven i gamla Isländska Sagor. I Herrauds Saga p. 27: *thar är gofgad God, thad er Jumala heitir*, och hos Snorro Sturleson i St. Olofs Saga P. VII. 143. *i garthinom stendur Goth Bjarma, er Jomali heitir*.

Ordets *Jumala* derivation se Dalins Sv. Rik. Hist, I. Del. C. III. not. r. C. IV. not. m. Andre derivera det af Ebreiska *Jom*, dag, och *El*, Gud, som ock kommer öfverens med Lapparnes *Jubmel*: andre af *Jom*, dag, och *Malech*, full, (plenus fuit) plenus dierum, evig, alsmächtig &c. Andre af Samojediska *Jum*, himmel, och *Baal* (Syriska) Herre, eller Esthiska *pallua*, dyrka, tilbedja, det samma som Finnarnes *palvella*.

Den Högste Guden kalla Finnarne, efter inkommen Christendom *Luoja* och *Kaikkiwalda*, Skapare och alsmächtig. De gamle Finnar hade likväl redan i hedentima begrep om et alltings skapare, som de kalla *kaiken mailman takoja, ilman kannen kalkuttaja*, expansi fabricator, fästets utsmidare, uttänjare.

Wäinämöinen i striden med Joukawainen tyckes ock ådagalägga sin allmagt.

Så väl Finnar, som Lappar, nämna alltings Skapare *Jumala* — Finnarne *Jumo*, Lap. *Jumi* eller *Jubmel*. Se Archtopolitans Disp. p. 12. de origine & Relig. Fennum.

Schefferus in Lapponia och Petr. Bång hist. Eccles. nämner en *Jumala*, som *Bjarmerne* skola hafva dyrkat: *inne i gårdenom står ock de Bjarmeres Gud och heter Jumala*, St. Olofs Saga supra cit. Häfdateknarena äro ej viste, hvarest de skola sätta detta *Bjarne* land (*waara, wuori maa*, Bergland, Fenn.), där *Jumala* såsom en Öfver-Gud, bland andre små-gudar, dyrkades. Somlige sätta det emellan Väster- och Österbotn, andra i Cajana Län, andre i Finnland &c. v. Archtopolitani Disp loc. cit. De *Wotaker i Kasan* dyrka Gud, under namn af *Jumar*, de *Ctscherennisser* — *Jama*.

Af gamla Konunga-Sagor är otvifvelactigt, at Finska folket ansågo *Jumala* för en Öfver-Gud, och gåfvo honom en prächtig dyrkan. Mycken likhet är, at Finnarne kallat Gud *Jumala*, af Grækiska *'Tomaleios Zeus* hvilket Epitheton Grækerne tillagt *Jupiter* och derunder dyrkat honom som en fridgifvande Gud. *Ceres* har äfven i Thebae blifvit för lika orsak dyrkad, och kallad *'omaloia* — Suidas in voce *'omaloios*.

JUMALERS eller de Amalers ätt härstammade af Gudar, de äldste och förste landets invånare; af hvilka Fornioti var. Se Fornioti, Aathe, Jätit.

JUMO, *Jymi, Yme* — En af öfverboer i Västerbotn af Resa-slägte, Som skulle bestorma himmelen. Umeå Stad är efter honom nämnd. Se Pohjolan poika, Jätit, Kalewan-pajat.

JUNKKER eller *Junkari*, En Lapsk afgud, hvilken dyrkades såsom gynnsamt jagt och djur-fånge: han anropades vid en stor sten eller träd-stubbe, dit ock, honom til heder, Renblodet och alla hornen af hvar Lapsk familie samlades: han var tilbeden under namn af *Stor-Junker och Lill-Junker*. Af Renhornens myckenhet i dessa stora högar på gamla offer-ställen, kastade Stor-Junker til åminnelse, kan dömmas til Lapparnes ålder.

JUOLETAR — Neptunus. *Hillervos* man; styrde i lag med henna uttrar i giller. Han bodde eller hölt til i källor och gölar, hvarifrån han upmanas:

Juoletar ukko kaunis,
Wejin kultainen kuningas,
Nouse tänne liettehestä,
Antomahan ainoasi — —

JUORTANI — Se Jortana.

JUUKELI, den samme med Juutas. Se Kyytöläinen, Ahtohinen.

JUUTAS, Sjelfver Hin onde, ormens uphof, *Loke*. Härmed utmärka Finnarne en elak, ond, arglistig, som ormen. Juutas bemärker äfven i Esthniskan, djefvulen eller hin onde. Se Katrinatar. I ormens tjusnings-ord heter det:

Uupu Juutas juostuahan,
Wäsy wäipäs käytyään,
Ukon uuelle kiwelle
Kuola tippu konnan suusta,
Kino ilkiön kiasta
Äsken Herra hengen antoi
Käskyn Pietarin perästä.

Juutas hade med sin Hustru *Catrinatar* 9. stygga afgrundens foster. Efter honom äro än dessa Finska talesätt: *Jo sen Juutas wei* — han for til faners: *mihenkä juuttaalle se meni: mikä Juutas sinun on: Juutaskos sen on, joss ei se lähde &c.*

JUXAKKA, den 3:dje *Maderakkas* dotter hos Lapparne, hvars beställning är, at emottaga barnen, när de äro födde, och bevara dem ifrån stöt och fall. Hon hjälper ock qvinnorne i deras sedvanliga månads-sjuka; Lapparne offra til henne, på det hon må vara flitig därutinnan — Sidenius.

JYRY, St. *Jöran, Georg*, d. 23 April; en dag, hvars märkvärdighet efter Sanct Jöran säkert kommit ifrån Påfvedömet. *Jyryn päivä* helgades, som en sabbath, än i detta seculo; ingen fick då arbeta, hugga eller bulta, eller gå hårdt i dörrarne; hvarföre ock dörr-gångjärnen smordes, på det de ej skulle knarka. Alt detta skedde, för at förekomma åskan (Ukko) om sommarn, på det ej årsväxten skulle skadas. Ändteligen fingo qvinfolken denna dag sticka strumpor, men alt annat groft arbete var förbudt: Eljest skreks nog starkt, i synnerhet om isen sköt denna dag: at suppa sig full var likväl ingen synd. Denna dag offrades ock mjölk eller hela silbunckar under vissa helgade träd i skogs-lundarne.

KAINU, *Kainun maa*, Sjökanterna i öfverbotn. item, de gamlas Qvenland eller Cajana Län.

KAINULAISET, kallas, så af Savolänningar, som af alla öfverboar uti Sokneskatarne i Österbotn, alle de som bo åt Sjökanterna och tala finare eller förnämre Finska; hvaraf denna phrasis är: *se puhuu* — — *murtaa kainuuxi*, talar sin Finska.

KAISAN, KAJJAN, KATHARINAN PÄIWÄ. En af de Påviske antagen helg hos Finnarne för detta. Då samlade värdinnan utomgård af dess grann-qvinnor par näfvar mjöl af hvarje; hvaraf tilreddes en moos, *mämmi* kallad. Därtill kokades med et härtil spardt Kohufvud, hvaraf tungan allenast med *mämmi* blef i fähuset förtärd. Då kliptes fåren 3:dje gången på året, som det ock än sker. Se *Katrinatar*.

KALARI — En strid forss. lika med *Ihari*, dit sveda förvises:

Tuonnema sinun manoan,
Rutian koskehen kowahan,
Iharihin ilkiähän,
Kalannin karkiahan,
Siell on hywä huiskatasi — —

KALEWA, En Jätte, förfärlig och stark, alla Jättars General och Fader för 12 Söner, hvilkas namn äro förgätne, dock nämnes *Hijsi* som bygde Slott af berg i Paldamo; *Soini*, hvilken rodde på en dag til

Limingo, och satte sig där ned (et hemman nämnet än efter honom): *Kihawanskoinen och Liekiöinen* rögte ängar och brukade svidjor. Sjelfva *Wäinämöinen och Ilmarinen* tros vara Calewas Söner. De bodde förut å sin Faders hemort i Paldamo, men begåfvo sig sedan til flera orter; äfven voro de i Kemi.

KALEWAN-pojat, Jättar, som arbetade öfvernaturligt och gjorde storvärk; de voro goda slotter-karlar; ty de bärgade ängar på en natt. Biskop Agricola räknar dem bland de Tawasters Gudamagter. *Calewan* pojat (Calebs Söner) *niitut ja mwöh löit*. Filii Calebi, Fennice, Calewan pojat, talas än om i Finland; de tros varit Jättar, af större kropps växt, än vi. *Arngrimus Jonae* säger, at de voro de Cananeiske Jättar, som skolat flytt åt Norden för Josuae och Calebs Svärd. Jfr. Disp, de Borea Fennia p. 20.

Österbotn styrdes i *Ingjalds* tid af Jätten *Calewas*, Califas, kanske den Skandiske Drott af Gylfes ätt, som ännu i den orten behåller namnet af ätteläggar. (Dalin.)

Calewa hade, såsom sagt är, 12 Söner, otroligen starke, af hvilka förnämligast 3 bygd stora Slott i *Österbotn*. En Hiji upförde en ofantelig Byggnad 10 mil öfter om Cajaneborg, midt i moras och kärr, af grufveligen stor sten och jord, med trappsteg af mer än en famn mellan hvardera.

Calewas andre Söner *Wäinämöinen*, *Ilmarinen* och *Lieköinen* bodde i Finn-, Tavast-och Savoland.

Med desse Kalewas Söner hafver Konungen i Finland underkufvat sig hela Ryssland, som de gamle Finnar därom ännu qvåda. Pass. & praep. Joh. Cajani bref til Probst. P. N. Mathesius införd i Disp. de Ostrobotnia.

Se Hiji, Soini, Jättiläiset, Kyrialsbotn, Miehen Syöpä.

Kalewan pojat tillskrifves i uråldriga muntliga sagor och berättelser åtskilliga hjelte- och jätte-dater. Deras öfvermaga Jungfru-döttrar voro så starka och karlvulna, at de i sina förkläden buro ofanteliga stenar och lade dem i högar, hvaraf berg äro upkomne. Et sådant berg, af Jättar ihopburit af lösa stenar, är vid Päjände i Hattula Socken i Tavastland, et stycke från Rahkola hemman i en bro-ända, hvarom jag hörde där dylikt berättas.

Hijis Slott i Paldamo är ej annat, än et berg af lösa stenar.

Desse Jättar (*Kalewan* pojat) måtte ock hafva bodt i Kemi Socken. Följande anecdot tycks bekräfta det. För 20 år sedan lefde i Rouwwanjemi i Kemi, i Paawoniemi gård, en gammal gumma Caisa vid namn, som berättat: *Kalewan tyttären ottaneen hewosen ja kyntäjän ja auran, jotka toi äitilleen ja sano: mikä sitti sontiainen tämä on, jonka minä löysin, äiti, maata tonkimasta? äiti sanoi: wie pois piikani: meidän pitää pois paeta täldä maalda; ne tulevat tänne asumaan*. Det är. En Jätte-flicka uptog i sin famn *en häst, pløjarn och plogen*, bar dem til sin moder och frågade: hvad för en torndyffel mände detta vara, som jag fant, min mamma, gräfva eller böka i jorden? Modren svarade: för dem bort, min pia, vi måste bort från detta land, och de komma hit at bo.

KALKI, et af *Soinis*, Calewas Sons, tilnamn, for dess skalkstrek; Se Soini.

KALMA, likstank, följer med *Kejjuset* och deras anhang. Anses ock i troll-Runor, för en särskild underjordisk magt, som skal näpsa tjufvar, mot hvilka han uphetsas således:

Nouse Kalma kaaheille,
Hippa Hijjen tyttäriä,
Warkahani wartiaxi,
Omoani ottamahan.

KALMISTO, Begravnings platser, i synnerhet sådane, som finnas än i skogar och på holmar efter Lapparne och fordna landets invånare, för hvilka de vidskeplige bära mycken aktning, och upggräfvad där fordna lik til sina trolleskap. Sådane finnas flerstädes i Finland, t.ex. i Sijkajoki Socken vid Frantzila Capell, Pungere gamla kyrkogård, och Kalma-saari i Mangila träsk &c.

KALLIIT-ILLAT, dyra Helgedags-qvällar, voro måndags och hela torsdags qvällen; äfven Söndagen. Om Söndags-morgonen i dagjämningen, då koerna varit i fällan, har värdinnan gådt omkring dem 5 gångor mot Solen, och i en besynnerlig kropps ställning burit imellan tänderna en knif, och i handen gårdsens nycklar, lija, yxa, m.m. i andra handen brinnande stickor af torrved.

Om Torsdags qvällen fick ingen spinna, om det icke skulle spöka.

KAMMO, n. pr. den samma som *Kimmo*. En förskräckande och hiskelig vålne i Sten-rötter; hvadan det Finska verb. neutr. *se kammoo* — — *se kammotaa kattooxeni*, det fasar mig, at se.

Synes i troll Runor vara en stenarnes patron. Se Sjöjätar, Camus Fennorum.

KAMULAINEN, et bergs-troll af samma calibre med *Koljumi och Pirus* anhang. Se Ukko.

Lik *Geirskagel*, en af de underjordiska plågo-andar; plåga med *Piru* de osälla skuggor.

KANGATAR, En skogs-mö, bodde på sandåsar, där hon ruskade, i lag med *Tuuletar*, furuträn, at de bättre växte i längd och tjocklek.

KAPEET — Se Kawet.

KARE, Jätten Forniot's Son, af hvilken de Carelare eller *Karjalaiset* härstamma. Björner säger Sv. R. Häfd. åld. p. 17: *Kyre* och *Kare*-boerne häratamma af ättfadren Kare.

Fornioter hade med sin hustru *Laufeja* Sönerne *Kare*, *Loge* och *Htar* eller *Ägir*. Kare blef genom sina lyckliga Sjöresor en väder-Gud och i Fadrens ställe domare i *Kuenland* (Finland), *Kajana*, *Karjalan* maa eller Carelen.

Se Trägård's Utdrag af Ol. v. Dalins Sv. R. hist p. 19.

KARELN, Fennis *Karjalan maa*, nämnd af Kare. Fornioteri tertius filius Kari, Fenningiae Aboriginum, eorundemque pastorum (nominis fui originem habet a fennica voce *Karja*, pecus), alterius instar Romuli, *Rex* erat. De regione *Carjala* ad pagum *Carjala* in Wirmo coloniam accessisse probabile videtur. Nam *Carelia* Fennis *Carjala* audit. Regio quaedam vasta quoque nomine *Carja* in *desertis Russiae* esse dicitur a Rudbeck Atl. T. I: p. 363.

KARHUN-pejjahaiset, Se Kouwwon-päälliset.

KARILAINEN, *Kiwi karista*, hemma från stenklipporne, skulle göra järnet slött (*Raudan sulkia*), eller förtaga dess värkan. Han var halt och ofärdig, som Vulcanus; men med sin tå och häl gräfdde han i jorden, hvadan *Herhiläinen* och *Mehiläinen* utflögo, at hämta honings-smörjor åt järn-skadorne:

Karilainen kaita poika
Kaiwo maata kannallaan,
Warpahallaan watusti;
Herhiläinen maasta nousi,
Karilaisen kannan tiestä;
Jo päiwänä kolmantena
Karilainen kaita poika
Kaiwo maata vielä kannallaan,
Mehiläinen maasta nousi,
Karilaisen kannan tiestä;
Lähitti mein perään,
Ylitze meren yhexän,
Meri puolen kymmenettä,
Simoa tawottamahan.

Til Karilaises klippa förvises Ähky: *Tuonnema sinun peto manaan,*
Karilaisen kallioon. — —

KATI n. pr. foem. *puiden Emuu*; En Skogs-Gudinna, som alstrar trän i Skogen.

Kati kaunis, neito nuori
Pisti karwan kankahaseen,
Ukon mustihin mutihin,
Sijtä eppä synty synty
Siitä Eppä suku sikisi — —
Honka puu Romentolasta
Mesi lauhto mehtolasta — — —

Meri-kate — id. ac *Wesi-Hijsi* — *Karwoista meri kateen*, eller en Sjö- Häst, hippopotamus.

KATRINATAR, Sanct Catharina; Et af Helgonen, hvilken ock anropas som Deja, God Ladugård's gumma i sällskap med J. Maria, hafvande sina pigor och stillerskor, som skulle hägna och sköta boskapen. Bön til henna lyder således, där hon tillitas om, at stilla eller hejda Björn ifrån hjorden:

Katrinatar Waimo kaunis!

Aita rautanen rapa-ak
Ympäri minun eloni,
Kahen puolen karjastani
Ettei koske konnan poika;
Yön tytti, hämärän neiti,
Wiisi piikoa pityö,
Kuusi käskyn kuuliata,
Karjoani kahtomassa.
Neity Maria Emonen,
Maasta asti aita pannuk,
Wilun ilman wiskomatak,
Kowan ilman koskematak,
Käywwä karjan kaunihistak,
Tänä kiesuxen kesänä,
Jumalan suwena suurra,
Peltomata pieni kynnen,
Wasikan warajamatak
Kiwexi minun omani,
Pääxi kannon kaunoseni
Suulla-annik suun suun e-essä
Ano luojalta lupoa,
Jumalalta uskallusta,
Tänä kiexuksen kesänä,
Käywwä karjan kaunihisti.

Catharina du väna Fru!
Sätt up i hast en gårdsgård så stadig som järn,
Omkring min egendom,
På ömse (båda) sidor om min boskapshjord,
At den gemena styggans afföda ej må komma åt;
Nattens flicka, daggryningens mö,
Må hålla (bestå sig) 5 pigor,
6 lydige underhafvande,
At vårda (valla) min boskap.
J. Maria du väna moder!
Sätt up alt ifrån jorden (marken) börjandes en gärdesgård,
Så at Skogs kalla vädret (björn) ej må kullkasta den
(Slänga öfver ända),
Och et hårdt väder ej röra vid den,
På det boskapen må så gå vackert, fredligen,
Hela denna sköna sommar,
Guds långa sommarn igenom,
At de små klöfvarna må få gå utan farhåga,
Kalfvarne utan at rädas före!
Mine egne må blifva til sten förvände (i hans ögon),
Min vackra mjölk-ko til en stubbända
Äfven för den glupskastes mun!
Begär låf af Skaparen, Förtröstan af Gud,
Om denna vackra Sommar,
At boskapen må få gå i fredlig stillhet, väl fredad.

Se Kaisa och Juutas.

KAWÉ, Wäinämöises Far, en mächtig Herre i Norden; låg i moderlifvet 30 Somrar, där han ledsnade at längre vara, och som en Pallas eller Mars kom där ut med sköld och hjälm. Runan berättar:

Kawe ukko pohjan Herra,
Ikäinen iku Turilas,
Isä wanha Wäinämöinen,
Makais äitinsä kohdusa
Kolme kymmentä keseä;
Ikävvysty i aikojaan,
Oudostui elämitään;
Wijlasi äitinsä kohdun,
Potkaisi punaista tuota,

Sormella nimettömällä,
Wasemmalla warpahalla — — —
Päästi sotamiehen miekkoneen,
Satuloineen orihin,
Kupehesta kunottaren,
Lapsen waimon lappiosta — — —

KAWEH, KAWOH eller *Kawet*, anses ock stundom för en stark välgörande Ande, då den anropas til hjelp mot sjukdomar:

Kaweh ennen jaxon jaxoi,
Kaweh ennen päästön päästi,
Mixetsä minua päästä?

alluderes til föregående Runa om hans födelse.

Kawet in genit. *Kapehen*, in pl. *Kapehet* eller *Kapeet*.

Märk 1:o med *Kawet* förstås ofta en *mächtig Förste i Månan*, som hjälpte den mot *Kuumets* anslag. Se *Kuumet*.

2:o Ofta menas med *Kapeet* Skogsdjur med släta hår, såsom haror, räfvar och *hemtamde*, såsom får, hästar — ja, sjelfva människjan. — Se mitt Finska Lexicon, sub *Kawet* & *Kapeet*. — t.ex. då orm-förgiftet blåses och manas vidskepligen ifrån människjohullet, heter det:

Weeäs wiinana wihasi,
Maitona oma makusi,
Luojan luonto kappaleesta,
Karwasta iso-kapeen, det är människjan

Men at med *Kapeen* eller *Kaween* förstås människjan, synes ännu tydligare af följande Runo-fragment, då sjukdom utmanas utur kroppen:

Ihosta imehnolaisten,
Emon tuoman ruumihista,
Karwoista Kawon tekemän,
Minä mies Jumalan luoma,
Luoma kolmen Luonnottaren,
Kantama kahen Kapeen.

Ifrån människjornes hull,
Af dem som äro födde af qvinno,
Ifrån et människjo barns hullhår,
Jag af Gud skapade människja,
Af de 3 natursens krafter värkad,
Buren af 2:ne människjor (af et par ägta folk).

Och mot ordstyngets värkan:

Kuin purit Kapeen karwan,
Kuin purit ihon imeisen — — —

Dessa verser förklara hvarandra, och synes tydel. af repetition, at *Kapeen karwa* är det samma, som *iho imeisen*, människjans hull.

Karwa Emo & *Emo-Kawet-Kapeen*, kallas människjan, för dess hullhår, ofta i Runor.

3:o *Kapeet* beskyllas orätt, så af Biskop Agricola, som Dr. Juslenius och flere deras anhängare, hafva *upfrått månan*; utan tvärt om hjälpte och frälste de månan från *Kuumet*; ty Runan säger: *Kawet päästi päiwän paistamaan, Päästi kuun kuumottamahan*.

4:o Dessutom deriveras *Kapeet*, som är pluralis, orätt af *kapeendua*, coarctari; ty *kapeet* har i singulari *kawet*, gen. *kapehen* eller *kapeen* och brukas här i Österbotn, på min ort i dagligt tal, om får, haror, ja, om hästar, som äro släthullige, äfven om människjor — &c., altså et appellativum och ej proprium — Se Rändämäki, kapeetten hauta.

I Runorne *Suru Runo-suomalaiset*, eller Klago-Runorne öfver det usla, tilståndet i landet efter Storkyro Slaget 1714, nämnes *kapeet*, efter vårt dagliga sätt at tala, för får och lamb: om fienden heter det: *Tuimuuwella tultuansa, söi siat sikiiöinensä, karihtat kapeinensa*, lamben med sina tackhår.

5:o De som påstå at *kapeet* äta månan, derivera ordet af Grækiska ordet *kabaistos*, infatiabilis, inexplibilis.

6:o Kapeet anses ock för fiskare och at de hade sitt fiskevatn. I Runor heter det, *Kapeet kalalle läxi* — item *Kapeen kala wesi*.

KÄITÖS, Deus pecorum, Pan; skulle vårda och valla boskapen i skogen.
Se Kekri.

KÄMÖINEN -sen, *Kyynäläises* Bror; en orm-patron.

KÄRES, (*Käärmetten Emu*). En orm-föderska.

KÄREITÄR, (*Ketun Emuu*). En Räfvens patronessa, som skulle skaffa honom i saxen; heter

Käreitär kulta waimo!
Otas kullat kulppiisi,
Hopiat pikariisi...
Nämä on kuulut Ruotsin kullat...

näml. Räfskinnen, Se Tornio.

KÄÄRÄMÖINEN — En ormödlornes patron. Ödlan kallas i Runor; *Käin käärek Käärämöisen* — Se Panula, Kyytöläinen. Käärämöinen, den samma som *Fafnis*, en ohyggelig orm, som förvarade en stor skatt.

KEJJUSET eller *Kejjungaiset*, små elfvar, flygande genier: likna i ögonen på dem, som tro sig se desse vid lik, processer, kyrkogårdar och vägar, snösjun, små barn-dockor, eldstrimmor; utan tvifvel ej annat, än förstörda lifs-andar. De tros vara hvita och svarta, onda och goda, infinna sig där någon själas och där lik är, hafva en stank (*kalma*) med sig, hvarmed de upfylla rummet. Det fordras en god imagination och vantro, at få se dem, eller ock et godt bränvinsrus, eller feber-yrsel. Somlige tro dem vara mellan-andar, hvarken änglar eller djeflar.

De som hata hvarannan och vilja straffa sin fiende, sägas bära de dödas ben och stofft ifrån kyrkogårdar, här i yttersta norden, i sängrummet, där då Kejjuset infinna sig, at oroa och qvälja. Si credere fas est.

KEITO, En af Cycloperne, eller en af underjordiska smidje-drängar, som uptog de pilar, hvilka *Rampa* hade med *perisokia* och *pirulainen* skutit i luften, som däraf daldrade:

Ampu perisokia,
Ampu yhen nuoliahan
Ylähäiseen Taiwasehen,
Tahto taiwaskin haleta,
Ilman kaaret katkehella,
Mennesä pahan otahan;
Risti rautanen putoisi,
Tuon keito käsin tapaisi,
Ilman maata maistamatak,
Tannerta tawoittamatak.

Han skulle och curera styng, hvarföre han anropes:

Otak keito kehähänsi,
Tahik woipa wäkehensi
Siwalla siansi harja,
Wä-äk poisi werinen weihti — —

KEITOLAINEN -sen, skogs och tufvornes vålne. Af dess pik formerades ormtungan. Aliis, *kietolainen*. I Troll-Runor, sjelfva *ormen*, som fick ögon af linfrö, tungan af Jätten *Calewas* svärd, tänderne ifrån *Tuonis* brodd. Om ormen heter det:

Mist' on silmät siunailtu?
Silmät liinan siemenistä.
Mist' on kieli keitolaisen?
Miekasta Kalewan pojan.
Mist' on hammas keitolaisen?
Orahasta Tuonen Otran.

KEKRI eller KÄKRI, Befordrare af Boskaps trefnad. Ansågs af *Carelare*, såsom en Boskaps-patron. Biskop Agricola säger i sit rim: *Kekri se liseis Karian kaswon* — hvarföre ock *Kekri* til heder i November hölts ymniga dryckeslag. Se *Ollin päiwä*. Huru *Käkri* kan jämföras med de Athenieniers lagstiftare *Kekrops* och *Cecropia*, under hvilket namn Minerva dyrkades i Athen, lämnas därhän.

KEKRI (Allhelgona), en stor och gammal högtid, at fägna sig öfver god årsväxt och inbärgning. Se Wuoden alkajaiset och sielujen päiwä.

Til *Kekri* slagta *Carelare* åter et får, såsom til *Olsmessan*, och förtära den jämte annan mat, öl och bränvin, med flere vidskeppelser, såsom om Olsmessan-dagen, men nu med än större helgedoms-ceremonier. Man fick ej en gång smaka på maltet, då det var på badstugu-lafven at mältas; ty då skulle halsen svälla på dem, som det gjorde: och utom alt annat tillagades då om aftonen upvärmad mjölk med så kallad *Mämmi*, hvilket skulle ätas i fähuset, och få noga, at intet åter utbärs; eftersågs ock noga, om någon af gästerna dölgt sådant i munnen, det han oförmärkt utbära ville. Men skulle något blifvit kvar, som ej förtärdes på en gång; så spardes det i fähuset til en annan gång. Vid samma tillfälle indoppades en fogelvinge uti öl och därmed öfversmordes koerna på ryggen och sjöngs en *Kekri Runa* til *Tapios* heder. v. *Köyry*. Den än i dag brukelige *Kekri visan* sjunges som 1, 2, 3, 4. *låt oss lustige vara, &c.* eller *yx, kax, kolm, neljä, ann ilonen olla, kosk suru tulee, ann hänen mennä* — &c. och lyder således:

Ei aina Kekriä kestä,
Ei aina Tupia pestä,
Ei aina höyky,
Ei aina möyky,
Ei aina wiina flaskusa löyky;
Kosk juomme hywä olta,
Niin mahdam tupakkaa polttaa;
Isken siis walkiat taulaan,
Ja wirwoitan kaulaan,
Ja wihdoin iloisest laulan.

KEKRITÄR, en af Kekris dejor.

KIASE-OLMAI, en Lappsk fiskeriets Gud, som sänder fisken til kroken och nätet eller garnet. Sidenius.

KIJRON-KOSKI, en strid forss up i kallasta Lappland, dädan kölden har sin första upkomst, efter Runorne mot kölden (*pakkasen sanat*).

Itki syyttö poikojaan,
Wesi silmästä tipahti,
Pirahti pisaran werta,
Toinen toisesta norahti:
Tuoll on poikani polosen,
Kiiron koskessa kowassa!
Äläs kylmä kynsiäni,
Ennen kuin kylmät Kiiron kosken
Tilkan tippumattomaxi,
Pisaran pirahtamatak — —

Hyyttö (den af rim och is stela) begret sina söner,
Vatnet (tåran) dröp från ögat,
En droppa vid lag föll ned;
En annan droppa tilrade ned af det andra ögat:
Där är, min älendas. Son,
I den faseligen strida *Kijro* forssen!
Förkyl ej förr mina finger-ändar,
Föran du tilisar *Kiiron* forss,
Så at icke en enda tår dryper,
At ej mer en droppa spritter ut —

Se *Packanen, Puhuri, Kyrön-koski*.

KILLAN-KETO, Svet. Hedendantz och *kaunis nummi*, en lund vid *Tursunperä* by i Wirmo Socken, där *Wirmo* och *Nousis* boerne fira sina *ludicra isthmia* med löpa, springa, bålspel, sjunga. At de Nordiske folkslag således förvärfvat sig armstyrka och vighet berättar *Ol. Magn. Lib. XV. p. 340. Stephanius in Saxonem Grammaticum*.

KILKA — och KILO — samma som *Paholainen* och *Piru*.

KIMMO och KAMMO, Et Spöke, som knakar och brakar samt slår i knutarne. Grækernes och Romarenes *Camus*; tyckes vara Stenarnes patron. *Kiwi Kimmon kammon poika, syöjäntären syämnen syrjä* — v. Kammo.

KIPINÄTÄR, en af Hiisis arga klösande hus-kattor; uphetsas på tjuftar til at truga dem, at med skyndsamhet hämta det stulna igen.

Kipinätär (en hon-katta) Hiijen kissa,
Rewi reisiä jalosti,
Kipinänä kiirehtiös — — —

KIPUMÄKI, En plågo-ort: berättas vara uppe i Kemi Socken vid Kemi Älf; en hög kulle, där en flat ihålig sten fins midt uppå backen, lik et bord, med flere sten altaren omkring uti en ring; et gammalt offerställe: men dit nu ingen, af vidskeppelig frugtan, vågar upstiga; ty ingen, som där upgått, skal kommit helbregda tillbaka. Detta hafva lefvande menniskjor i mit tidehvarf berättat.

Beskrifves i troll-Runorne sammaledes, hvilket bekräftar föregående berättelse.

I *sten på Kipu wuori*, som står midt uppå backen, äro 9 hål, 9 famnar djupa, dit sveda och värk manas och förvises af troll således:

Kunnek kipuja kiistän?
Kunnek tungen turmioita?
Kipu wuoren kukkulalle;
Tuosa on reikeä yhexän,
Joka reikä keskinäinen,
Yhexän sylen sywyinen,
Sinnek kipuja kiistän — —

Sveda och värk skulle fösas in i sprickan af sten, som beskrifves:

Tuonnema kipuja kiistän,
Ajan tuonne aluhia,
Kiwen kirjawan sisähän,
Maxan karwasen malohon,
Korennolla koiwusella,
Walkamella waskisella

Til Kipumäki var ej så lätt at upklänga; därför säges ordstäfvis:

Annas kattua kokea,
Kumman kynnet kilpistywät,
Kumman warpahat wajoowat
Nostessa nokimäkiä,
Kiwetessä kipumäkiä.

Det är: trots, den är karl, som slipper dit up. Se *Kiwutar*.

KIPULAN NEITO eller *Kipu Tyttö*. En af Parcerna. v. *Tuoni*,

Tuo kiwa Kipulan neito
Istuu tykyttelöö,
Keskellä kipumäkeä,
Kipuja kokoiloo,
Wammoja walitteloo — — —

Bodde på Kipumäki och samlade plågorne. Om henna säges:

Kippu Tytti Tuonen neiti
Se ennen kiwussa itki,
Sekä waiwoisa walitti — —
Sinne kiirehen kipuja — —

Likaledes:

Kipu Tyttö Tuonen neito
Kipuja kokoelempi,

Keskellä kipumäkiä,
Kipumäen kukkulalla,
Kirja wakkanen käessä,
Kirja kansi kainalossa — —

Det är: hon hade *Pandoræ* brokiga ask i handen.

KIPU WUORI, samma som Kipumäki, där stenarne af en bock föddes.

Kiwi kimmon kammon poika
Pukin hännestä putoisi,
Nostessa kipumäkeä,
Kipuwuorta kiiwetessä.

KIRIS eller *Kirsi Tuorstai*, Skär-thorsdagen i dymmel-veckan; höls helig efter införd Christendom: men missbrukades ock til vidskeppelse. I synnerhet skedde flere uptåg i fähuset med liar och med korsande, at förekomma troll-kånors åtkomst.

Träffar, i anseende til kälfall och vanligt årstids arbete, in med Grækernes högtid *Skizon*, hvarom Suidas: *Skizon*, festum apud Atheniensis in honorem *Minervæ* eo tempore celebratum, quo ædificare & domos tegere solebant.

KIWUTAR, En af plågo-möerne; Den samma som *Kipu-Tytär*, en *Wäinämöises* dotter: dryftade eld, och bodde på *Kipumäki*, dit alla onda värkar och svedor förvistes. Hennes syssla var at koka plågorne:

Tuonne Kiirehen Kipuja,
Kattila on Kiwuttarella,
Pata Wäinen tyttäreellä,
Jolla keittäwät kipuja,
Keskellä Kipumäkeä;
Siell' ompi kipuset koirat,
Hallit hallan karwalliset,
Jotka ennen kiwussa ulwo,
Sekä waiwoissa walitti.

Dit hänviser jag, manar, plågorne,
Där plågo-möen har en kittel,
Wäinämöises dotter en gryta,
Hvarmed de koka plågorne,
Midt uppå plågo-backen (blå-kullan);
Där äro plågfulla hundar, cerberi,
Stora gråhåriga doggar,
Som fordom tjöto (ylde) i plågorne,
Qvidde under qvalen.

Kiwutar emottog på plågo-orten, *Kipumäki*, svedorne, då de dit manades; hvarföre *Noider och Indomiehet* säga:

Tuonne kiirehen kipuja,
Kiwuttaren kinttaiseen — —
Kattila Kiwuttarella,
Pata Wäinen tyttäreellä,
Jolla keittää kipuja,
Keskellä kipumäkeä,
Kipu wuoren kukkulalla,
Reikä siell' on keskellä kiweä,
Johon kiirehen kipuja,
Johon waiwoja walitan
Ihosta alastomasta — — —

Hon kallas ock *Kipumäen Iso Emäntä* och *Kiwutar kauhia Emäntä* —
En af *Hwedrungs* möerna eller de 3 plågo-andar hos de underjordiska;
Furier och Olycks-andar, som plågade de onda efter döden. Se Kipumäki.

KLUPU-SOTA — Se Nujja-sota och Ilkka.

KOIRANKUONOLAISET — Se Kuontolaiset.

KOLJUMI, En stark Rese; kanske *Goljat* — men anses i Runor för *Piru, wahwa peto*, som med et eldgnistrande svärd (Risanöth) krossades:

Tuo Jesus tulinen miekka,
Kannas kuuran karwallinen,
Säkeinen säihäytäk
Käteeni oikiahan,
Jolla paikkoan pahoa
Rumat henget ruhtasisin
Jolla ma hurttia hesusin,
Koljumin kowasti löisin.

Se *Kamulainen*.

I gamla Svenska Sagor nämnes *Kole*, et troll, til Jätte, som sölat sina händer med mycket oskyldigt blod — Se *Miehen syöpä*.

Eljest är här i Frantzila en muntlig gammal saga, om 2:ne Jättar *Koljo och Kiljo*, som täflat sins imellan, och kastat stora stenar, af hvilka den ene än heter *Koljon-kivi* och den andra *Kiljon-kiwi*. Hundrade årtag är imellan hvardera i Sijkajoki elf, hvaraf gölen heter *koljon suando*, och backen där gent emot *kiljon kangas*. — Ex auditis & visis.

KONTION MAAHAN PANIAISET. Se *Kowwon päälliset*.

KOTALAHTI, et ställe, eller en sjövik, där qvesan är född, af gemene horrors byk och kläd-tvätt:

Koi synty kotalahessa — —
Huurat huhto huntujaan,
Juordanin jokiin suussa — —
Sieltä läxi koina kulkemaan.

KÖNDÖS, Förestod svedjor och åkrar (*Huhdat*) befrämjade åkrar och Svedersbruk.

KÖPELI, Gast och spöke, som stimmade i hus, gamla slott m.m. och syntes vid galgbackar samt *Kalmistot*. Visade sig i åtskillig skepnad. Allmogen befarade af *Köpel* sig tilfogas skada och hvarjehanda illistiga och oförmodade anfall. I gamla Finska Sagor förekomma *Köpelin wuori* och *Linna*. Namnet tycks vara graekiskt. *Kobalos* (tyskarnes Kobolt) assutus, qui malis artibus utitur; Latro bipennem gestans, qui exercet latrocinia, Suidas.

KÖÖPELIT in pl. samma som *männingäiset och kejjuset*, af Grkiska *Kobaloi*, Daemones Asperi & immites. Scapula. Namnet liknar *Gebeleitzin*, den Thracierne och de Göther dyrkat såsom Seger-Gud. Dalins Sv. R. Hist. t. Del. p. 24.

En Göthernes Gud, *Gebleitzin*, nämnes i Ek. Bentzelii Utkast til Sv. folkcts hist, p. 94.

KOUWWON-PÄÄLLISET, Björn-graföl, firades med många ceremonier, under musik af Runor och öldrickande, då Björn-hufvudet uphängdes i et träd: til detta gelag gjordes af grannarne et sammanskott af spanmål och matvaror. En gosse och flicka utvaldes til brudpar i full skrud. Gästerne voro högtids-klädde. Först bars hufvudet, och sedan det öfrige Björn-köttet in, hvarpå ärtsoppa var kokad; när han kom med dessa tilredde rätter til förstugutröskelen, sade han dessa orden til introitus:

Pois olkoon pojjat porstuasta,
Piiat pihti puolisista
Hywän tullesa Tupaan
Autuan sisälle astuisa.

Vidskepelser och löjelige sedvanor vid Björn-jagter äro ännu öflige på visse orter i Lappland. Fordom ansågs det som en trosartikel, at Björn var et heligt djur (på Lapska, *passe waisie*). De gifva honom på sit språk många besynnerliga titlar. (Efter uttydning på Svenska, kallas Björnen, Berg-gubbe, Berg-farfader, m.m.) Sammalunda gifva Finnarne Björnen flere heders-titlar, såsom *Ukko, messän wanhin, kulta kämmen, kultainen kuningas*.

Alla hans lemmar, ben och knotor nämnas med vissa ifrån det allmänna Lapska språket åtskilde namn. Man vet icke hvarest de tagit alle orimligheter som endast vid Björnars fångande brukas. De anse alt sådant för hemligheter, hvilka icke för främmande böra uppenbaras. Så snart Björnen blifvit dödad och under det de föra honom hem, upstämmas vissa *Joikningar* eller sånger.

Schefferus, Lappon. ill. p. 233, omtalar några af deras visor. Deras första compliment til Björnen skal

vara denna: *Kitulis pourra, kitulis i skade tackemis, Sobbi jalla saiti*: det är: de tacka Björnen, at han ej gjort dem skada, sönderbrutit deras stafvar och spjut.

Den förnämste Banemannen slår merendels en mässings-nagel i sit gevär, eller hänger något visst märke på sin hals, det han en lång tid bär, som et heders tecken. De hafva äfven hvarjehanda underliga ceremonier och sånger, sedan de äro hemkomne, samt när de sönderdela och förtära Björnen. Dylika uptåg voro i detta seculo i Österbotten, Savolax och Carelen vanliga.

Alt detta slutas med en sång, angående den heder, som de nu visa emot Björnen, med begäran, at han ville förkunna detta åt andre Björnar, på det desse ock villigt måtte låta fånga sig.

Alla ben i Björnen hopsamlas så hela de äro, och rangeras i behörig ordning uti en upkastad grop, af samma längd som Björn varit, hvarpå lägges fint björkris: gropen betäckes sedan noga med långa klabbar, hvaruppå sedan bredes granris. Desse löjelige ceremonier blifva dock icke hos alle Lappar på lika sätt i akttagne.

Se Fischerströms Oeconom. Lex. 2:dra Del. p. 57.

KÖYRY, Se *Kekri*,

KRAKLA, et troll, en Jättinna; gjorde et skepp af spånor, bar endast en och kunde dock aldrig öfverlastas. fick alltid börd hvar det ville.

KRATTI, En Tavasters Penninge-Gud, samme som Svenskarnes *Skratt*. Låg öfver de i jorden gömda skatter och Penninge-kistor. Se *Aarni*.

Probsten Doct. Nils Idman deriverar ordet af *Kestaios* — Rei alicujus potens & Dominus; valens in continendo. *Kratti* troddes ock ej upgifva gömman, utan offer och åtskilliga signerier. Viste ofta penninge-kistan vid jord- eller vattu-ytan, men sänkte den åter ned, då han ej var gunstig.

Kratti, samma som Svenskarnes *Wable* eller Pluto. *Wables* Tempel var på et rum i en lund utaf Alträn, som aldrig löfvades, utan stodo nakna, också den tid då alla andra skogar frögdades. Inga foglar qvittrade uppå deras grenar; utan några korpar hade där endast bygt sina nästen. Där skrattade skator, där tjöto ufvar och ugglorne skreko. Inga herdar drefvo där sina hjordar; ty backarne voro brände (utan tvifvel af koppar-erg). Luften där ikring var tung. Om nätterna syntes där sällsamma syner.

KUIPPANA, En Förste i Skogen, lång och förfärlig, med grått skägg; dref harar och räfvar i giller och snaror; han får den hedern, at heta Skogs-kung (tör hända en Finsk Fylckis-kung), *Kuippana metän Kuningas, messä Hippa halliparta*.

Se *Hippa*. Lik *Rhomund Hallgrims* Son; et troll och Rese, som tillika med blodet hade ärfvt både växt, krafter och grymhet af sin Fader. Hans gång var så tung, at han ock tyktes vilja vada genom jorden. Alla hans åtbörder voro faselige och sjelfva upsynen grym. Han hölt til i Skogar i *Kyrials* botten el. *Pohjola*.

KUNINGS-KALMAR, Et berg i Wirmo Socken vid Parsila by, där et sten-bord står, med 12 omkringstälde stensäten. Tecken til Räfste-ting eller Allhärjars-ting med allmogen i Hedendomen.

KUNNARI, et så kalladt Silfverberg i Kalajoki Socken, emellan Metzäby och Alavieska. Består af stibium, blyertz och Svafvel-kjes. Jag fick däraf 1783 en spitsglas malmstuff. Finnarne kalla berget Hopiawuori.

KUNOTAR, Kawes mor, se Kawe.

KUOHARIT, Hästgällare, utgifva sig för de ypperste och kunnigaste troll; kunna ock värkeligen än i dag de bästa gamla troll-Runor, *synnyt och sanat*. Förr än en lärlinge antages til detta hederliga ämbete, omdöpes han på en sten midt i en strid forss; då han får *Indo och haltia*, nästan som *Lapparne i Nemagwelles* namn.

Kuoharin sanat läsas vid hästars utskärning, där *Etelätär neity nuori, neity Maria Emoinen, Wäinämöinen, Mehiläinen* med flere anropas, at kyla, svalka, förtaga sveda och värk.

KUONTOLAISET (*Koiran Kuonolaiset*); Et slags vilda kalmukker, Som tros äta människjo-kött. Skola til mun och ansigte likna hundnos. Anthropophager. Se Miehen Syöpä.

KUUMET, förmörkade Månan (*Peto, Piru joka rupeis kuun peittämän*) hvarom de hafva en barnslig berättelse; *Kawet* hjälpte månan i sit skick; härom lyda orden i en Runa:

Kuumet ennen kuun kehitti
Kawet kuun kehästä päästi

(Kawet i.e. lintu, Elävä Jumalan luoma, Eläin),
Riihen rautaisen sisästä
(Oli jo peittänyt kuun rautaseen riiheen),
Ja mix ett sinä sitten paha pakene?
Pakene pakana hengi,
Kule kutta kunne kasken,
Lähe herja häätämällä;
Pääsi ennen päivän poika,
Päiwättären päästäjessä,
Jesus kuun kehästä päästi,
Päiwän päärlystä ylenti — — —

Om månans af- och tiltagande bruka Finnarne i dagligt tal följande utlåtelse, utan tvifvel i afseende på föregående fabel: *Kuu syödään* månen ätes, månen födes, *Kuu syntyy* hvilka likligen leda sit Ursprung af mythologiska historien om *Saturnus*, som ätit sina barn. *Isis* var *Saturni* dotter, och dyrkades i eget och äfven i *Cereris* namn, under månans bild. Se *kapeet*.

KUSTÖ-Capell eller Slott, är af Åbo Biskopen Ragwald anlagd 1312. Messenii Scond. Illustr. T. X. p. 13. Sedan Biskops-sätet avbrann 1470 intogs det år 1523 av de ädelmodiga *Flemmingarne*, nedbröts 1528, så at nu näppeligen några lämningar synas. Nu Öfverste Boställe vid Åbo Läns Infanteri-Regemente. Se Tunelds Geographie 5:te uplagan 2 afdeln. sid. 165.

KUUTAR, En af månans bus-jungfrur; sknlle agta för getingars styng — *Kätke kuutar poikiasi, päiwätär pereitäsi* — — —

KYRÖN-KOSKI. En strid forss i Tavastkyro, brant och brådstupande öfver en bergshälla. Skall hafva någon gång stadnadt i dess fart, såsom *Motala*, och då har man sedt under fallet en stor kittel, som, efter forn-sägen, i fegde-tiden skal vara dit nedsatt, full med pengar, dem ingen kan dädan få.

KYRIALS botn, där Hallgrims kula var; det stycket af Finland, som ligger högst i Norr; bebodd af *Jättar, Kalewat och Jättläiset*, Samt *Hijsis* familie i *Sotkamo och Paldamo* — grymma och hasklige — Se *Miehen-syöpä*.

KYTÖLÄINEN a *Kytö*. En Skogs-planteur. Af dess tårar växte up vide.

Kovin itki Kytöläinen,
Wiholainen wingutteli,
Kyynel juoxi kyön silmästä,
Toinen toisesta norahti — — —
Kannoille pajut pakahtu — — —

KYYNÄLÄINEN, En orm kjusare — Se *Kämöinen*.

Kyynäläinen, deriv. a *kyy*, en koppar-orm, Aspis; hade ormar til piskor, hvarföre *Runan* säger om ormen: *Kyynäläinen kyndö ruoska, mato musta maan alanen*.

KYYITÖLÄINEN, den samme. Et afgrundens foster, som varit uphof til alla maskar och ormar; kallas af Finnarne, *Matojen Emuu* — maskarnes moder och uphof. Då han plöjde, betjente han sig af ormar til oxpiska. Ödlan kallas *Kyytöläisen kyntöruoska*. Se *käärämöinen*, *panula*, *ahtolainen*, *juutas* — *Mitäs itket kyytöläinen Tihissä Tuomikossa, Paxussa pajumetässä*.

LALLI, en finsk bonde som mördade *St. Hinrik*. Sedan han kom hem ifrån Kjølo- träsck, och hade den mördade Biskopens mitra på hufvudet, sjöng barnflickan vid vaggan: *Mistä Lalli lakin saanut, Paha mies hyvän hytyrin*. Se *St. Hinrik*.

LAPIN *koito kota*. Lappens kalla kota, dit hänvises sveda och värk.

LASKIAINEN, *Laskiais Tiistai*. Fet-tisdagen i Fastan. De gamlas Bacchanalia. Firades mäst in Februario, då Fastlagen infaller. Samma tid blef i hedendomen årligen[8] offrat och offergille hållit, hvarvid kött, äfven af *hästar*, i synnerhet, såsom en gammal Göthisk lif-rätt, blef ymnigt ätit. At äta allehanda fett, såsom *fläsk*, stekt och kokt, ärt-soppor, korn-bröd med fläsk inbakadt, i agttages än i dag öfver alt i Finland: hvarpå sedan skrinnsas med kälkor och skidor ned för backar, under rop och skrik: *Pitkiä hamppuja, pitkiä pellowia*, d.ä. lycka til lång hampa — til långt lin — näml. nästa sommar. Dagen användes ock til åkande med bjellror och skällor, samt andra uptåg. En sådan motion och krops-rörelse tyckes ock vara nödig, när man ätit så mycket fett och tagit til lifs af spiritueusa drycker och liqueurer.

Finnarne hafva om Fet-tisdagen et ordstäf, som betygar om en uråldrig plägsed af kött-ätande denna

dag: *Juoman jouluna pitäwi Syywwä lihaa laskiaissa* — — — Men at *Laskiainen* skulle för köttätande deriveras af *lasana*, culinaria vasa, ubi Senatui post sacrificia carnes parantur, såsom det läses hos Suidas, och Probstens Doct. Idman i dess *Afhandling om Finska och Grekiska Språkens gemenskap sid. 40* menar, är ej afgjort. Hållre synes ordet *Laskiainen*, härröra af *skrinande i backar*; ty *Lasken*, *Lasketella* är skrinna ned med kälcka. Denna dag slutes ock köttätandet och Fastan vidtager för Graeker och Catholiker.

Åtskilliga vidskeppelser i akttagas om *Laskiainen*, såsom: at ingen får spinna eller hugga ved, på det koerna ej må blifva halta: matmodren går tidigt til sängs, och alt folket med dagen, på det äfven kona må hemkomma om Sommarn tidigare om qvällarne; men när man ätit så mycket fett och druckit, samt haft god rörelse på släng-kälckan, eller eljest, torde sömn vara nödig, med mera vällust, som sången åtföljer.

LAURIN-LÅHDE, St. Laurentii källa i Janakkala Socken, äfven kallad *Janakkalan lähde*; är dyrkad och besökt, såsom offerkälla, til sednare tider, därvid de ock öfvade foedissima Veterum Bacchanalia, hvarföre dess besökande ock vid vite är förbudit.

LAWIATAR, samma som Syöjätär.

LEIB-OLMAI, En af Lappska Gudar, som äro på jorden. En Gud för skytterier, djur- och fogla-fånge. Lapparne gifva honom offer, at de må vara lyckelige i deras skytterier och fogla-fånge. Sidenius.

LEKIÖ, samma som Liekkiö.

LEMMAS, en vän Nymph, kunde tilbinda sår och mildra svedan: *Lemmes Laukan Hattaria* — *Suo muron murottaria*. En myrjärnets omrörerska, då järnet koktes, uptaget från kärr och myror.

LEMMINGÄIN — nuori, idem.

LEMMES — En Skogs-Gud, eller *Faun*, som satte al och var dess Skyds patron. *Leppä on Lemmexen tekemä, Kanelian kasvattama, puu puhdas Jumalan luoma*.

LEMMETÄR el. LEMMÄTÄR, En smidje-mö, som dragit på bälgen, då järnet danades. Se *Ruojuatar*.

Rauta on Lemmättären liekuttama eller *liehuttama*, blåst, pustad med smidje-bälg. Skakade äfven med sin pust på träen i skogen, med en runkande väderil: hvarföre om furun heter:

Honga Hongattaren huojuttama el. huiskuttama
Lemmättären liejuttama,
Rangattaren Kajuma
Tuulettaren Tuuttama

LEMPO, En flygande ond ande; trollskott och sjelfver Hin Onde: *Noita nuolia wanuupi, Lempo lehti keihäitä* — Smidde onda flygande pilar, drakar och trollskott. De Svenskars *Midgars orm, Loke*. Se *Piru*.

Med *Lempo* förstås ock Tapio i Björn-Runan; *Tuoppa Lempo Lepeelle, Tänne saalis saapuille*, Du Skogs-Rå, hämta, skaffa Rofvet på flacka strid-fältet.

LIEKKIÖ, En gast, som skrek i skogar, efter utkastade barn, och skrämde med sit skrån de resande; hade välde öfver gräs, rötter och träen. — De Graeker kallade *Apollo lukeios* men tyckes ej hafva någon gemenskap med denna Finska Skogs-gast, om icke för medicinsk insigt och botanisk kunskaps skull.

LIEMO, Et stilla stående vatn. Et träsk, där elden fans; samme som *Aluen järwi*, där not drogs, för at finna elden.

Wietin wesille nuotta,
Liemon wienoon weteen,
We-ettiin, wennättiin,
Liemon wienossa we-essä —
Saatiin sären kalooja — — *ec.*

LIETO-LEMMINGÄINEN, En stark Roddare, af *Wäinämöises* Sjö-gastar, den han satte at ro sin nya båt:

Sitte wanha Wäinämöinen
Pani Lieto Lemminkäisen (soutamaan);
Äsken keikku wenehen keula,
Purajasi puoren nokka — —
Souti päivän suo-vesiä,

Toisen päivän maa-vesiä,
Kolmannen Emä-vesiä,
Laski laivansa kiwelle
Kiwellekko wai hawolle,
Waikko hauwwin hartioille — —

LINNA-KANGAS, et gammalt Fäfte i *Pavola i Sijkajoki* Socken. Item, mellan *korsu* gästgifvare-gård i Pavola och Pattijoki af *Salo* Socken i Öfterbottn; där äro 8 portar af et gammalt Slott. Flere sådane, af lika namn, finnas här i landet.

LINNAT, Slott, fästen, skansar och borg; många sådane aro i Österbotn och Finland på högder och branta berg anlagda gammeldags-fästen och borgar i *Rundlar*, til försvar mot fiendtligt anfall, hvarföre de kallades i fordna sagor, *ormar*, *drakar*, m.m. i anseende til utseendet. Innom de samma försvarade de sig, och nedkastade stenar på fienden. Sådane fästen, anlagde af Konung *Erik Emundsson eller Väderhatt*, hvilken intog sjelf, såsom Holmgårdska Hofvets skydds herre, med sin sjömagt, *Finland*, *Estland* och flere *Östra* orter, som nu velat draga sig undan Sveriges Herravälde, syntes sedan i långliga tider därstädes. Sådant har skedt vid år 930.

TORGNY *Torgnyson*, Uplands Lagman, hvars skägg betäkte hela bringan och låg ned på hans knän, i sin tid den visaste och en vördig man, talade på Riksmötet i Upsala vid år 1023 och sade: at hans Farfader *Torgny* hade bivistat Konung *Erik Emundssons* segrar i Finland, Estland, Österbotn — — &c, och han förebrådde Olof *Sköt-Konung*, at han vårdslösade sina *Östra Skattländer*; Se *Trägårds* utdrag af *Ol. v. Dalins* Sv. R. Hist. p. 204, 182.

LINTUINEN, Et Björns heders-namn, för dess snabbhets skull. *Ohtoseni*
Lintuseni, *Kaunoiseni* *Kultaiseni*.

LINTU-KOTOLAINEN, Et slags små Dvärgar i *Turian maa*, som troddes föra strid med tranor, och kunde et par af dem ligga på en tunn botn. Et gammalt rykte och tradition är ibland Finnarne, at sådane små människjor existerat, hvilka krigat med tranor, och af dem blifvit öfvervundne. Finnarnes imaginerte *Lille-pytter*, och Svenskarnes *Andwar*, en dvärg, fången i en gäddas liknelse, som gaf til at lösa sig en otrolig skatt, hvarpå den ohyggeliga ormen *Fafnis* låg, som blef dräpen af *Sigurd* *Fafnis* baneman.

LOAUS eller LAUS, En Skogsmagt för Renar och Elgar, som anropades vid Ren-jagten — Se dess hutru, *Pohjan Eukko*, *Loweatar* eller *Laheatar*.

Loaus, Pohjolan Isäntä
Anna mulle aika lintu
näistä puista puhtaista,
Warwuista walanteista;
Siitä mä sitten hywää kiitän,
Siitä kuuluwa kumarraan,
Kuins sas annat aika linnun,
Kotosixi tuomisixi — — —

Loaus Nordens Husbonde,
Gif mig et fullkomligt Rodjur
Af dessa mina rena trän,
Släta (qvistlösa) giller stickor,
Därföre skal jag sedan tacka den goda,
Buga mig för (hedra) den beryktade.
När du nu ger en dugtig Elg,
Til hemkomst gåfvor, at fägna hem-folket med.

LOUHI, Pohjolas Hustru, den kalla nordens maka, eller *Louhiatar*, Qvinnor eller Nympher, som rädde öfver Nordanfjäll, och bodde i yttersta Nordens Skogar. Se *Hongas*.

Louhi skulle svalka med Nordan, at ingen hetta eller inflammation kom i öppna sår.

Louhi Pohjolan Emäntä,
Wetyöön wetinen lumme,
Kahden puolen kämmentäni
Tulen tuiki polttamata,
Walkian warastamata.

LOUHIATAR el. LOWEHETAR, beskrifves som en arg trollkona; förordsakade många plågor, såsom tandvärk, styng. Risen m.m. Hennes Character är:

Portto Pohjolan Emäntä,
Lowehetar wanha waimo.
Selin tuulehen makasi.
Persehin pahaan sähän,
Toki tuli tiinehexi,
Ahawa kohullisexi;
Tuota tyyny, Tuosta täyty,
Tuosta paxuxi panihin,
Lihawaxi lijtettyi — — —
Teki poikoa yhexän,
Yhestä wattan wäestä — — —

Item *Suen Emuus*, födde ock vargen ur sin qved. *Kohussansa koiran kandoi, suwen muissa suolissahan, penin alla pernohinsa* — — —

Hennes Söner voro *Ruho, Rampa, Perisokia*, samt dessutom hundar och andra rifvande djur.

LOWEEN *langeta*, falla in ecstasin och vandra utom kroppen til Wallhall, i synnerhet hos Lapparne tll *Jabmiimo* — Se *Saiwo-neides*.

LUGUT, ord, som mumlande läsas öfver järnsador och contusioner, eller andra hexerier, at förgöra någon. Sådane läxor läsas med mycken andächtig mine, med blottadt hufvud; sådane voro de Svenskars *gallrar och Odens galder*. Se *Synnyt, Aloen-järvi*.

LUMOUS, var en konst, at göra sig hård mot skått, förgift, andras trolleri, ormbett och så vidare; ja, at kunna bevara sin boskap. Sina hus förvara de för eld med åskviggen, sina res-slådor med människjorben — — Vid Rättegånger ansågo de sig för stora advocater och oöfvervinnerliga, om de buro hos sig korp- eller ormsten, ormskallar, grod lår-ben, o.s.v.

LUONOTTARET, 5:ne raska Möjor, som i Ilmarises smidja, mjölkade af sine egne bröst tre slags järn, såsom nedanstående Smed-Runa ger vid hand.

Luonnottarat äro i sjelfva verket ej annat än naturens värkningar vid järnets tilverkning; därför kalla ock Finnarne dem sjelf *Raudan-haltiat, Emuset, Tyttäret, neijet, jotka synnytit rautaa*. Visan eller *Runan* berättar således:

Kolme oli neittä Luonotarta,
Yxi lypsi mustan majjon,
Toinen walkian waletti,
Kolmansi punasen majjon.
Joka walkian waletti,
Sijt on tehty rääky-rauwwat.
Jokapa punasen piiotti
Sijt on tehtynä teräxet;
Joka lypsi mustan majjon
Sijt on tehty mellot rauwwat.
Ei rauta paha olisit,
Ilman käärmeeen kähytät,
Maon mustan muojuitak.
Hoss sinua rauta raukka,
Ettsäs sillon ollu suuri
Ett kowan kipunakaan el korjakaan,
Kuinnessa maitona makaisit,
Hettiessä heiluvassa,
Wenyt wehnässä tahassa,
Sepon Ilmarin pajassa,
— — — ec.

Trenne Jungfrur voro värksamma i naturen,
En mjölkade *svart* (mörk) mjölk,
Den andra lät drypa hvit,
Den 3:dje en *rödbrun* mjölk.
Den som lät sqvala den hvita,
Däraf gjordes det spröda *kallbräktä järnet*;
Den som neddröp (fælde) den röda
Däraf äro *stål* tilverkade;
Af den svarta mjölkade mjölken

Äro de bästa, segaste *stång-järnen*.
Ej vore järnet sjelf så elakt,
Utom ormens ondskefulla hväsande,
Den svarta maskens efterfulla illska.
O! du stackars järn,
Du var ej då stor,
Ej heller mycket svedande eller vacker,
Då du låg en som en mjölk
I den gungande hängdyn (flyn),
Töjdes som en hvete-deg
I Smeden *Ilmarises* hytta,
— — —

Se vidare *Helka*, som kallas *Ite Raudan-Emuu*, jämets moder, *ja näitten tytärten äiti*, och mor åt dessa 3:ne flickor.

De *Braminer* i Indien tilbedja äfven, utom den Högste Guden, 3 andra gudomligheter, *Brama*, *Isuren* och *Vischnou*. Se Gotfrid Less *Geschichte der Religion* I. Th. p. 424 utgifven i 8:o i Göttingen 1784.

LUONOTAR, är lika med de 4 mjölkströmmar, som i *Edda* säges hafva runnit af koen *Audambblas* spenar. Tör hända Finnarne härtil alludera vid järnets smältning och tilverkning. Tör ock betekna de 3 Nordens gudomligheter *Oden*, *Thor* och *Frigga*. Se *Kawet*.

LUPI LUPPA, En luden Skogs-Gud, Faunus, eller en Satyr. Se *Ukkonen*.

MAAHINEN -sen, alt hvad af jorden tros fastna, såsom räform, utslag, exanthemata — — — Et slags små-andar, *Elfvar*, som en vis Gubbe på Holmön uti Qvarken i Wästerbotn trodde ligga vid tröskgårdarne, och förböd därföre kasta hett vatn ut, at de ej må skällas — deras små ben sade han sig hafva funnit i skogar. Han lefde än 1760 och var en Smedenborgian; de troddes dansa, hvaraf är elfvedansen, och bo vid stenar, träd-rötter, i hus, under gålf, vid husknutar och trösklar, oroade någon dem til förtörnelse; så fick han skorf och utslag; hvarföre de borde först påhälsas vid inflyttningen til nytt hus och blidkas med salt, malt och bröd, eller messing skrapad i mjölk. Dödade någon dem, så blef han sjuk. *Swedenborg* såg dem vid Stockholms brand 1759 som myror, pissa på en husvägg och fläcka ut elden, som ock där stadnade och huset blef conserveradt. - - — — Ingen fick kasta sit vatn utan farhåga af skada eller åkomma. En ägta *Ceylonernes* sats efter Pythagoras i Ostindien, at man först bör sopa med qvastar för sig, för än vatten kastas, at ej dessa elfvar må dö. Se *Kati*, *Meri-kati*.

MAAN-EMONEN, *Ukkos* hustru; gaf styrka åt de svaga. *Nouse maasta maan Emoinen, wäixeni woimaxeni* — — v. *Ukko*.

MAAN-HALTIA, En Rådare i gårdar, Som visar sig under människjo-hamn, som en gammal gubbe eller käring, och stökar om nätterna. Se *haltia*.

MADER AKKA, En af de Lapparnes Gudinnor, som äro på jorden; som emottager af *Radier*, det af honom belevfada eller med anda försedda fostret, och lefvererar det åter straxt til dess dotter *Sar-akka*.

Qvinnan *Maderakka* är med sina 3 döttrar, *Sarakka*, *Uxakka* och *Juxakka*, Qvinnorna til hjelp. Lapparne offra til henne, at hon skall tillåta sina döttrar, at tjena qvinnorne. Några säga, at denna *Maderakka* sjelf hjälper qvinnorne, i det hon bemänger sig i en hvar sina döttrars gärning. Sidenius. Jämför *Neity Maria Emonen*.

MAHNA, Et Svenskt troll och Jättinna; sådana äro många i de fordna sagor — Jämför *Hattara*, *krakla*.

MAMMA, En underjordisk troll-kona, maskarnes och ormarnes Moder. *Mikä nosti mamman maasta, tielle teuhakehtamaan, kartanolle kapsahtamaan*. R. MAMMELAINEN eller *Mammelainen*, En faselig kött- och ben-frätande troll-kona; ordsaken til tandvärk; dess beskrifning är:

Mammelainen maasta nousi,
Kolmikanta kaukahasta,
Lihan syöjä, luun purija,
Weren uxelta wetäjä.

MAMMOTAR, n. pr. foem. *Matoin Emuu*, ormars alstrerska. Anses äfven för en Sten-patronessa, hvarmed skatter betäckas. *Kiwi Kimmon kammon poika*, *Syöjättären syämnen syrjä*, *Mammottaren maxan pilppu*.

En af furieme och underjordiska troll, som tros förvara i jorden nedgrafna gamla skatter. *Hecate*,

Plutonis uxor inferorumque regina. Se *Kratti, Arni, Haltia*.

MANALA, den samma som *Tuonela*. De dödas rike. Häraf är talesättet: *Jo se meni manalaan eli manalle* han tog farväl af verlden.

Manala eller *Tuonela* är Göthernes *Glitnis*, döden, eller underjordiska Riket, hvarest *Gandel, Skagel* och *Geirskagel* lupo med brinnande ögon kring dödsens marker (det är i *Tuonela* eller *Jabmiaimo*); förskräckelse, ångest, qual och elände voro i deras följe, och det var en ängslan, at se dem. *Tuoni* eller *Glitnis* har här utbredt alla sina förskräckelser, hvilka *Thors* moder (*neity Maria Emonen* eller *Mariatar*, hvilket liknar de Påfviskas sats), med sina böner hindrat, at ej få utbredas öfver jorden. Se *Tuonela, Jabmiakka* och *Jabmiaimo* — I *Manala* var ock en Pegasus eller Skjutshäst, at föra fram plågorne efter järn-skador. *Hikowaako Hijjen Ruuna, kastuuko Manalan karwas. Tietä tuonne juostessahan*.

MANALAN MATTI, döden, härskande i *Tuonela*, eller *Tuonen Tuomas*. Manalan Matti samma som *Loke* eller *Charon*; förde de döda skuggor öfver floden til *Tuonela* eller *Manala*. Finnarnes ordstäf är, då de blifva gamla, ledsna vid at lefva och tro sig ej mer blifva gifta: *Manalan Matti minun naipi, ja Tuonen Tuomas mun perii*.

Marta, samma som *Tuoni*.

Neity Maria Emonen, anropas ofta i de af hedendom och Påfvisk lära blandade vidskeppeliga Runor, som utan tvifvel äro sammansatte för *Reformations* seculum. J. *Maria* är i alt en förträffelig hjelperska, i synnerhet vid barnsbörder, sjukdomar, pest, blod-sår och eldens upkomst.

Neity Maria Emonen,
Mesi keittä kielelläsi,
Sima suussasi suloa,
Konnan kuohuun kowaan

tilredde smorja til *ormbett*.

Är ej heller oförfaren til *sjöss*, ty det heter: *Neity Maria Emonen, itek airollen asehin, Tungeixen Tuho kätehen* — grep sjelf til årarne.

Beskrifves såsom en god Baderska, Barberska, Apothekerska, olje- och flått- kokerska, til allehanda sår smörjor, med Silkes Robe och långt släp, samt med en gullslef i handen.

Vid skador eller sår af järn heter det:

Jos rauta pahan teköö,
Teräs hieno hilpasoo;
Neity Maria Emonen
Pistä sormesi sulonen,
Reikään revennesehen,
Hienot helmasi kokoat.

Se *Helka. Neity Maria* och *Jesus* anropas i parallel, til ex. mot *Rutto*.

Isäni ikunen Jesus,
Esivanhemman Jumala — —
Tuoltama anon apua,
Isältäni Jesuxelta,
Emoltani Marialta,
Näihin töihin työlähiin:
Neity M. Emonen
Tule tänne tarwitaan — —
Woiteles metisin siiwin - —

Se *Mader-akka*.

MARIATAR, berätta de vidskeppelige hafva varit J. Marias dotter. Hon kallas:

Mariatar kaunis Waimo,
Tu-us pikku kattilansi,
Jolla Werta keitetään,
Jolla ma hurmeen tymeen,
Weren wuotamattomaksi — —
Punasta putoamatak — — —

MÄNNINGÄISET el. *Meningäiset*, Kyrkspöken, Vålnader, bodde i grifter, bergsskrefvor och öknar; skrämde folk. Se *Kejuset* och *Köpel*. Men Biskop *Agricola* föreger dem vara Gudar, som befordrade ägtenskap; hvarföre Probstens Doct. *Idman*, i sin afhandl. om Finska och Graekiska Språkens gemenskap, deriverar ordet af grækiska *hymen*, Hymenæus, Nuptiarum Deus — Suidas.

MEHILÄINEN — *ilman lintu* — En honings-fogel eller *Trochilus*; Linn. Den minste och lättaste af alla foglar. I Troll-Runor, et honings-bi eller Vise, som skall efter ordres ofta flyga öfver haf och fält, at hämta honing, mjöd, olja, med mera sött, de sjuka til vederqvickelse och trollen til smörja. t.ex.

Mehiläinen ilman lintu,
Lennä tuonne kyyhyttele
Yhexän meren ylitse,
Meren puolen kymmenettä — —
Tuo mettä mehtolasta,
Simoa Tapiolasta,
Ripiälle woitehexi,
Wammollen parantehexi — —
Wojjat yldä, wojjat päädä.

Denne honungs-fogel var ock utftäld för Snaror; därför önskas honom lycka på resan, at hämta honing. *Käy kuin kehää myöten päiwän permetä samao*. Se *Karilainen*. Ja, *Mehiläinen* flög högre än de som göra luft-resor med aëroflatiska machiner; ty han skulle flyga öfver om stjernorna och in i himmelen, som en *Mersurius*, och hämta honungs salfvor och smörjor för brännsår: det heter:

Mehiläinen ilman lintu,
Lennä tuonne, jonne käsken,
Yli kuun, alati päiwän,
Taiwon tähtein ta-ati,
Otawaisten olkapäitten;
Lennä luojaan kellarihin,
Kamarihin kaikkiwallan;
Pistä siipensi simahan,
Kasta kaapunsi metehen,
Höyräytä höyhenensi;
Tuo simoa siwessänsi,
Kanna mettä kaapussansi
Kauan rahnoin pahoin,
Tulen tuiki polttamihin.

Item:

Mehiläinen ilman lintu,
Käy kuun keheä myöten,
Päiwän päärmättä samao — —
Tuuok mettä Mehtolasta,
Simoa Tapiolasta — —
Tuo simoa siiwelläsi,
Mettä kielensi nenällä — —
Wojjak yldä, wojjak päädä,
Kerran keskeä rapaja.

Se *Neity Maria*.

MEHTOLA, En ren barr-skog; annat än *Tapiola*. En skogsbygd, där skogs-djur, foglar, bien och andre skogens håfvor vanckade — *Item, en skogs-Guda-magt, Pan*: anses ock i Runor, som en *Skogs-Fru* rådande öfver djur och foglar. De titlar, hvarmed hon under tilbedjandet behedrades, äro: *Mielus Mehtolan Emäntä*, du benägna Skogs-värdinna:

Metän Ehtosa Emäntä,
Mielly mejjän miehiimmäk,
Antamaan ainuasi,
Omas ojentamaan,
Mielusasta Mehtolasta.

Du välviljoga Skogs-värdinna,
Var benägen åt oss Skogsmän,
Til at gifva ditt enda,

Räcka åt oss ditt egna,
Af den luftiga, nöjsamma, skogsparken.

Hon dref harar i gillren och vippsnarorne i lag med *Ukkonen* hvarföre harfångarne bedja:

Puhas Mehtolan Emäntä,
Metän kultanen Kuningas!
Kuk on laiska kulkemahan,
Sitä sijmalla siwalla,
Karkota kari perällä,
Mieluusta mehtolasta —

Se Ukkonen.

Ifrån *Mehtola* och *Tapiola*, skulle *Mehiläinen* anskaffa honing til sår- smörja. Se *Mehiläinen*.

MERI-TURSAS, En strand-bo; kallas *partalainen*, dels för det han vistades vid hafs-stranden, dels för sit långa våta skägg, hvarmed han krystade Pohjolas dotter som blef moder för 9 barn, alla afgrundens foster. Se *Pohjolan imbi*.

Synty Neitsy Pohjolassa,
Impi kylmäsä kylässä,
Jok' ei suostu sulhaisihin,
Mielly miehiin hywiin;
Kuin tulowi immintuska,
Pakko neitosen panexen,
Syxiin syöstäxen mereen,
Kalsoin aaltoin ajaxen.
Meri Tursas partalainen
Teki neiden tiinehexi,
Meren kuohuilla kowilla,
Weden wankan waalehilla;
Teki pokoa yhexän,
Yhestä watanwäestä;
Piilotteli poikiahan
Alla wijden willa waipan
Sarka kauhtanan kahexan;
Nimitteli poikiahan:
Minkä pani pakkaisexi — — —

METELIWAARA, Se *Waarat*.

METZISTÖ, En skogs-lund, där afguden bedrefs. Item, idolum, forte Priapus. — 2. Reg. 23; 6: 7.

METZÄN-EUKKO, *Tapios* hustru, *Metän Emäntä*; anroptes af Jägare, at gifva villebråd. Syntes stundom, då hon var gunstig med gyldene ringar och insvept i gyldene duk. — — — Men onådig viste sig med ringar af vidje-länkar och med ris-ruska. Henne til heder skulle sjungas *Messän miehän wirsi*, då man gick ut til skogs: Hon var ej blid då Jägaren sjöng:

Mielestä Metän Emännän,
Usein hywän Emännän
Sormet kulta sormuxisa,
Käet kulta käärehissä,
Jotk on soanut[9] annillahan;
Usein pahan Emännän
Sormet wihta sormuxissa,
Käet wihta kääreissä,
Aina auttamattuessa.[10]

Alt efter Skogsvärdinnans godtycko,
Är den goda Mors
Finger understundom i gullringar,
Händerna inveklade i gulldukar,
Som hon fått med sina gåfvor;
Men ofta då mor är ond,
Äro fingren med vidjelänckar prydde,

Händerna omvicklade med vidjor,
Och alltid då hjälplös.

Då *Wäinämöinen* slog på sin citra, kom ock Skogs-gudinnan med alla sina skogsdjur, at lyss på den härliga musiken: *Itekkim metän emäntä, rinnon aidalle ajain. Se Wäinämöinen.*

MIEHEN SYÖPÄ, Anthropophag, människjo-frätare — troddes vara i Norrska Lappmarken; dit hänvisas sjukdomar: ex. gr.

Mennekkös sinne sekahan (näml. til Rutian koski)
Tuol on muutkin murha-miehet
Miehen syöpähän kylään,
Lapin maahan laukiaseen,
Pohjan pitkähän perään. — —

MIESTEN SYÖJÄIN KYLÄ, var i *Kyrials* land, eller den ort i *Kyrials* botn, högt i Norr i Finland, där starke Resar och Anthropophager förfärade de ankommande; se föregående *miehen syöpä*. Efterföljande saga besannar det. När *Domar* (Upsala Kung) ännu var ung och låg uppå sjön, för at förvärfva sig ära och rikedom, blef han genom en häftig storm drifven emot *Kyrials-botn*, eller til det stycket af Finland, som ligger högst i Norr (Kemi, Cajana, Paldamo, Sotkamo, där Hiji bodde och andre Jättar i berg; ty landet var än segelbart den tiden, emedan skeps-vrak ännu i dag finnas i flere moras i Kemi Socken). Han kallade sit ankare under en stor och mörk skog; han betäckte stranden och gick up, at bese landet. Där råkade han *Hallgrim, en Rese*, som var, för sina krafter och än mera för sina många konster, den farligaste. Hela vägen til hans kula var betäckt med nakna hufvudskallar och multnade ben, efter dem som han mördat och upätit. Hans grymhet var intet mindre än hans krafter, och det var et vidunder i naturen, hvars blotta åskådande kunde injaga en skräck hos det modigaste hjerta i verlden. Alla de som hördt hans namn, hyste en räddhåga för honom. Men *Domar* mötte honom utan fruktan. Deras strid var svår, men *Risanöth* (et svärd, det *Rolf* tagit i *Grims* kula; hörde *Ynglinga*-stammen til; dess sår läktes aldrig; flog genom sköld och hjälm), som den tiden var i *Domars* hand, behöll segren. *Hallgrim* föll, och *Domar* gick in i hans kula, hvarest en större rikedom, än han någonsin tilförene sedt, lyste honom i ögonen. Alla väggar voro klädde med sköldar af blänkande silfver, samt hjälm af klaraste guld. Där hängde åtskilliga horn med ränder och bilder af den dyraste metall inlagde.

MIKKELIN *päiwä*. En stor högtid hos Norr-finnar; Se *wuoden alkajaiset*. Alla hästar tagas då in i stall; fodras med öl, korn, granris och hermelins kött, som skal praeservera dem för hufvudsjukor, m.m. Boskapen drifvas tidigt och utan ljud i fähuset, om eljest väl skall gå. Se *Ristin päivä*.

MUNNU. En oculist i gamla Runor. *Munnu silmän Tytteriä*. Item, en af Nordens möer, som anropas af häst-gällare, at hämta is, rim och kyla. Texten säger:

Munnu silmän tyttäriä,
Höyhenes panuttaria.
Tuuwvos hyytä Pohjolasta,
Jäätä kylmästä kylästä,
Sillä hyyllä hyytele,
Jäällä tuolla jäähytele,
Pistän hyn hyppyseni,
Jällä jäähytän kätem,
Teen tulen tehottomaxi,
Walkian warattomaxi. — — —

MYRRYS MIEHET, de samme som Indomiehet, trollkarlar och vidskeppelige, som dels med läsningar, *lugut, synnyt*, spåttande, flåsande och på-blåsande, med troll- Runor, *synnyt*, tro sig bota ormhund- och vargbett, eldskador m.m.

NÄKKI, Neptunus, Svenskarnes *Åge*. Se *Weden-Emo* — Efter forntidens berättelser och skrock-sagor (Se Urban Hjernes Flocker om flere hafs-fruar). Här i Finland beskrifves Näcken med långa utslagna hår naken visa sig på vatn, i solsken, på stenar vid forssar borsta och kamba sig, eller justera sit ljusgula hår äfven stundom sjunga utan tvifvel en Siren sång eller Crocodils gråt, at låcka barn til stranden, och simmare i vatnet, dem hon kramar så at de blifva kål-blåa, suger deras blod m.m. Hvilket i sjelfva verket är kramp- eller seno-drag. Käringar och utlevade Sjö-galtar kunna skräma lätt-trogna med tusende Näck- och hafs-fru sagor, Se *Ahti*.

Näkken och alla de små guda-magter, som bo i de våta Riken, voro alla framkomne, at höra *Wäinämöises* sång och harposlag, hvars like de aldrig förnummit. Se *Wäinämöinen*.

NEITONEN NOROSTA, En vattu-nymph; bodde i våta dälдер; kylde och svalkade. Af dess bröst-mjölк upväxte björkar. Hon anmodades af häst-gällare, at förtaga eldens eller det heta järnets kraft.

Nouse Neitonen Norosta
Wuotehilta hyisen pojjan,
Jäisen lapsen lappeasta;
Weä wijttasi wilusta,
Hamehensi hallan alta,
Heitä pahoilllen potowan
Kaatoowallen kattedhixi;
Jottei poikasi potoisi
Kaatowaisi kannettunsi,
Jonk on huntu huutehessa,
Iho liivi iljannessä,
Pajjan kaulus kaikkalassa.

NEMAGWELLE. En af Lappska jordiska Guda magter, hvars hjälp ganska få meddelas. De få endast dess bistånd, som första gången omdöpas; ty Lapparne döpas med *troll-döpelse* mer än en gång; hvilket sker således, at när människjan blifver sjuk, gifver man henne et annat namn, och öser vatn på henne med dessa ord: Jag döper dig i detta namn N. N. och du skall lefva i detta namn N. N. De som få således troll-namnet, få äga, tillika med namnet, *Nemoigwelle*. Som denne Lapp ser ofta Nemoigwelle gå för sig öfver bäckar och moras; så har han honom ock när han skall gå tilkyrkan. Han dricker ock *Sarakkas* blod i samma bäck, hvar nemoigwelle står. Sidenius.

NEURERNE, äro stammen til *Finnar*, Lappar och Esthlänningar, som i Språk mycket liknat Hebreerne.

Se Trägårds Utdr. af Dalins Sv. R. hist. I. Del. Cap, 13, §. 3. pag. 13.

NOIDER, Lapparnes troll och vise män, som falla i dvala, under en viss sång; och hämta ifrån långt aflägsna orter något i barmen, samt berätta hvad de sedt och hört, under sin vandel utur kroppen. Finnarne kalla denna ecstasis, *langeta loween* — Om Finnarnes *Noidat* och *Myrrys miehet* har man ej hört sådant; utan endast, at de hoppa i raseri och gnissla med tänderna, som kallas, *olla haltioisaan*. Se *Myrrys miehet* och *Indomiehet*.

NUJJA-SOTA eller *Kluppu-sota*, Klubbe-kriget i Finland 1597. På flere ställen i Finland, Tavastland och Österbotn hölts sådane klubbe- batailler. I Padasjoki by i Tavastland på åkern vid Nystelä by har i Konung Carl IX tid år 1597 klubbe-kriget ock gått för sig, såsom ock på flere orter i Finland; hvarföre *Säxmäki*, *Ilmoila*, *Gamle-Carleby* jämväl äro af klubbe-kriget märkvärdige. Nästa holmen vid Nystelä åker, på hvilken de slagne blefvo begrafne, heter än *Nujja saari*, i.e. insula clavorum. Människjo hufvud skallar synas där än i dag.

Hertig *Carls* afsägelse gjorde öfver hela landet mycket buller. Särdeles utblossade lågan i *Öserbotn* och Finland. Bönderne hade därifrån kommit til Hertigen och klagat öfver det betryck de ledof *Clas Flemmings* Rytteri: sedan, då de nu blifvit upmuntrade, och hörde, at Hertigen af missnöje tagit afsked, blefvo de aldeles obändige: en af dem *Bengt Poutu*, samlade en stor svärm af sine likar, angrep dessa Flemmings Ryttere, ehvar han dem råkade, och öfvade på dem all barbarisk grymhet; hvaribland äfven Lagläsaren *Erich Olofsson i Woitby* mördades, för det han höll *Rustning*. Allmogens hop öktes derpå ansenligen, och valde sig en ny anförare. *Jacob Ilkainen eller Ilkka från Ilmola* Socken i Österbotn, af hvilken detta buller kallades *Ilkainens krig* eller, af dess vapen, *Klubbe-kriget*.

Afsigten var nu icke mindre, än at anfälla Tavastland och Carelen, jaga därifrån hela Konungens (Sigismunds) rytteri, upbränna eller sköfla *Clas Flemmings*, *Axel Kurks*, *And. Bojes* och *Anders Larssons* gårdar, samt aldeles förstöra Åbo Slott.

Clas Flemming ryckte up med sit krigsfolk från Åbo den 23. Dec. 1596, tågandes til *Birckkala* i Öfredels härad och *Björneborgs* Län, där *Bonde-hären* vid Nockia Sätens-gård hade sit hufvud-läger. Han lät skjuta några Falkonet-kulor genom husen, hvaraf Bönderne förskräktes.

Ilkainen drog sig om natten tillbaka in i en stor skog, som skiljer Tavastland och Österbotn; men förlorade i afvikningen några 100 man. Han blef sedan fångslad och afrättad. Antalet på de Bönder, som fallit i detta fält-tåg, var grufveligt, och har stigit öfver 11,000, hvilket för Österbotn var en obotelig skada.

NYKYRI — Se *Sotakedot*.

NYRKES, gaf Ickornar. *Nyrkkes* bodde sjelf i granskogar. Se *Hittavanen*.

OHTO, *Ohtoinen*, Et Björnens namn i Runor, för dess breda ämne och stora hufvud. *Tapios* starkaste djur. — Se *Tapio*.

Han anropas, at ej röra vid Boskapen (som kallas *sonda-reidet*). Och skulle han vela pröfva sina tänder och ramars styrka så hade han därtill stockar och stenar. Dock om hans maj:ts grymhet vore alt för stor; så anropades Skogs- Gudinnan *Tapio*, at hon ville styra björn, och göra månan för honom mörk, sänka himmelen i moln, och förblinda hans ögon, på det han ej må se kona, som skulle vara i hans ögon som stenar och stubbar. Se *Sini sirkku*.

Ohtos födelse och höga härkomst alt ifrån himla hvalfvet och Sju-stjernorne, med *J. Mariae* tilhjelp, beskrifves i följande *Ohtos-synty* eller *Archaeologie*, ifrån Kuopio i Savolax.

Misä ohto synnytely?
Mesi kämmen kääunyteldy?
Kuun luona, tykönä päiwän,
Otawaisten olkapäillä:
Siellä on maahan laskettuna
Hihnoisa hopeisisa
Kuldaisisa kätkyhisä.
Neityt Maaria Emonen
Wisko willoja wesillen
Kapalolta kuondaloita,
Selwälle meren selallen
Lakeelle laineellen;
Noita tuuli tuuwwitteli,
Wein henki heilutteli
Nenään metisen niemen,
Saloja samoamaan,
Pohjan maita polkemaan:
Ellys piiloja pityö
Häpeseen hämmendyö,
Emosi sinun epäsi;
Elä sorra sonda reittä,
Koaha majjon kandajata
Enempi on emoillen työtä,
Suuri waiwa wahimmalle,
Kuin poika pahoin tekee,
Lapsi kangein asuu:
Kule sikana siwuhte,
Wierihite wein kalana:
Tule tuwissa tulille,
Ilman Immin tietämätä.

Hvar är *Ohto* född?
Gull-ramen vänd som et barn (vaggad)?
Hos månan, nära vid Solen,
På axeln af karlvagns-stjernorne:
Dädan är han nedsläpt
I silfrade remmar (feltyg),
I gyldene vaggor.
J. Maria den lilla modren,
Kastade ulltappar på vatten,
Lindor som flagor,
På de klara hafs-själarne,
På de vida vågorne;
Dem vaggade vädret,

Vatu-draget omgungade dem
Til en honings-rik udd af näset,
At springa i skogarna,
För at tråka de Nordiska länderne:
Gör ej hvad elakt och rasande är,
Blanda dig ej i det nedriga (skamliga)
Din mor förbjöd dig det;
Förtryck ej det gönings orena låret, Fäll ej mjölk-bäraren:
Mera har din moder at göra.

Din fosterska har stort besvär,
När sonen gör illa,
Dess barn förhåller sig argstint (styfsint);
Far förbi som et svin,
Där nära bredevid som en silk i vatnet:
Kom hemma vid til vårt vistnings-ställe,
Utan at dejan vet deraf.

OLLIN *päiwä*, Olsmessan; då tordes ingen bärga hö, af farhåga, at om då rördes vid något boskapsfoder, så skulle björnen göra skada. Då slagades och åts *Willa-wuona* (et oklipt lamb ifrån våren), då skörden slöts, hvartil äfven tilreddes öl och bränvin. Då fåret inbars, skulle med al- och granqvistar vatn kastas öfver Tröskeln. Förr än man tordes smaka af alla anrättningarne, skulle däraf utgjutas något i vrån vid bänken i bordsändan och på golvet, samt under *Aaatto-koivu* d.ä. en helgad björklund, eller det träd, som om midsommars qvällen sättes på gården. *Sirppi-juusto* kokas eller bakas denna dag och ätes i Österbotn.

OTAWATAR, En Gudinna ifrån Karlvagn eller Sjustjernorne, som synes varit dess make; kallas i gamla troll-Runor *dagsens dotter*. Hon anropades til hjelp mot natt-tjufvar, och at igenskaffa det bortstulna.

Otawatar päiwän tyttö
Tule tänne tarwitahan
Omoani ottamahan
Kadonnutta kaihtemahan — —

Se *Päiwätär*. Med dessa kan Svenskarnes *Thiodan* jämföras, eller *Titan* hos de Latiner, som skulle köra solens vagn.

PAHOLAINEN, En ond ande, djefvul, en ond vålne, ormens stamfader — Hade ormar til briskar och säljor; hvarföre ormen titleras i troll-Runor eller dess *Synty*:

Mato musta maan alainen
Toukka Tuonen karwallinen,
Rinta solki Syöjättären,
Paholaisen pajjan naula — —

PAINAJAINEN, Maran, som af mjeltsjuka ses, som en hvit nymph om nätterna under sömn; uplyser med sit sken hela rummet och trycker öfver bröstet, hvarunder de vråla och låta illa. Item *Painajainen*, som krossar barn och gör dem vindögde: fördrifves af vidskeppelige med stål och betsmän, lagdt under hufvud. Är i sjelfva verket en nerv- och convulsiv sjukdom hos barn af fyra —

PAKKANEN, Smäll-kalla kölden, den bistra *Puhuris* Son, med dess kulna och surmulna fru *Hyyttö* anvises til *Kijron koski*, at tilisa den, om han vore i stånd. Mot kölden stod man nog, när man fick följande at skyla sig med:

Tuos mulle Utunen turkki,
Kanna willan karwallinen
Jolla tuima turwellennek,
Ettei pakkanen palelek,
Kowan ilman koskematak,
Pakkasen palelematak:
Talwen ilma Taiwaellek,
Ettei riko riskittyä.
Eikä wismoille wiraak:
Ämmöni Utunen uuwin
Turvvaxeni tuotuwohon,
Pälleni pujettakohon.

Hämta mig den varma svanskinströjan,
Bär hit den rikullige lurfviga pälsen,
Hvarmed jag förvarar mig mot den bistra kölden,
At ej kölden förkyler,
At ej den kalla luften får komma åt,
Vintern förkyla mig:
Den klare vinter-luften fare up under himmeln,
At den ej skadar någon christen el. gör någon enda lytter,
Eller verkar på huden rinnande fråstskador:

Min farfars, farmors varma edderduns paulun-sång el. tält
Må hämtas til min skygd,
Jag må påklädas, öfverhöljas därmed.

Jag tror man nog skall stå sig mot kölden så väl ombyltad, utan någon trollkonst.

PANNAHAINEN, En bannlyst, förbannad. Därmed förstås ofta ormen eller en elak stygga.

PANULAN NEITI, En underjordisk troll-mö, hvars bindel upfattes med ödlor. Ödlan kallas därför: *pää-puikko Panulan neijen* — En af furierne; upammade ödlor och ormar. Se. *Kyytöläinen* — Hon höll til i *Aluen-järwi* djup; plågade genom elden.

PANUTAR. En af ormens däggerskor — *Juutases* stygga dotter. *Panattar* den samme, förorsakade sveda och värk; åberopas äfven vid läsningar öfver sår och järn-skador. *Rauta Ruoste hettäriä, höyhenes Panuttaria, maa isänsi, maa emänsi.* —

PARA, samma som de Svenskas *Bjära*; en troll-konornes villige tjenste-ande, hvilken skall di mjölk af främmande koer, ysta det i sin mage och bära i Smör-kärnan. Dess underliga födelse ses i Mag. Christ. Er. Lincquists Disp. de Superstitione Veterum Fennorum P. I. p. 53.

För 100 år sedan, då man än förmodeligen var för skumögd och lätt-trogen och såg nog ofta spöken och elfvar dansa, hade man fått se detta kreatur, som til utseende skall varit luden, hvit och svart-spräcklig, mera rund än aflång (utan tvifvelen tjufaktig grannens katta), fötterne smala som en tranas, och 3 til antalet, liknade mycket en gammal dags slända. Då *Paran* klämdes imellan en dörr i et mjölk-hus och dog, sjuknade ock värdinnan samt afled straxt därefter.

När *Para*, bjäran, är född och fått lif, efter description l.c. så säges:

Kanna woita, kanna maitoa,
Tuo woita Wuoren Lukko,
Piimä Pirun-emäntä,
Päästä piimä pindehestä,
Maito happaman hallusta — —

PARAN-WOITA, Bjär-smör, som i sjelfva väcket är en sort blöt svamp i Rötmanan (*mucor unctuosus flavus*, Linn. Fl. Svec. 1282), bruka de vidskeplige bränna i tjära, salt, svafvel och piska med en vidja, då dess ägarinna, troll-konan, tros komma af med ömkan och visa sig, med förbön för sin tjenste-ande.

PÄIWÄTÄR, En af vargens foster-möer — It. dagsens brudfrämman, den sköna morgonrådnan, som frälste Solen och månen ifrån förmörkelser, som den elaka *Kuumet* anställde. Se *Kuumet, Kuutar*.

PÄIWÄIN WALITZIAT, dagväljare, namnes i Bibeln; utmärkte vissa dagar för olyckelige, af hvilka några kallades *Katehen päiwät* och *Tyhjät päiwät*, då var ej godt, at så åker, *kuiwat päiwät* 4, 5, och 6:te i nyet, ej aldeles gillade för goda. *Tuulen päiwä*, d. 2 Januarii, då skulle ej eld göras, af farhåga för eldsvåda nästa sommar. *Måndag* och *Thorsdag*, gamla teknedagar.

PÄÄSIÄINEN, en väl de Christnas högtid, men af vidskeppelige mycket vanärad. Om Påsknatten sättes än skällan på skäll-koen och lior på fähus-dörren, at förhindra de flygande troll-konors ingång.

Nu sittes hela natten, och man lyss, som det kallas. De tro sig se trollkonor flygande i luften utan aerostatiska machinens tilhjelp, höra bultas, smidas, tröskas — hvaraf spås om tilkommande ting, om årsväxt, dödsfall m.m. De flygande trollen skola ock nu föra all den ull, kohår, svansar m.m som de samlat, til blåkulla, såsom tionde åt Hin. (Se *Norrländska troll-väsendet* Capitain Elin). Nu tros ock, at man ser Solen dansa om morgonen. Jämför Strelings *Physica*.

At derivera ordet *pääsiäinen* af Grækernas *paianisai*, Pæanem aut *apollinem* invocare[11] och *paianismós*, Carmen ob liberationem a malis aut præteritis, aut futuris — Suidas, är något tvungit, hålst Finnarne ej vetat af Pääsiäinen eller Påskas firande, förr än efter införd Christendom: häldre kan ordet vara helt och hållit Finskt, af primitivo *pääsen-stä* — jag blifver fri, slipper lös — och betyder *pääsiäinen*, vi vocis, en *lösnings, befrielses- dag*, i likhet med Ebreernas *passah*, transitus — en öfver eller förbigång i afseende på mord-ängeln i Egypten vid första Påsk, och övergången öfver röda hafvet &c.

PELLERWOINEN, En god Skogs-planteur och åkerman, dess son var *Sämpsä* — *Sämpsä poika Pellervoinen*. Se *Wennon härkä* och *Sämpsä*.

PELLON PEKKA eller pekko. En korn-gud; befordrade vår-sådden och gaf god vört, som kallas *pellon maito*.

Probst. D. N. Idman l.c. deriverar namnet af Graekiska *paelo* eller *pelithro pekos*, coeni el. jugeri Deus — på finska *Pellon Jumala*, Agri Deus — *Pellon pekkoo maistaa el. juoda*, är, dricka vört, eller buska, färskt gäsit dricka.

PERKELE, djefvul; får flere namn — *Lempo Hiisi, Piru, Pirulainen, Peiko, Pejjakas, Pejjainen, Pendele, Kilka, Kilo, paha Kurki* — Graecis *perkos*, niger, nigris maculis variegatus — Sv. Hin Svarte. Hin onde. Diabolus enim, nescio qvare, nigris coloribus depingitur, nam alias format se in angelum lucis 2. Cor. II:14. Hädan är Finnarnes talesätt: *Musta kuin perkele*. Den samme som Svenskarnes *Loke* och *Midgards-orm*, hvarmed medel-guden *Thor* stridde; hos Lapparne den Gud, som var uphofvet til det onda. Probst. D. Nils Idman loc. cit. p. 35. deriverar *Perkele* af *Lpeisokalos*, recti experientiam non habens, Decorum ignarus, ineptus; men nog tvungit. Hårdragit är ock, at förege, det Perkele vore den markelige *Bergelmer*, som blifvit räknad ibland Gudar, hvilken, efter *Eddas* upgift, varit en *Jotuner*, namnkunnig af visdom och kallad *Hin frode Jotun*, af hvilken *Odin* den äldre lärt regerings- och krigsvetenskapen; men hvilken han sedermera med sit anhang drifvit ifrån säte och land. Se Schönings afhandl. om Tids Regering i den gl. Nordiska bist. p. 105. Detta uphäfver ordet *perkeles* derivation af *'Apeirókalos* — dock säga finnarna, i anseende til *Bergelmer*, *sillä on Perkeleen konstit* — *wiekas kuin perkele*, illslug — men naturligen härstammar det af *perkos*, svart, som är lika til uttal och betydelse, emedan ock en sådan idé än i dag åtföljer sjelfva namnet. Se *Piru, Hijsi*. —

PERI-SOKIA, En af *Louheatars* 9 stygga söner — En af Thussar eller Cycloper — Enögda bestar; smidde viggjar åt *Thor* eller *Ukko och Ilmarinen*.

PESUAN KANGAS, En stenhögd i Pavola af Sijkajoki, Socken i Österbotn, där jag d. 16 Sept. 1783 nedraserade 4 stenhögar; det är en sten-rundel, liknande en gammal skants eller fäste, *Linnat*, med 2 portar på en ganska brant högd, midt uti låg och flät utan stenar, men omkring murad af gråsten. Tör hända en *Kalmisto*. Se *Linnat, Linna kangas, Kalewa*.

PIEHINGIN-WUORET — Bergs-rygg i S.O. ifrån Landsvägen 6/4 ut ifrån Piehingi by i Salo Socken. Där skola än synas tecken til rum och 4 st. portar. De äro första landt-känningar för seglande ifrån *Brahestad*.

Santta PIETARI, rådde til ormens födsel — Se *Juutas*. St. *Pehr* åberopas ofta i troll-runor, i anledning af flera Påfviska sago om hans vandel med sin mästare. Sådane Runor höra til medel åldern för Reformations-tiden.

PIMENTO & PiMENTOLA. Se *Pirulainen*.

PINNEUS, filius Tapionis, aliis, *Pinneys, Tipion poika*.

PIRU, djefvulen, *Perkele*; agerar ock smed; smider pestskotts pilar, som *Loke*.

Piru pijliä takoo.
Pajassa owettomassa.
Ilman ikunattomassa;
Isä piiliä takoo.
Poika nuo sulitteloo — —

Hans gesäller aro *Ruho* och *Rompa* samt *Perisokia*. Finnarnes talesätt, *Tulinen perkele el. piru*, ger tilkänna, at han umgicks som smed med elden och det glödande järnet.

Rossæus säger, at *Ryssarne* dyrkat en Gud, under namn af *Perun*, den de förestält under en mans bild, hållande en eldhet sten i handen, hvilken til heder de underhöllo ständigt en brinnande eld af ekträd.

För det at ordet *Piru*, tyckes hafva någon gemenskap med Grækiska ordet *pyr*, ignis, eld, den *Perserne* dyrkade som en Gud (Suidas), och den Finska *Piru* förstod sig på eldens kraft i ässjan, såsom smed, sluter Doct. Idman p. 36. loc. cit. at elden i Hedendomen blifvit hållen för Gud, och dyrkad under namnet *Piru*. Eldens dyrkan i Norden påstår *Schöning* i sin afhandl, om Tids Regering i den gamla Nordiska hist. p. 105.

PIRULAINEN. En ond ande af mindre slaget — Fans unge, *lång och förskräcklig*, i Runorne. *Louheatars* Son. *Pirulainen pitkä poika hakkasi Tulisen koiwun, Saarella nimittömässä* — — item — alt hvad som var af *Pirus* slägt, kallas *Pirulainen*, hin ondes pak; Se *Paholainen*. Dess tilhåll var i —

PIMENTO eller PiMENTOLA, *pohjan perä*, ultima *Thule*; yttersta mörkret, dels i afgrunden, dels i Norden vid *Novaja Zembla* och *Turja* (Norrige).

Ukko Turjasta tuloo.
Mies pitkä pimentolasta.
Täynnä hyytä, täynnä jäätä.
Syltä on housun lahkeesta.
Puolta toista polwen päästä,
Kahta syltä Roatiolda,
(i.e. *housun persauxilta* ifrån byxlinningen)
Täynnä hyytä, täynnä jäätä —

Se Turja & Tuli poika.

Denna *långa man* ifrån *Pimendola*, anropas ock som Hofslagare, då hästfoten flintat:

Tuli Poika Pohjalasta,
Uros uudesta kylästä,
Pitkä mies Pimendolasta,
Tuo tulla tuhahteloowi.
Suoni vihko kainalossa,
Liuta kesseli selässä;
Minä nuota anelemaan,
Anna miekkonen minullen,
Minä nuota tarvvihteisin;
Tästä liuta liukahtanna,
Tästä kalwo katkennunna;
Tähän kalwo kaswattele,
Tähän liityö lihoa,
Ellys märille männy,
Ellys wismoillen wiruoo — — —

Då elden fans i *Aluanjärwi*, sedan flera notvarp blifvit dragne, kom ock en *stark Otter* ifrån *Pimendola*

Tuli mies Pimentolasta,
Mies tarkka Topiolasta,
Joka rohkeisi ruweta,
Wiilemähän wikkellästi,
Rautaisitta rukkaisitta,
Wantuitta matoisitta

I Pimendola smiddes äfven *troll-pilar*, som voro dödellige Pestskott.

Poika lähti Pohjan maahan,
Mies pieni Pimentolahan,
Nuolia teettämähän,
Wasamoita walmistamahan,
Ambu nuolia asetti,
Ruho nuolia takoi
Ramba jousta jännittääpi — —

Se Pohjola.

PITKÄINEN. Et *Ukkos* tilnamn. Den länge, store, hederlige, ansenlige, majestätlige *Ukko* — at betekna Guds magt i åskan och betyga vördnad för honom. Ordet förekommer i Finska Bibeln.

POHJOLA, yttersta Norden, beskrifves såsom en mörk och förfärlig ort.
Tartarus & ultima Thule — *Se Pimendola, Pirulainen och Tuli poika.*

POHJOLAN-EMÄNDÄ, både god och ond, alt efter nycker och behag; en af Nordens mäktigasta *Herskarinnor*; kunde både hjelpa och stjelpa, bota och skada, anropas därför ofta. Hennes namn var *Louhiatar* eller *Louheatar, Loweatar, Lowehetar* eller *Louhi*.

POHJAN-EUKKO, *Loaus* hustru, en Skogs-gumma i Nordan fjäll, som skulle skafva Renar och Elgar i vipp-snaran: hade en blå mantel:

Sini wiitta Pohjan Eukko
Pane juonet juoxemahan,
Poikki Pohjolan joesta,
Sääret soikelehtamaan

Kynnet keikelehtamaan

Nämligen för Rendjuret. *Pohjolan Emäntä*, den samma, Nordens värdinna — Se *Louhiatar*.

POHJOLAN IMBI el. *Neity*; en spotsk, fräck men kättjefull mö — föraktade, som Penelope, friare: men af kättjebad kastade sig i hafvet, för at svalka sin hetta; hon blef där rådd af Meri-Tursas och födde 9 söner, utbölingar och arge bofvar — ibland dem *Pakkanen*, *Hijsi*, *Puhuri*, *Hyyttö*, *Mäntykoiwu* — Runan om henna säger:

Synty Neity Pohjolass
Imbi kylmässä kylässä
Jok ei suostu sulhaisisin,
Mielly miehiin hywiin — — —

Nordens mö, hvilken, såsom ganska kall af sig, upmanades, at svalka brännsår och eldskador:

Nouse neitonen Norosta,
Wuotehilda hyisen pojjan,
Ijäisen pojjan Lappeasta,
Weä Wijttasi wilusta,
Hame-ensi hallan aida.

Stat up ifrån den däfviga dälden,
Ifrån din rimmiga Sons barnsång,
Ifrån sidan af din Östliga (evärdeliga) Son,
Drag din manteau ifrån kölden,
Din kjortel undan frosten.

Se *Meri-Tursas*.

POHJOLAN-ORIS. En af Nordens Pegaser, som var så smäll fet, at vatten hölts på hans rygg, hvarmed brännsår svalkades. Se *Hiilitär*.

POHJOLAN-POIKA. (Se *Piru & Pimento*) En af Bores söner, som dräpte *Yme (Jumo)* och gaf honom så djupa sår, at all Rymthursa släkten drunknade i blodet — Se *Jumo* — *Yme*.

PUHURI, Köldens Fader: *Pakkanen Puhurin poika*, *Talwi poika Hyyhäröinen*; kallas så, för det man blåser i näfvan och är stel om fingren, aliis:

PUPULI, idem: *Pakkanen Pupulin poika* — eljest en hare. Då tänderne skaldra af köld, säges hakkaa *pupulin-pupuu ellerjänexen kaalia* —

PUNA-PARTA, anses för *Tuonis* Son och eldens vård-ande.

Puna parta Tuonen poika
Kirnusi Tulisen kirmun,
Säkeäisen säywytteli,
Pukumissa puhtaissa,
Waatteissa walkeissa — —

Se *Piru*.

PUSKUT eller *Kirouxet*, kallas de bannor och svordomar, hvarmed troll sysselsätta sig, at förgöra folk och boskap, då de i raseri gnissla med tänderne, och uphetsa mörksens andar. En trånsjuka eller annat ondt, som de tilbringat sin ovän. Af samma slag, som *Göthernes Seidur* eller kokningar, hvarmed den Finske trollkonan *Hulda* om lifvet bragte den Svenske Konungen *Wanland*, efter *Sturlesons* berättelse.

PYHä Forss, i Ulo elf, 3 gamla mil lång; så svår och strid, at man med båt därigenom ej kan komma upp, utan nödgas de, som med båt vilja ifrån Ulo til Cajana, för berörde forss svårighet skull, släpa sina båtar och foror 1/4 mil öfver land. Et lax-patu ställe är uti Pyhä forss i Muhos, som ännu kallas *Trattila* — Se *Trattila*, Ulo under ordet *Uhri paikat*. Se et gammalt Mscr. af 1705 af *Erik Jacobsson Frosterus*, Præp. & Pastor in Kemi — Anmärkningar öfver Ulo Socken af Norra Häradet uti Österbotns Höfdingedöme.

PYHå-MAA, utom kyrkgården, andre vidskeppelige offerställen. — Se *Uhri paikat*. Än är den omenskliga oseden här i svang, at rifva och sarga lik; afhämta de kraftigaste Amuleter, panaceer och medicamenter ifrån kyrkogårdarne; eller ock taga dädan trollpossor, at skada människjor och kreatur; gå om nätterne i kyrkan och rådfråga de döda; då trollet skall kläda sig in albis, eller messhaka och gå på altaret, upmana *Kejjuset*, eller de så kallade kyrk-spöken, at förfölja tjufvar, eller ovänner, eller

befria en svagsint, som tros plågas af elfvar eller detta följte m.m. Se *Risti-kannot*. Ehuru detta låter otroligt, i vårt så kallade *högt uplyfta tidehvarf*, får jag dock, efter Assessor *Swedenborgs* exempel säga, at alt detta har jag ex *auditis & visis*; & cum Sacellano in Wöro ol m, *Tunæo*, Relata refero.

QWENA-STRÖM; flumen Amazonum, vid Cajana i Österbotn, kallad af Finnarne *Ämmän-koski*; strid och faselig, där ingen än lefvande kunnat nedfara, eller stiga upføre. Bryter af de största furustockar i et ögnableck i sit brådbranta fall, som pinnor eller pärttor.

QWENLAND — Cajana Län i *Österbotn*. Et gammalt säte för de tappra amazoner och skölde-möjor. I Konung Erik IX eller den Heliges tid 1150 underlagd med det öfrige Finland Sveriges Krona.

Ericus Jacobi Frosterus, Conrector Scholæ Uloensis, postea Pastor & Præpositus in Pudasjärwi, tandem Præpos. & Pastor in Kiemi, skriver om detta land d. 14 Sept. 1705 i sina Breves observationes ad Antiquitates Ostrobotnicas spectantes, pag. 2 & 3 på följande sätt:

"Emedan nu Finland med *Österbotn* var medelst denne Konung Eriks vapn lagd under Sveriges Krona, så har detta landet den tiden blifvit kallat *Cajania* eller *Cajana*, *Cajnun maa*, som det ännu af de *Savolaxiske* kallas, och bemärker uti det Finska Språket så mycket som *Verecundus*. pudicus, tuchtig, å Finska (sijwollinen) Cainulainen, ty Österbotnische invånare hafva alltid ifrån fordne tider betedt sig uti deras handtering, huus och umgänge sedigare och tuchtigare, än de som boo uti Sawoland; renligare och eljest i mycket annat vijst sig tjenstachtige emot de resande och vägfärande: härtil kan detta lämpas, at *Hans Kongl. Maj:t*, Konung *Carl IX*, i Österbotn här låtit i sin Kongl. Titul inflyta de *Cajaners Konung*, Konung Erik har låtit straxt igenom Biskopen Sand *Henrik* fortplanta den Christeliga Religionen här i landet, at församlingen af vist folks antal inrätta, så at allaredan 170 åhr thereafter uti Konung Magni tid (som är vorden kallad *Smek*) hafver i Österbotn varit några Pastorater, som *Kjemi*, *Sahlå* och andra Sochnar, hvilket kan bevisas af samma Konungs bref daterat Stockholm A:o Christi 1335 på Wåhrfrudags nativitatis, derest desse orden stå: Wij Magnus med Guds nåde, Sveriges och Noriges Konung, och Hemming med samma nåde Biskop i Åbo, helsom Eder Kyrkio-Präster i *Sahlå*, *Kjemi*, och andra Sochnar i *Osterbotn* &c. — Häraf spörjes, at den Christliga läran långt förut hade förkåfrat sig, för än samme Konung *Magnus* regerade, hvarföre ock denne Biskopen *Hemming* i Åbo är den 22, uti hvilkens tid Församlingarne hafva haft sina Kyrko-präster och visse intrader til Prästes öhl tijonde &c. Som Kongl. bref närmare utvijsar: ibland dessa gamle *Sahlå* och *Kjemi* Församlingar räknas ock billigt *Pedersöre* och *Gamle-Carleby*, *Nerpis*, *Mustasaari med Storkyrö*, ibland de äldsta, varandes fördenskull undran värdt, at man in til thenne dag icke något annat document har kunnat frambringa af de äldsta Församlingars Handlingar förutan detta Kongl. Brefvets Copia, hvaraf fuller för 80 el. 60 åhr sedan berättas originalet varit til finnandes i Calajoki, men nu icke mera kan framtees, mindre, at man fått namn på dem, som the tiderna varit Pastores uti de 350 åhr, nemligen ifrån 1335 intil 1500, då man befinner några såsom 1525 Michael, Pastor i *Kalajoki*, 1558 *Canutus* Pastor i Ijå, *Petrus Simonis i Sahlo*, 1558 *Thomas Lungonis* Pastor i Limingå, 1568 *Jacobus Sigfrid* i Kyrö, 1546 *Petrus Andræ* Pastor i Mustasaari, 1558 *Eschillus* i *Kjemi*, — — &c. Utaf thesse Pastorum Fullmacher, utgifne af Konung Gustaf I. och Erik XIV. finnes ännu Copier i behåld" — — &c.

RADIEN, Lapparnes så kallade Öfverhimmelike Gud — Graecis *Kralaios*, viribus potens — samma som Ilmarinen. Radier, ehuru högst uppe i Stjernhimmelen, är något ringare än *Rariet*, som skall nedsända andan til menniskjo-fostret i moderlifvet och lefverera den Maderakka i händer — Se *Rariet* och *Maderakka*.

Radier uptager de döda til sig, när de efter döden en lång tid hafva varit i de dödas land; Se *Tuonela*.

RAHKOI. Et spöke, som de gamle Tawaster trodde förmörka Månan. Se *Kuumet*.

RAMPA, född af *Louheatar*, som blef hafvande af väder — var en arg skytte; sköt dödliga pestskott. *Ruhos* broder, eller en af de 9 syskon, som *Lowehetar* födde. *Piru* var deras Fader. De Svenskars *Thoraren*, bekant för sina stygga fötter; hade en fot med 4 stygga tår och den andre med fem sådane, hvilken var styggare.

Äfven kan *Rampa* sättas i bredd med *Welint*, som fyllt de gamla sagor med sina konster. En krympling, gjorde sig en hamn af fjädrar, hvarmed han flög ifrån sit fängsle.

RANA-NEIDA. En af de Lappska Gudamagter, som bo mycket högt uppe i Stjerne-himmelen. Råder öfver de fjäll, som först om våren grönska, och gifver nytt gräs til Renens föda. Om våren göra Lapparne offer til henna, på det Renen måtte komma i tid til gräs-gång; kan jämföras med Finnarnes *Etelätär*, Svenskarnes *Fröjja* eller *Frigga*, Romarens *Flora*. En Gudinna, som skulle utdela skönhet och gynna kärleken.

Det är under *Fröjjas* namn, som man vördat jorden, på hvilken vi bygga och af hvars ymnoga qved vi

alla näras.

RARIET. En ibland de förnämsta Lapske Gudar, som äro allerhögst uppe i Stjern-himmelen. Somlige säga, at han är allestädes närvarande, somlige icke; dock förstå de ej den sanna Guden med *Rariet*.

RAUNI, *Ukkos* gemål, lika med Jupiters Juno. En af Carelska afgudamagter i fordna Hedenhös, hvarom Biskop *Agricolæ* ord och rim lyda:

Ja qwin kewä kylwö kylwettijn, Silloin Ukonmalja juotiin. (dracks skål eller minne, Thor til heder, som teknades med hammar-merket),

Siihen haetin Ukon wacka,
Nin joopui pika etta akka.
Sijttä paljo häpie sielle techtin,
Owin sekä cwltn ette nechtin.
Owin Rauni ukon naini härsky,
Jalosti ukoi pohjasti pärsky.
Se sijs annoi ilman ja woen
tulon — —

Se *Ukko*.

En Gudinna dyrkad vid vår-utsädet, hos Græker *Reione*, kallades Gudinnan *Juno*. Suidas. *Njord och Freijer* fingo äfven den äran efter döden, at deras minne dracks, och blefvo med dyrkan ihogkomne, at göra års-grödan ymnig och det allmänna lefvernet fridsamt.

RAUTA MULLAN MÄKI, En hög backe imellan Sijkajoki Socken och Salo i Österbotn, 3/4 mil ifrån Korsu gästgifvare-gård och 1/2 fjerdedel ifrån Sorkasten Suo åt Pattijoki, straxt vid Landsvägen, där äro 6 à 8 st. lapphögar, och marken til fordna tiders järn-smältning och hyttor.

RAUTA REHKI eller *Rauta Rekki*, En Järnets Gud, som behedras med Guld-hjelm — *Kulta Kilpi*. — Se *Wuolangoinen & Ruojutar*. (Ferri genius, aureo scuto insignis). Han anropas vid järnskador:

Rauta Rehti, kulta kilpi. Tee mullen iku sowindo, Wannu waka el. wankka weljexesi, Wasten syöntäni syldäk, wannottele wahtoani. p&

Sedan beskrifves Myrjärnets uphof:

Etpäs silloin suuri ollut,
Etkäs suuri etkäs pieni.
Et kowin koriakana,
Kuins sas suosta sotkettihin,
Wetelästä wellottihin.
Woi sinua Rauta raukka.
Rauta raukka koito kuona
Teräs Tenho päivällinen.
Poikasi teki pahoa.
Lapsesi tihoa työtä.
Tule työsi tuntemahan
Wikasi parantamaan.

RÄJJÄNNES, en updiktad ond ande; ansågs for vållande til barntrånsjukan (atrophia): *Rijsi poika Rijjentehen. Rijjentehen Räjjentehen* — — — Se *Rijsi*.

RÄNDÄMÄKI. Första och äldsta Biskops-sätet i Finland. Uppå Påfven Alexander III:s bref foro Hertig *Gutorm* och Arch. Biskop *Stephan* til Finland och lade Biskops-säte i *Rändämäki*. — Örnghjelm Hist. Eccl. p. 491.

K. Erich XIII 1453 inrättade *Råfstting*, där Biskopen i Åbo med några af Dom-Capitlet och en *Riksens Råd*, som repræsenterade Konungen, höllo Konungens Dom.

Biskoparnes värdighet var så stor, at de hade 40 vapendragare ifrån *Österlandia* eller *Fenningia*. Se Konung *Albrechts* bref 1366 til Åbo Biskopen *Hemming*. Om Biskop *Magnus Olai Tavast* berättas, at han hade Konungslig respect af Adel och Ofrälse, hvarföre han ock kunde båda upp folk, at dämpa ett uppror i Satacunda — vid. Gyllenstolpe *in Descr. Sweogoth. L. V. C. XI*.

Rändämäki har varit den första Christna Kyrka i Finland. Biskop *Johan* var den 8:de och sidsta Biskop i Rändämäki, de bodde på landet häldre än i Staden för Hedningarnas öfverfall och raseri, som de

fruktade före. Biskop *Magnus*, som var en född Finne, flyttade först til Åbo 1300.

Mot norr ifrån Rändämäki kyrka, åt höger ifrån Landsvägen, är et berg, som tjent til borg och fäste. Innom åkergrädet, åt vänster, är en grop, där vatnet 2 gånger om hösten torkas, för än vintern kommer, och kallas där på orten *Kapeetten hauta* — dem jag sjelf besåg 1766.

RIJJENNES — Se *Riisi & Räjjänes*.

RIJSI, En barnsjuka, troddes vara *Rijjentehes* eller *Räjjäntehes* afföda — Skulle brännas och utrotas, med den eld, som *Ilmarinen och Wäinämöinen* blänkte från luften — NB. at *electricera* barn torde ock ej vara oäfvat; emedan flera led- och trån-sjukor botas med electricitets-kulan. — I troll-Runor heter det härom:

Iski tulta Ilmarinen,
Wälähytti Wäinämöinen — —
Jolla poltan Rijjen suuta,
Rijjen hammasta hajotan —

RISTI KANNOT och *Petäjät*, helgade eller korsade stubbar och trån, tallar. At sådane varit af ålder i mycken helgd och högaktning ses af Påfven Gregorii IX bref 1228 til Biskop *Thomas i Åbo*, om deras afskaffande, Hans Capellan *Wilhelm* fick ock hela den tracten genom öppet bref dat. i *Nousis* 1234.

Sådane *helige lunder* och *trån* nedhögg klockaren *Påhl Lydikäinen* vid pass år 1656 i *Kuopio* i Savolax. Se *Åbo Tidning*, för år 1772. N:o 14. sid. 3.

RISTIN PÄIWÄ, Korsmessan, då fähus-väggarne och koerna korsades och en helgad sten utbärs i skogen, under många löjliga ceremonier: denne dag eller d. 15 Sept. är Tavast-länningarnes, i Hattula och där omkring, års-högtid än i dag efter slutad skörd och inbärgning — Se *Wuoden alkajaiset, Kekri, Mickelin päivä*.

RITIKAINEN, En orm-patron. Ormen kallas *Ritikaisen rintasolki, Ahikaisen aijan-witzas*.

ROMENTOLA, En ohyggeelig skog. Se *Hongatar*, där *Kati* planterade furu-trån. *Honka puu Romentolasta* i.e. *Sydän-maasta* — Se *Kati*.

RONGOTEUS, gynnade Råg-skörden. En Carelsk afgud efter *Wexionii* och Wiborgska Biskopens *Agricolæ* uppgift, *Rygos* el. *tryges Theos*, grani aut hordei Deus, Fennice: *Rukiin Jumala* hos Finnarne än vanligt talesätt — Se *Pellon pekko*. Svenskarne dyrkade *Njord*, en berömlig Konung; dess minne draks. Efter döden dyrkad, at befrämja årsväxten.

ROSTIOF, En finsk Kung; blef så högaktad af Svenskarne, at de efter döden gifvo honom Gudommelig heder. Joh. Magnus Lib. I. C. 10.

Rex Fenniae *Rostiophus*, qui CXXV annos ante natum Christum floruit, delectatus fuit regni sui mediterraneis. d.ä. han bodde up i landet; ty hafv-stranden var osäkrare för Sjö-röfvare.

ROTA, Lapparne *Rodaman*, Grekernas och Romarenas *Proserpina*, Finnarnes *Tuoni* och *Manalan Matti*. Har sitt tilhåll mycket djupt neder i jorden i sitt —

ROTAIMO, hvart de personer komma, som icke lefvat efter deras Gudars vilja. De som äro i *Jabmiaino* komma til *Radien*, sedan de hafva varit där en tid; men de som komma til —

ROTÄLANDA, slippa icke därifrån, men pinas där som i helfvetet. Til *Rota* hafva Lapparne offrat och där sökt hjelp, när ingen hjelp kunde väntas hos de andre Gudar. Lapparne hafva funnit, at *Rota* kommer med sjukdomar och plågar ut människjan och renen, då de intet annat råd funnit, än at de hafva köpt dem ifrån sig med offer; dock hafva de icke gärna offrat til henne på det gemena vis: utan nedsatt en död häst, at *Rota* på honom skulle rida bort från dem. Sidenius. Se *Hijjen hevonen*.

RUHO, *Louheatars* Son, smidde pilar och pestskott. Den samme som Svenskarnes *Egill*; en snäll bogspännare; Sköt fogeln i flykten. *Ruho jouta jännittää, Rampa rautoja pitää, ampu perisokia* — — v. *Piru, pimentola*. Han var en obärlig Rese, af de 9 onda foster, som dess moder i en nedkomst framfödde.

Akka poikia tekeepi.
Saunan lautain perällä,
Poiki poikoa yhexän,
Yhellä wesi kiwellä,
Yxi Ruho, toinen Rampa,

Detta Nom. propr. *Ruho* fins i gamla handskrefne domar utaf åren 1378, 1391, 1398, 1400 och 1417, så at det varit länge i bruk.

RUOJUATAR, n. pr. foem. En järnets foster-moder; nästan samma som *Wuolangoinen*.

RUOSTEHETAR, Samma som *Ruojuatar*. *Rauta Ruostehettäriä*, d.ä. järnet af Råst-slägtet.

RUOTUSWÄINEN, En af *Juutases* döttrar. En helfvetes furie med ormar kring hufvudet. v. *Panutar*, lik Göthernes *Gandel*. En af de underjordiska plågo-andar, plågar de osälla skuggor.

RUSKON-KIWI, En Rå-sten, i Muhos Socken. Hvarom Probsten *Erik Jacobsson Frosterus* i sitt Mscr. af 1705. *Breves observationes ad Antiquitates Ostrdbotnicas spectantes p. 5. skriver:*

"Österbotn, som i Hedendomen är först bebodd af Lapparne, hvilka varit skattskyldige til Finska Regementerne jämte Ryssar och de Svenska eller Helsingiske Föreståndare, bevises af de många namn, som Lapparne efter sit afträde lämna måst, sedan de längre sig i Norden begifvit, sedan landet cultivera begyntes; såsom *Lappferd* Socken, *Lappo* Socken, *Lapinoja i Calajoki* Socken, *Lappi* by i Sijkajoki, *Lappiniemi* by i Limingå. Lappen har ock rodt efter Lax i Uhleå Socken ocn å Turcka holmen, det de äldsta bönder af sina förfäder hördt hafva; men sedan de Finska Regenters Regemente ändades, hvilket gränsor alt hit til norden sig utsträckt hafva, som den stora *Råmärks-stenen* utvijsar, som i dag finnes 3 alnar bred, lång och hög, 4 mihl ifrån Uhleå stad, Öster-Norr belägen i Uleå Socken och Muhos by, kallas af landsfolket *Ruskon kiwi*, därpå finnes uthuggit den *Svenska Cronan*, *Ryssens kors* och *Lappens hammar*, hvilka märken nu mera ej så grant kunna igenkännas, men för några tider varit helt synlige."

RUTIA, Norge. *Rutian-Tundurit*, Norrske fjällen. Aliis *Rujja*.

RUTIAN KOSKI, *Tunturin takana*; En strid forss i Norrige. Tör hända härmed förstås *Mälströmmen*, emedan Runan nämner hafs fjälar och sund.

Tuonne tungen pois turmiot
Rutian koskehen kowahan,
Hauwin suuren hartioille.
Lohen pyrstöhön punaisen;
Johon puut tywin tulowat,
Hinät helpehin menewät.
Eli latwoin lankeawat;
Tuonnema kipuja kiistän.
Tuonne waiwoja walitan,
Sewille meren selille.
Ulapoille aukeille.
Lakeni lie lainehille.
Se sinun etehäk wiepi,
Aiwan kauwas kaimoawi.
Eikä sinne kuu kuumotak.
Eikä sinne päiwä paista.

RUTIAN MERI, Norrske kusterne, Ishafvet, dädan Norrskenet (chasma Boreale; Se Pontoppidans Noriges nat. hist. Beskr.) tros komma; finnarne kalla Norrskenet eller lyssman *Rutian el. Rujjan pilwet* el. *Rewon-tulet. Rujja* — samma som *Rutian meri*.

RUTIMO. Et stort Skogs-spöke, som förmörkade Månan; *Rutian meri hakkasi Rutimo rajjan, oxillaan päiwän peitti latwallaan kuun kehitti* — —

RUTTO, Pesten; får fri skjuts til Norrige — Se *Hijden hevonen*.

SAARIS. Et gammalt Kunga-säte i Finland, hvaraf lämningar ännu Synes; i *Wirmo* Socken fordna Finska Kungars Hof och Säte. Et schytiskt namn är *Saar*, *Ser* eller *Sir*, som än brukas; betyder mächtig, stor, och stämmer öfverens med det Latinska ordet *Cæsar* eller *Aesar*, hvarmed de gamla *Hetruscer* beteknat all tings Herre och Skapare. Efter Götherne är *Saragossa* nämnt. *Saraeen* och *Saarmat*, *Saarmader* en stor och myndig man. *Härsaar*, *Härsir* och Ryssarnes *Saar* eller *Czaar*.

I England och Frankrike heter Konungen *Sir*. Turkiska förnämste Ministern *Visir*; aldeles som våre gamle Göther i sine fornsagor och sten-krönikor kallat dem, som i härfärder och eljest varit deras

anförare, *Visir*.

Ordet *Saar* finnes i orternes namn i Finland. *Saar, Odinsaari, Hermensaari, Mustasaari, Pietarsaari*. Sjelfva Finland heter *Suomensaari*, Finska Herradömet el. Stor-Förstendömet, det ena NB. af alla 3 *Stor-Förstendömmen* i hela Europa. Omkring Åbo har altså varit *sedes Imperii Fennici* — vid Dissert. de S:to Henrico p. 53. Cancell. R. och Prof. Algoth Scarins Wecko-Tidning, sub Tit. *Saar Lovis* den *Tartariske* nation, som nämner sig *Zeremisser*, af Finska orden *Saar* och *mies*, härman — Efter Sal. Biblioth. Ass. Brenners bref p. 107 til Biskop D. Er. Benzelius hafva de ock hos sig många ordasätt och sjelfva ordet *Jumala* ur Finskan behållit.

1646 d. 20 Aug. blef detta *Saaris* med *Helgö* Ladugård i *Bjerme* med dess underhafvande bönder, som utgöra en skatt af 2491 Dal. årligen under titel af *Wasaburgs* Grefskap, gifvit åt Grefven och Bisk. *Gustaf Gustafsson*; men 1681 d. 12 Jan. återföll den åter til Kronan.

SAIWO. En Lapsk öfverjordiak Gud. *Zaboi, Baccho confecrata loca*. Suidas.

SAIWOGWELLE, (Bergfisk) som bevarar Lapske Noidens lif, när han skall begifva sig til *Jabmiaimo*, antingen til at hämta någon af sin slägt, fader eller moder upp igen, som skall vara Renvaktare, 1, 2, 3, 4 år och längre, eller at hämta en sjuk människjas själ upp igen. Se *Jabmiaimo*. — Sidenius.

SAIWO-LODDE, Bergsfä, som visar väg, hvarest Noider aktar at resa, och noiden brukar *Saiwo lodde* til at antasta andra människjor och *Noider*, när de äro vrede. *Sidenius*. Se *Saiwogwelle* och *Saiwo-serva*.

SAIWO-NEIDES, Bergs-qvinnor, som med deras *saiwo-kiätse* (bergs vatn) inviga och styrka noider, då de skola i strid mot hvarandra och försöka sin styrka.

SAIWA-OLMAI, Bergs-Gudar hos Lapparne, tjente *Noidar*, eller dem som i Noiderskap varit flitige, och sig dem tillköpt mot andre *Noidar*. Desse *Saiwo-olmai* gifva råd uti åtskilliga svårigheter, både uti sömn och eljest. *Sidenius*.

SAIWO-SERVA. En Bergs-Ren, som Lapparne sätta mot andra Noidars *Saiwoserva*, hvilka härdeliga stängas med hvarandra: den lapp, som äger den Ren, som mister hornet eller hufvudet, blifver sjuk och under tiden dör — i detta följe räknas ock *Saiwolodde*.

SALAMÄNTTI, En Finsk stark Otter. Beskrifves af Finnarne för *priiwi ja wäkewä, riski, warsin päälleen oiwallinen mies*, d.ä. en braF stark, frisk, och öfver sig ypperlig, förträffelig karl. R.

SALO. Den äldsta Kyrka i *Österbotn*. *Sahlo* Kyrkan, som hålles före vara den första och äldsta i hela *Österbotn*, hafver följande monumenter, som där finnes, neml. 1:o *Liber Missalis* Papisticus, 2:o *Historia Lombardia*, 3:o *Revelationes Brigittæ* uti pergament, 4:o Jungfru Mariæ beläte med dubbla dörrar före, af skönt arbete. 5:o S. *Brigittæ* beläte, med dubbla dörrar före, af skönt arbete. 6:o S. *Jörans* beläte. 7:o St. *Petri* och *Pauli* beläten. 8:o 3 st. små beläten. 9:o Christi Crucifix. Probst. i Kemi Erik Jacobsson Frosteri brev. observ. ad antiqv. Ostrobotnicas spectantes, af 1705 i Mscr.

SARAKKA. En af Lapparnes ofvanjordiska Gudinnor af Finnarnes *Akka* eller *Zagreus*, *Bachus infernalis*, född af *Proserpina*, med *Pluto* samman aflad. Suidas. Sarakka är den första *Mader akkas* dotter, som gifver barnet kropp i moderlifvet, när *Radier* har nedsänt andan. Sarakka har ock smärta af barns-börden, lika som qvinnan, hvilken är fruktsam och hafvande. Denna är flitigt tilbeden af hafvande qvinnor. — De dricka hennas skål i bränvin och äta *Sarakka* gröt, för en god barna-födelse. Sidenius.

SÄMSÄ, Faunus, en skogs-planterare; sådde alla backar, sandmoer och kärr med träd-frön, som *wennon härkä* upplögde. Han var *Pellerwoises* Son, och tänkte redan i sin tid på Skogs och villa träns plantering.

Sämpsä poika Pellerwoinen (Puihin Isäntä)
Otti wiisiä jywiä,
Seihtemiä siemeniä.
Lähti maita kylwämään,
Saloja tihittämään.
Suot kylwi, kanerwat kaswoi;
Norot kylwi, nousi koiwut;
Mäet kylwi, nousi männyt;
Kylwi kummut kuusikoixi,
Karangot kataikoxi — — —

Se *Wennon-härkä*.

SIGMUND. En Finsk Kung. *Heidrekur*, hans Bror, nämnes i *Adalriks* och *Göthildas äfventyr* 8 Bok, I, D. p. 430.

SIGTUNA. En by, i Kemi Socken i Österbotn, kallad efter *Sigtuna* Stadsboer ifrån Sverige; är i förstone bebodd af Svenskar för fiskeriets skull, hvilket, såsom Regale, var åt dem bort-arenderadt; som af gamla innemot 200 års original-documenter kan bevisas.

SINERVOI En Roslands-vålne, som födde Rot-maskar, utan tvifvel en blå fjärl. Den lästes, at bortfly ifrån Rosland, på följande vis:

Sinerwo sinun isänsi,
Sinerwo sinun emänsi,
Kulaten tulit kulosa,
Heläellen heinikossa
Minun hengi heinihini.
Minun ruoka ruoho-oni,
Kulisten kulossa menet,
Heläellen heinikossa,
Minun ruoka ruohoistani,
Syömästä tätä hywää.
Kaunista kalwamasta.

Finnarne hade altså begrepp om insecternes förvandling ifrån ägg, larv och puppa til insect eller flygande fjärl, långt för Linnæi tid.

SINISIRKKU, Et heders och smickrans namn åt Skogens Moder (*Mehtän Emuu*), som troddes upamma Björnen in i den tjocka skogen; hyssa, gunga, styra och sköta honom:

Tuuwwitteli, lijkkutteli,
Wijnnä willa kuontalona,
Kuuana pellowas kupona,
Kirjawassa kammarissa.
Kehän kultasen sisällä.
Sisällä Salon sinisen.

Vaggade och hyssade på armarne, (Björnen)
Som det varit fem ullslagor,
Som 6 lin-kärfvor,
I den brokiga, tapezerade, utfirade kammaren.
I den dyrbara uptimbringen,
I den blåskiftande tjockaste skogen.

Hon skall nu agta sin unge och fosterson Björn; därför heter det:

Sini-sirkku pohjan neiti
Kielläs pojjes poikojansi,
Ettei turhaan tulisik,
Häpesehen horjatasik — —

Du blåskiftiga sköna Nordens nymph
Neka bort (förbjud) din fosterson,
At han ej må komma i fåfången (förgäfves),
Råka (snafva) på Skam — —

Sini-sirkku beskrifves efter dess ajustice, då hon blidkas således:

Hiuxet kullan suurtuassa eller suortuessa,
Pää kullan wipeleessa,
Käet kullan kääreessä.

Dess hår i gyldene låckar,
Hufvudet med gyldene fljkar och bjefs,
Händerne invecklade i gyldene svep (dukar).

Madame Sini-Sirkku skulle ock hålla styr på Björn så, at han ej rörde vid Boskapen: ty det heter åter:

Sini-sirkku Pohjan neiti
Peitä kulta peite-ellä,

Kata kulta katte-ella,
Wijys sikana siwutek,
Wyörytä weden kalana.
Ohitte minun omani

Sini-sirkku Nordens mö
Betäck med et gyldene täcke,
Skyl öfver med gyldene skygd,
För fram honom förbi som et svin,
Vältra honom likt en hafsfisk fram om,
Förbi min egendom, egna hjord.

SIELUJEN-PÄIWÄ, dagen efter *Kekri* eller Allhelgona, då Badstugu värmes, qvastar, bad-vatn tilredes för *pyhät-miehet*, de heliga män, som tros komma, at bada. Den dagen drickes tappert; gås ut på visite i gårdarne, och hotas med ugnars och spislars nedstörtande, om ej bränvin gifves.

SKIALWA. En Finsk Kunga-dotter, som mördade Konung *Agne* på *Fitets-näs*, sedan kalladt *Agnefit*; där nu *Stockholm* är anlagd, *Agne Skjafr Bonde* var *Dags* son och efterträdare. Han for mycket i härnad och hade stor framgång i *Finland*. Omsider blef han af sin sednare gemål *Skjalftva*, Finska Försten *Frostes* dotter, uphängd med en guld kjäd i et trä på den holmen i Mälaren, där *Stockholm* nu är. Ifrån den tiden kallades orten *Agnesfit*, som betyder *Agnes näs*. af Botin Sv. R. Hist. Messenii pentatopolis Sv.

SODAN AJAT *Pohjanmaalla*. Stora fejde-tider i *Österbotn*. Nog många. A:o 1496 brände Ryssen *Pohjan perä* under *Sten Stures* regering. 1517 brände han andra gången samma tract. 1597 var klubbe strid med *Clas Flemming*. 1585 upbrände Ryssen Limingå kyrka och by, på 3:dje dag Jul; äfven på samma år i Augusti månad Ijo kyrka och tog Kyrkoherden Hr. *Jacob* med dess folk och slägt til fånga. 1591 brände han andra gången Limingå kyrkan. 1714 stod Kytö slaget, hvilken tid intil 1721 kallas *ison sodan eli wenäjän wallan aika* — — &c.

SOTAKEDOT, Valplatser, eller fältslags-ställen; flere sådane äro i Finland, i Pälkänä, i Willmanstrand, i Storkyrö — — &c. *Nykyri*, en bonde, hvarefter en gård uti *Muhos* ännu kallas, skall med sine anhörige och grannar ena reso så bemött de ströfvande Ryske partier, under stora fejden, at blodnen flutit på isen och kyrkan blifvit frälst ifrån fiendens brand, hvilket skal vara händt, då Limingå kyrka af Ryssarne upbrändes år 1591.

Troll hänvisa qvesan, tandvärk och *luu-walo* til *Suurille sotikedoille, siell on luutoinda lihoa, purraxesi, kalwoaxes*. —

SOINI eller SOLE. En af Kalewas söner: får det tilnamnet *Kalkki* (en skalk). Han var en ullspegel i alt sit lefverne; redan efter födslen, då han var endast 5 nätter gammal sparkade han sönder sit lindeband, hvaraf man förstod, at han skulle blifva en god busse; han utbjöds ock såldes därför til *Carelen* åt en smed, *Köyrötyinen* vid namn, hvarest han gjorde flera skalck-streck: han antogs först til barn-amma, men gräfdde ögonen ur barnet, matade det och åt äfven sjelf; dödade det och brände up vaggan, hvarom en gammal Runa säger:

Se kalki Kalewan poika.
Kuin ensin emästä syndyi,
Wijdellä wesi kiwellä.
Heti kohta kolmiöissä,
Katkasi kapalowyönsä;
Nähtijn hywä tulewan,
Kenitihin kelpuawan
myyntihin wierahalle.
Karjalahan kaupittihin.
Sepoille köyrötyiselle,
Pandihinpa lasta katzomahan;
Katzoi lasta, kaiwoi silmät.
Syötti lasta, söi itekki:
Lapsen taudilla tapatti
Kätkyen tulella poltti.

Sedan satte hans husbonde honom at gärda; då han uprykte furur til gårdsel och ökn-granar til störrar, samt vidjade med ormar: han sattes til at valla boskap: hans matmoder bakade honom et bröd, hvare hon lade en sten, däri han skar sin knif fördärfvad, då han var med boskapen i vall; hvaraf han så uphittades, at han kallade Björnar och vargar ihop, at rifva och upäta hela boskapshjorden: af koers ben och oxars horn gjorde han sig lurar, i hvilka han blåste och dref den nya hjorden, nämligen Björnar

och Vargar, til gårds, hvilka han sjelf klafvade, och ändteligen uphittade björnen, at rifva sin matmoders lår. Så hämnades *Soini* det gäck, som matmodren spelt med honom: Runan säger:

Pani karhut kahleisiin.
Sudet rautoihin rakensi;
Neuwwolewi karhujaan,
Susillehen suin puheli:
Repäse Emännän reisi:
Tarttui karhu kandapäähän.
Repäisi Emännän reiden.
Sillä kosti piijan palkan.
Naisen naurun paransi.
Pahan waimon palkan maxo —

Se *Kalewa, Hiji* — *Jätit*.

SUKKA-mieli, Asmodæus. En som stiftade oenighet imellan ägta folk, så at mannen bar svarta strumpor; anroptes, at ändra de afvoqe sinnen til kärlek och bättre inclination:

Sukka mieli mielen käändäjä.
Mesilläs tuon mieli haudo,
Haudo mieli mielettömän,
Armahi armottoman.

Du svartstrunp-ande, som ändrar sinnen,
Uphöra med din honings-söta trutt den dårens sinne,
Upmök den vetvilligas hjerta,
Min karestas, som är ogin, hård och obarmhertig.

SUMBLE eller SUMBLI. En Finsk *Kung* efter hvilken Finland förmenes vara nämnd *Suomen maa* —

SUMUS. En stor Sjö i Ryssland; dit förvises värkarne i sår.

Tuonnema sinun manoan,
Sumuxen wesijn päälle;
Pohjan pitkään perään,
Jost et pääse päiwinään — —

SYNNYTÄR. En Orm-föderska.

Sen minä miehexi sanosin,
Urhohoxi arwelisin,
Joka kyytä kysin lypsäis,
Käärmettä käsin pitelisi,
Syleilisi synnytärtä — —
Winga wangahan makaisi,
Kiwellä ala perällä.
Tihäsä Tuomikosa,
Paxysa paju metäsä — — —

SYNNYT, Archæologier öfver elden, ormen, sten, alla trän; läses öfver skador och sår af vidskeplige — Sådane aro *Tulen-syntty* — Se Aloen- järvi — *Kiven-syntty* — Se Kimmo — *Madon sanat* el. *Kärmeen-syntty* — Se Juutas — &c.

SYÖJÄTÄR, n. pr. foem. *naaras piru* — *puoli pirua*. Et halft troll.
En af Anthropophagerne, grym och stor kött-ätterska. Se *Miehen syöpä*.

Ödlan kallas dess bröst-brisk — *Syöjättären rinta solki* — — &c. Af Syöjätärs spott växte tomt-ormen — *Syöjätär merellen sylki* — — — anses äfven för en Stenarnes patronessa — *Kiwi kimmon kammon poika*, *Syöjättären syämnen syrjä* — — —

TAPIO. En Skogs-Gud, under hvilkens styrsel alla skogs-djur stå; han har magt, at gifva dem i Jägarens händer, och släppa dem därut. Var Gud öfver Jagt-redskap. Agricola.

TAPIO och TAPION WAIMO. En Skogs-Gudinna, den Jägare anropade om villebråd. Hennes heders-titel är mäst, *Tuo Tarkka Tapion-waimo*.

Tapiotar — *Waimo tarkka, suuri sulkain Emuu*, du noga agtgifvande

Skogs- värdinna, du stora Fjäder-Fänas moder. Item: *Metzän Eukko*,
Kaunis karwa — — — dref haror, foglar och smärredjur i giller,
flakor och snaror.

Mielus Mehtolän Emäntä,
Tapiolan Tarkka neito,
Wedä riistaista rekiä,
Tawaroista taluttele.
Kohden kulda langojani.

Du goda, gunstiga, Skogs-värdinna,
Löfskogens agtsamma Mö,
Drag en rik el. fylld släda af peltteri,
Led an dina skatter,
Åt mina vippsnaror af messing, som blänka som guld.

TAPIO, ofta sjelfva *Skogen*; Björn däri är i Norden Herre och Kung öfver djuren. Titleras i Runor:
Kuldanan Kuningas Tapion kainalossa d.ä. En Konung och Herre för alla andra skogsdjur här i Norden,
residerar i den dystra skogen. Björn får ock det namnet *Ohtoinen* — v. *Ohto & Ukkonen*.

Tapio, sjelfva Skogs-Rån, blir ock för dess ålder och vördsamma skägg hedrad med det namnet Ukko,
då Björn och harar (*mettän kapeet*) af honom anhålles. Om harar heter:

Anna Ukko uuhiasi,
Anna oinahat omansi
Ukko kullainen kuningas,
Tuuwvos ilman tuusimata,
Waromata waaputtele — — —

Tapio skulle ock beskydda boskapen för Björnen och andra skogens villdjur:

Mehän (metzän) kullainen kuningas
Mehän Sippa haliparta
Pane panta pihlajainen,
Ympäri nenän nykerön (nykerän)
Kuin ei pihlaja pitäne,
Nijn sä rautanen rakenna — — —

Åt *Tapio* låfvades en tupp til offer — *Kukko sinulle, kukko*
kaikelle kylälle, och i slutet af troll-Runor står ofta *Kukko!*
Kukku! liksom *Socrates* på sin dödsstund bad offra en tupp åt
Hälsos-Guden *Æsculapius*.

TAPIOLA, Löfskog; Tapios trygga hemvist in i tjockaste skogen. — Se *Mehtola*.

Tapiola Tarkka waimo.
Metän Ehtosa emäntä — —
Jos lähen mina metällen,
Heti mehtä mieltyköön
Mielly mejjän miehihimma.
Kostus mejjän koirihimma.

TARANIS, de Scythers Högsta Gud — tör hända *Taurione*, Diana, culta a *Tauris* Scythiæ populis,
Suidas.

TARAN UKKO, gift med Taranis — En Lapps och Finsk Öfver-Gud. Finnes i inscriptionerna, hvilka än
finnas i Dalmatien samt vid Heilbron i Schwaben.

TIAKKA, in plurali *Tiakat*, fordom *Diar* eller Präster; förklarade
Gudarnas vilja; förestodo afguda-tjensten och voro tillika folksens
domare; nu kallas klockare och ringare kyrkjo-betjening, så i
Ryssland som Norra delen af Österbotn, *Tiakar*.

TIETÄJÄT. Se *Indomiehet*, *Noider*, *Myrrysmiehet*.

TIERMES. En Lapps öfver-gud, som rådde öfver åskan, thordön, regnboge, samt människjors hälsa,
lif och död — Grækemes *Hermes*, Mercurius, *Dis Hermes*, Deus Hermes, famosissimus hic fere per
orbem Deus, cui varias tribuebant ethnici functiones — är i lika rang med *Bięsolmai* (och *Thorden*,

Lapsker Luft-gud); råder öfver väder och vind, öfver hafvet och vatnet. Har fått offer, på det han skulle nedlägga hafvens storm. Sidenius. Kan jämföras med Æolus, Neptunus och Finnarnes *Ilmarinen*.

TIJTTY, En ödlans stamfader — *Iki Tjitty äjjyn poika*.

TONTTU, En hus-gud, *Lar*, gick och rustade i en gård om nätterna; var af många slag; *Jywä Tonttu* bar hem skylar och ökte sädes-bingen. *Raha-Tonttu*, samma som *Kratti* — *Paska-Tonttu* drog gödsel til gårds — Han skulle hvar morgon få et gröt-fat med smör-öga och flere rätter; hölts i mycken heder; Ficks på et besynnerligt sätt til gårds; Den som ville hafva honom borde Påsknatten taga et par mähr-ranckor om halsen och gå omkring kyrkan 9 gånger — då tomten mötte honom, och frågade, hvad vil du ha? Om han då i sin häpenhet sade, *paskaa*, gödning; så fick han ock til öfverflöd, så at alt öfverflödade af den varan. — Sade han ock pengar, spanmål: så hämtade *Tontten* alt; därför ock ordstäfvet är, där alt är i öfverflöd, *Tonttu sillä on, Tonttu kantaa* — *Tomten måtte bära åt honom*. *Tonttu*, Hushållnings-guden, Græcis; *Thod, Thond, Mercurius* — *Suidas*.

TOUKO-LEIPÄ, Et stort bröd, som bakas i Julii månad. *Ukko*, åskan eller Thor, til heders; men brytes ej, utan förvaras i sädes-bingen tils vårsåningen följande år, och då med vissa cæremonier utdeles gårdsfolket at äta af.

TORDEN (Thordön), Lapparne fruktade den, som en Gud, som oftast blifver vred och slår stora stycken af bergen, nedfäller trån och slår fä och människor ihjäl: ty åskan buldrar ofta i Lappmarken för de höga fjällen skull. När han i sin vrede låtit höra sig i luften, hafva de låfvat honom offer, hvilket de också hållit — *Sidenius*.

Samma som Finnarnes *Ukko och Ilmarinen*, Se *Tiermes*.

TORNIO, Staden i Väster-Norrland, kommer före i Runor, såsom en ort hvadan skinn-varor fås. — Af Räf-fångare heter det om Räfven:

Torin on tuotu Tornioista,
Tappelun Tapiolasta,
Toaatani on soasta soanut,
Isän polwen korkeunna,
Äitin wärttinän pitussa.

Det är: med trätor hämtad från Torneå, med strid ifrån Tapiola — Min farfar har fått den från kriget, då han var sin fader knäs hög, så lång som modrens slända — It. samma med *Ymes* land (nu Umeå), där Rimthussarne berättas hafva blifvit dränkte i Yme Jättens blod. Se *Jumo*.

TUISKO. En Finsk Kung, item de Teutoners, eller gamla Tyskars. Deras bygd — *Tuiskuland*. *Tuisku*, Fennica wox — Sv. Urväder. *Tulee kuin Tuisku* — on se *Tuiskun nähnyt* —

TULEN SYNTY, ord, som läses i troll-Runor öfver brännsår och eldskador, om eldens uphof. *Archæologia ignis* — Se *Aloen järvi*.

TULI POIKA POHJOLAINEN, En kall buse ifrån Norden, som skall släcka elden och förtaga dess sveda, anropas på detta sättet:

Tuli poika Pohjolainen!
Tule tummenna tuloja
Waltiaista warwentelek;
Nouses maasta mamman-Eukko,
Kana rautanen kawaak,
Syömään tulen kipuja,
Tulen lientä lakkimahan,
Hyinen tyttö, jäinen poika,
Tuli hyiseen sotaan,
Kiwiseen kellariin,
Täynnä hyytä,
Täynnä jäätä — —

Du eldens Son, Norrbagge!
Kom lät elden tafsna,
Minska eldens hetta (låga),
Stig upp ifrån jorden du gamla mormor,
Stig hastigt up du järn-höna,
At upäta eldens svedor,
At läpja lågans velling.

Den rimmige flickan, isige gossen,
Kom i den rimfulle kåtan,
I den sten-kellaren,
Full med rim, full med is — —

Se det följande *Turja*.

TULKKILA. Et bonde-hemman i Kemi, där den Påfviske tolcken bodde. Guds-tjensten skedde här i landet i fordna tider på Latin af de Påfviske Präster, som icke förstodo landets språk; därför de nödgades bruka med sig å Predikstolarne tålckar, som hafva uttolkat, hvad predikanten på latin först predikade, på Finska för menigheten; häraf kallas ännu i dag et bonde-hemman i *Kiemi, Tulckila*, hvarå den Påfviske Translatoren eller *tålcken* bodt hafver — Probsten Erik Frosterus i sina observ. ostrob. 1705 i Mscr. skrifver härom således:

"Til et prof af denna *Påfviske Tålcken*, berättade för mig fordom Probsten och Kyrkoherden i Kemi Sal. Hr. *Johan Tuderus*, som förvisso haft denna tradition utaf sina förfäder; nämligen, när den Påfviske Predikanten å en Juhldag hafver läsit *Esaïæ II Cap. v. 1.* och i anledning deraf betygat, at Christus skulle födas af Jesse root, har Translator på Finska tålckat, och sig intet bättre förstått, än meningen skulle vara af gjässen eller en gåås, hvaröfver menigheten begynt lee, har den Påfviske Predikanten varnat honom til at rätta sig; men han sagt på Finska: 'Jos ei hän ole hanhen jalast, nijn olkohon warpahast, h.e. är han ej född af foten, så må han vara född af gås-tån'." Samma fins i Biskopens *Pauli Justens* relation utförligare.

TUONI. Se efter *Tursas*.

TURILAS, En stark Jette, som gungade klippor, hållar och berg, lika som bollar: *Musta mies wäki Turilas, Sepä Kijkutti kiweä, waaputti wahan neneä*. Honom liknade Stark Otter i Svenska sagor, hvars namn ännu lefver i fruktan efter hans död, och aldrig lærer dö. *Swerkker* plägade slå handen i berget så hårdt, at hvar led syntes i fasta stenen. *Elgthor* vadade i hårda bergs-klippan. Sådane Jettar kalla Finnarne *Wäki-Turilas*.

TURJAN-MAA — Æthiopien, de Blåmänners, de brända Æthiopiens hemvist. Hiskeligen långt aflägsne varma länder, hvarom Finnarne selfve säga: *se on kaukana. Ho! Herra Jumala sitä matkaa!* Det är: Bevars! dit är en grufvelig lång väg! item, et *föraktligt* namn på aflägsna orter; fast ock under et sådant namn utmärkes orter, där svartkonster brukades.

TURJAN-MERI, Nord-Sjön, Ishafvet.

TURJAN TUNTURIT, Norrska fjällen — item Alperne. *Turjan kallio*, Norrignes klippor, dit *Rutto* förvises — Se *Hijjen hevonen*.

Ukko Turjasta, en kall buse, som förtar eldens värkan — Se Tuli poika — *Ukko Turjasta tulo* — — — Se följande under T. pimentola.

TURKKA. Et fördom rikt laxfiske med Pata i Uhleå Elf, 3/4 mil ifrån Uhleå Stad; var det förnämsta Krono-fiske i fordna tider; men nu försämradt, för åmynningens upgrundande.

TURRI-TURRAS el. TURRISAS. Finska Krigs-Guden, som gaf seger. Mars, lika med Svenskarnas *Thyr*, mäst afhållen af de gamla Kämpar.

I *Euräpää i Carelen* är *Tyriän-wuori*, där dennes boning varit, och kallas än *Tyrjän-Äjjä*. Inbyggarena tro, at han än spökar förr krig, och slår på trumma i skyn, hvaraf de spå krig instunda.

Biskop Agricola räknar *Turrisas* ibland Tavastarnes afgudar, och säger i fina bekanta rim: *Turilas annoi woiton sodast*, gaf seger i krig. Synes öfverensstämma med *Thouras*, de Assyriers Kung, näst *Ninus*, som sedan blef kallad Mars, eller *Thourias*, bellicosus Mars. Andre finna likhet i *Thor*, de Göthers Öfver-Gud eller Krigs-Guden. *Thyrarting* kallas Fältslag i gamla Svenska historien.

TURSAS. Se *Meri Tursas*.

TUONI. Wallhall, döden — v. *Manala* och *Marta*, brukas i Finska Psalmboken och Bibeln ofta för döden, grafven, förruttnelsen, helfvetet och förgängelsen — Se *Radier*.

TUONELA. Dödsens tilstånd och underjordiska Rike, full med förruttnelse — it. Audins-åkrar eller de dödas hemvist. *Tuonella käydä Tuonelassa waeltaa* — falla i dvala, bortdåna, komma in ecstasi; a Graec. *Thanein* — Sv. dåna, animo delinqui, *ethanon, thanes*, Macedones, Scytharum vicini mortem apellabant *danon*, Teste *Plutarcho* inde Fennorum *Tuoni*, död.

I Tuonela trodde de gamla finnas alt hvad som härpå jorden förnögde — där var ägta nöjen — silk, fläsk, korn, m.m. hvarföre de ock med sina döda satte i högen i hedentimma, knifvar, spjut, pilar, mat, kläder, ringar, husgeråd, pengar, gull, silfver, och trodde, at de gingo updaga och räknade sina skatter än efter döden. Se *Jabmiaino*. Sådane qvarlefvor har funnits i ättehögarne äfven i *Laihela* Socken i Österbotn.

Emedan nu i *Tuonela* fans korn, gäddor och flere ätliga varor, kan man föreställa sig lätt, et Turkiskt paradis, där nectar drickes utur gyldene skålar, och de gamla Göthers *Glyssiswallar*, eller de sällas hemvisten efter döden, hvarest dygdens vänner fägnades. De gamlas föreställningar, i verldenes barndom, voro mycket sinlige; dock slutes billigt häraf, at de trodde själens odödlighet och et annat bättre lif efter detta.

TUONEN NEITO, En af Parcerne, dödsens brudfrämman. Bor på *Kipumäki* eller *Kipuwuori*. Har en *Pandoræ* ask i handen, full med plågor, med et måladt låck.

Kippu Tytti Tuonen neito,
Kipuja kokoilooi,
Kipu wuoren kukkuralla,
Kirjo kansi kainalossa,
Kirjo wakkanen käessä,
Itkiä tihottelooi — —

TUONENOHRA el. OTRA, brädd af korn i Wallhall; förekommer i Runor, äfven som *Tuonenhauki*, en Gädda, för älskare af hvardera i andra lifvet; likasom *Odens galt* i Svenska sagor; ty fläsket var en lif-rätt för Götherne här i lifvet.

Wäinämöinen lade *Tuonen otra* til sträng pinnar i sin harpa. *Pani naulat kandeeseen, orahasta Tuonen Otran, Tuonen hauwin hampahista* — — —.

TUULETAR, Väder-gudens Æoli väna Fru, vaggade och omrunkade de upväxande Furu-trän, som Skogs-möjan *Kati* planterade — Se *Kati, Lemmätär, Kangatar*.

TYRJÄN KOSKI, En strid forss i Norrige, eller Mälströmmen — *Tuosta tywy Tyrjän koski*. Run. It. *Tyysty ennen Tyrjän koski, wesi Jordanan wäsähti* el. *joki Jortanan kunehuk* — i.e. *kuiwu*, lugna — stadna i loppet.

TYRJÄN-WUORI, Se *Turri*.

TYYTIKKI (*Orawan Emuus* — *pieni waimo*) Tapion neiti.

Metsän piika pikkuruinen,
Aukase rahanen aitta.
Mun metälle mäntyäni,
Luinen lukkosi murennat.
Mieluussa mehtolassa
Et Emäntä lienekkaän.
Jos et anna ajallani.
Ijälläni ilmuutak — — —

Ickornarnes Patronessa.

UHRI PAIKAT. Offerställen; sådane hade Finnarne så väl som Lapparne, så i hedendomen, som än nästan til våra tider, flere, såsom helgade lunder, stora trän, furun och tallar, stenar, hällar, berg, källor, kyrkor och kyrko-gårdar, dit mjölk, pengar, ja, ända til knappnålar offrades, at återfå sin syn, hälsa — och den som tog af källan eller Offerstället, sådane dit lagde persedlar, troddes krossas, få ögonsjuka, blifva blind. I Hattula Socken i Tavastland är en sådan sten, där regn-vatten stannar i en ihålighet, där flera surögde tvätta sig och offra dit nålar; det finnes ock källor och träsk, som man besöker för at löga sig. v. *Eräpyhä & Pyhä maa, Janakkala* källa &c.

Probsten Er. Frosterus i Anmarkn. öfver Ulo Socken i Mscr. berättar om *Offerställen* följande: "Beträffande gl. offerställen, så kunna icke monge af them mera namngifvas, förutan hvad som skedt på *Kehkoses* hemman 1/4 mihl ned ifrån Mohos kyrka på norra sidan af Elfven, hvars första åboer kommit ifrån Kandalaxi Sochen i Ryssland, på hvilket hemman en korsboda mitt på gården varit, i hvilken boda blifvit offrat genom särskilte fönster för gåss- och flickebarn, sölfver, tenn, penningar &c. tå the skulle föras ther förbi til kyrkan at döpas, efter alle barn i annor händelse hafva fått något lyte, så at the antingen blifvit döfve, blinde eller dumbe" o.s.v.

En Soldat stjelpte bodan i elfven. Gården som förr varit förmögen blef utfattig.

Trattila et lax-patu ställe uti Pyhä fors och Muhos Capell-gäld; har äfven varit offer-ställe, där en vid namn Philippus offrat kokad lax i en *tratt*, at ärnå godt lax-fånge, då hans granne åt up det och sade, *Ruto rualle, Jumala rohkiast andamaan*, h.e. fort til mats och fort at ernå lycka af Gudi.

Ulo Salå kyrka är et offer-ställe, i synnerhet på 2:dra dag Jul.

Landshöfdingen Friherre *Conrad Gyllenstjerna* har, efter gjordt löfte, vid et särdeles tillfälle skänkt til detta Capellen Silfver-kalk, med drifvit arbete, samt en rar liten Communion-kanna, med et långt glas-rör samt foten och locket af Sölfver förgylde, med dess namn och vapn.

Er. Frosteri Mscr. t. c. p. 5. 11 & 10.

UKKO. Den äldsta Finnarnes Gudamagt, näst *Jumala*. Dyrkades vid vår-utsädets görande (Agricola) i parallel med *Wäinämöinen och Ilmarinen*. Äldre än *Fornioter* Finnarnes Stamfader, och efter döden tilbeden som Gud — Se *Åbo Tidning*. N:o 20, för år 1772.

Honom tilägnas flere egenskaper och vär. Han anropades til alla företaganden, och fruktades för dess ålder och magt.

Den samme, som *Thor*, ty Finnarne kalla än Thordön eller åskan, *Ukko, ukkosen ilma, ukon ilmajylinä; ukko jylisee*. Än talas ock om åsk-viggen, som man tror sig hitta där askan nedslagit; en svart hård sten-kil. Sammalunda hade *Thor* en vigg, til tecken at han var utdelare af mandom och styrka. *Thors* skål signades med hammar-märket och blef drucken til styrka och mandom — Sammaledes dracks *Ukkos* skål — Se dess gemål *Rauni*.

Ukko hos Finnarne var altså den samme som *Thor* hos Svenskarne, *Taranis* hos Celterne, och *Atia* eller *Ajja* hos Lapparne — Se *Taranis* och *Taran-ukko*. Ukko skulle besatta sig med alt; han skulle beskydda alt, äfven boskapen i skogen: hvarföre man, då den utsläptes, önskade:

Piäk pilwessä käräjät
Säkehisä selwät neuwot,
Ettei noita kyllin soisi,
Kaihi wiljaltan witoisi;
Wähän minulla olisik,
Ahollen ajettawia,
Päällen pälwen pantawia
Pantu Akka paimenexi
Luoja karjan kahtojaxi,
Iskekk Ukko uta puuta,
Komauta kongelota,
Miekalla tuli terällä,
Kurikalla kultaisella

Item, vid Björn-jagten sjöngs: *Ukkoseni lintuseni, käyppä kaiten karjan maita* — — — Ukko kallas ock *Pitkäinen*, eller den längste och Högste, äfven *Isäinen och vanha mies*, at beteckna dess Faderliga omsorg och allmagt. Ehuru *Ukko var Åske-Guden*; så ägde han dock ej ensam den magten at dundra; ty *Wäinämöinen och Ilmarinen* kunde ock låta blix och dunder fara fram. Ukko gaf styrka åt svaga, mot Bergs-troll, (dem han med sin åskevigg krossade) tillika med sin maka *Maan Emoinen* och tilbådos bägge på en gång således:

Ukon woima taiwahasta,
Maasta Maan Emoisen woima
Wäixeni woimaxeni,
Pirua pusertamaan,
Ramulaista kaatamaan — — —
Annas wielä Ukko uuluansi
Wäkeänsi mies wäkewä,
Wäixeni woimaxeni.
Ettän taitaisin tapella.
Että mä häjyn häwitän,
Tuiki tuimenettomaan,
Perkele peri katoon — — —

Ukkos magt sträkte sig altså icke allenast til luften, utan ock til Skogs-lundarne; hvarföre han af Harfångare anropas:

Kostu korpi, mielly mehtä,
Taiwu ainonen Tapio,
Metän Ukko halliparta,
Ota kullat kullistasi.
Hopiaiset housustasi,
Anna Ukko kindaisi,
Anna Ukko kirwestäsi,
Jolla puuta hakkailen

Ukko tycks hafva likhet med '*Ogenos*, Ogenus, antiquus Deus, Ukko, '*oxos* et Nom. propr. i Grækiskan. Emedan *Ukon malja* skulle drickas, eller *Thors skål* såsom Bisk. Agricola säger, vid vår-utsädet; så kan Ukko fattas i bredd med *Frejjer*, en Svensk afgud, hvars minne äfven dracks i samma afsigt, näml. at befordra god årsväxt och befrämja ymnoget och välsignelse på alt — Och emedan *Ukko* nu i Finskan betyder appellative, en gammal gubbe eller man; så får man räkna, ifrån Ukkos tider de lycklige *Arilds tider*, som voro under *Frejjer*, som var i sin regering en lycklig Konung, och blef därföre äfven efter sin död dyrkad; til at välsigna årsväxten — I hans tid svettades honing utur ekarne, floderne runno med mjölk och guld maldes på qvarnarne. Så sjunga skalderne, och de enfaldigare tro det; men det är ej annat än Biskötsel. (Se *Mehiläinen*). Boskapsskötseln och åkerbruket var i högsta flor; de skötte sina bien, vårdade sina hjordar, brukade sina åkrar, hvaraf de *njöto rika kärfvor*. Det var det *guld*, som de slogo på sina qvarnar. Ej under om *Finnarne* drucko Ukkos minne om våren, förväntande af *Ukko* en god kornskörd, at få godt öl til *Wuoden Alkajaiset* och *Joulu*.

Ukko skulle bevara i krig, hvarföre han åkallades således:

Ukko kultainen Kuningas
Waari wanha Taiwahinen,
Tee minulle kiwinen miekka,
Eli rautainen rakenna,
Eteheni seisomahan,
Miehen päätä päästämähän.

Ukko skulle drifva Hararne i gildren:

Ukko kultainen Kuningas,
Tuuwvos ilman tuusimatta,
Waromutta waaputtele.
Kynsin kytixelle (kynnyxelle),
Käpälön kahan eteen — —

UKKONEN -sen i diminut. Väder- och Åske-Gud — anroptes äfven vid harfångst således:

Ukkoseni ainoseni!
Nostas pilwi luotehesta,
Toinen lännestä lähetä.
Kolmas ijästä iske,
Lomatusten loukautak,
Sa-a hyytä, sa-a jäätä,
Näille puillen puhtaille,
Warwuille walanteille.

Det är: väck up dina väder-ilar ifrån alla streck, låt snöga rim och is på mina giller-stickor — — —

I sällskap med *Mehtola mor* dref han på hararne — Se *Mehtola*,

Til honom sjelf heter det:

Metän kultanen kuningas
Anna Ukko lampaasi (uuhiasi),
Lupi Luppa karwasesi;
Juoxe wimpura wipuhun,
Pyyrö silmä pyyheen — — —

ULAPPALA, *Koiran Emuu*, Canum nutrix. En hund-patronessa i gamla Runor; kallas, i anseende til det at hundarna födas blinda, *Pohjolan sokea umpi*, *Ulappalan umpi silmä*; skulle hämta mjölk åt hästgällare.

Lypsä tänne maitoansi,
Tipauta nisuxiansi,

Rauwan rahnoin pahoin,
Tulen tuiki polttamihin — —

UROS — Se *Weden kuningas*.

UXAKKA, Maderakkas andra dotter, af Lappar tilbeden. Hon skulle förändra dotter til son i moderlifvet. Lapparne hafva offrat til henne, ty Lapparne synes vara bättre betjente med piltebarn än pigbarn, som icke kunna hållas til fiskeri eller skytteri. För sine piltebarn offra de, at få behålla dem til *Leib-olmai* tjenst, som är skytteri, efter som *uxakka* är altid i oenighet med *Leib-olmai* och emot honom. Sidenius.

WAARAT, Berg, många sådane äro i landet, dem Jättiläiset tros hafva upstaplat — Se *Linnat, Jätit*.

Metelin-waara, et högt berg emellan Limingå och Uhleå Soknar, på hvilket man kan se 7 kyrkor på en gång. Er. Frosten Mscr. l.c.

WAAWATAR, samma som *Wauwutar*, en som har en at skrika; en plågo-qvinna, i hvilken ullvant svedorne ifrån sår skjutsades af troll. *Tuonne kiirehin kipuja, Waawuttaren wanttuiseen* (i.e. *Wawutar, joka otta kipuja luoxeen — kiputyttären sisar — åt kipu Tyttö*). Se *Kiwutar, Kipumäki* — — —

WAIWIOTAR, En gammal troll-kåna, som troddes vara Vargens foster-moder — *Woahetar*, ex pronunciatione Savon. idem.

WANGAMOINEN, En stark kål-brännare och svidje-karl, född af *Wanga* med fadren *Winga*. Herre öfver ormar och ödlor.

Lieneekö minussa miestä,
Ukon pojassa urosta,
Wangamoisessa waroa?
Tämän pulman purkajata,
Tämän jaxon jaxajata? — —

WARA MIES. Vargernings eller Reserve-karl, deriveras af *Waregis* Väringar, Nordiske kämpar, som tjente andra Konungar; de gingo ut ifrån Norden i krigstjenst hos andra — Hinc Fennorum *Wara-mies*, fast än et i sednare tider antagit ord af *waregis*, väringar, som voro hädan ifrån Norden och tjente som lifvagt Kejsaren i Constantinopel.

WAUWUTAR. En plågo-möja — Se *Kiwutar* och *Waiwiotar*.

WÄINEN — idem ac *Wäinämöinen* — Se *Kiwutar*.

WÄINÄMÖINEN eller *Wainemöinen*; en af de förnämsta Finska Gudamagter; beskrifves näst *Ilmarinen*, såsom rådande i luften, vatnet och elden: *Wälähytti Wäinämöinen pimiäsä pohjolasä*, ljugade i den mörka Norden. Smidde järn eller åtminstone länte sin eld därtill.

Wäinämöinen walkia walosa.
Tuli wuori arpal arpelemaan,
Maita matkustelemaan.
Rotkot wuoren waeltamaan,
Wieläpä runno rohkiasti,
Mäen laxosa sywäsä,
Wuoren suuren runnakosa.
Sielläpä sinä wammuxet rakenat,
Keihät terävät teroitat — —
Teräwixi teit teräxet — —

Wäinämöinen kallas i gamla Finska Runor redan för Reformation den *äldste Guden*, Himmelske Fadren, *synbart och ljusligen kände Guden*. Græc. *fainomenos*, lucens, splendens. *fanaios Zeus*, plendidus Jupiter, nitidus — est & cognomen *Apollinis*. Scapula.

Wäinämöises kaftan, råck och vepa var så förvarande, at den anropades til et Palladium i häftigaste striden; hvarom det heter:

Waippa wanhan Wäinämöisen
Kaapu kauka Lappalaisen
Sepä tänne tuotuwohon,
Suurillen sotikeoillen — — —

Wäinämöinen ansågs för så helig, at hans svett skulle bota, därför anropas *Hiki wanhan Wäinämöisen*.

Han kallas ock för sin ålder och styrka samt vördsamma person *Ukko wanha Wäinämöinen* — —

Han är ofta med *Ilmarinen* i sällskap i hedenhös tiden; men efter Påfviska lärans införsel i landet, måste han vara i sällskap med *Neitsu Maaria Emonen*, som tyckes taga högra handen, såsom et fruentimmer. Då af en Carelare frågades, hvilka han trodt vara de högsta Guda-magter i hedendomen, svarade han: *Itte wanha Wäinämöinen ja neitty Maria Emonen*, utan at göra skilnad på tiden. — Än sedan Christendomen infördes och en någorlunda Guds kännedom upkom, blandas den Sanne Högste Guden af de anropande ibland med de fordna inbillade högsta magterna; ty ofta står i gamla Runor: *Itse Ilmoinen Jumala, itse wanha Wäinämöinen, itse Seppä Ilmarinen, Neity Maria Emonen täsä myöskin tarwitahan, tämä jaxo jaxamahan, tämä päästö päästämähän* — — När de voro så många, så måste, om den ena ej hjälpte den andra hjälpa.

Wäinämöinen berättas hafva haft en besynnerlig rolig klädedrägt. Hans bälte var beprydt med *fjädrar och plumer* — Han synes varit bevingad som Mercurius, och klädd som en *American* i dun, som ses af efterföljande Runa, där *Maria* anmodas, at nappa en vingfjäder af *Wäinämöises* skärp, at smörja med:

Siwalla simanen siipi
Wyöltä wanhan Wäinämöisen,
Wyöltä ainosen kapeen.

Ryck en honingsfull vinge
Ifrån den gamla Wäinämöises bälte (midja),
Den förnämste mannens lif.

Wäinämöises barn voro en dotter *Kiwutar*, och en son, af marriage de conscience, med en hafs-fru aflad, som kunde bota bölder; han åberopas i följande stycke.

Nosta miekkasi merestä,
Lapiosi lainehista,
Jollas ruhtat rupia.
Eli painat paisuita — —

Du Wäinämöises naturliga (i löndom aflade) Son!
Lyft up dit svärd ifrån hafvet,
Din spade (tre-uddiga gastel) ifrån vågorne,
Hvarmed du krossar utslaget,
Eller ock krystar bölderna — —

Hafsvatnet torde ock vara torkande och helande i synnerhet när en *Wäinämöises son* blef Doctor.

Fogelfångare, Jägare och skogsmän anropa *Wäinämöinen*, at slå på *sin Harpa*, på det dess ljufliga klang, må låcka fram alt villebråd — såsom följande *Linnun-pyytäjän sanat* gifva vid hand:

Itte wanha Wäinämöinen
Teki kalliolla kandeletta.
Kust on koppa kandelessa?
Koiwusta wisa-perästä.
Kust' on naulat kantelessa?
Tammesta tasaiset oxat.
Kust' on kilet kantelessa?
Jouhista hyvän orihin
Lemmon warsan wahteista — —
Ite wanha Wäinämöinen
Kuhtu pijjat, kuhtu pojjat.
Soittamahan sormillansa.
Ei ilo ilolle käynyt,
Soitto soittollen tajonnut.
Kuhtu nainehet urohot.
Ei ilo ilolle käynyt,
Soitto soitolle tajonnut.
Ite wanha Wäinämöinen
Otti soiton sormillensa,
Käänsi käyrän polwillensa,
Kanteleen kätensä alle:

Wasta ilo ilolle käwi.
Soitto soitolle tajoisi.
Ej sitä metässä ollut.
Neli jalkasta jaloa.
Lintu parwia parasta.
Jok ej tullut tuiskuttain,
Karhukin aidalle kawahti,
Soitettua Wäinämöisen.
Mielus Mehtolan Emäntä,
Tapiolan tarkka neito,
Wedä riistasta rekiä,
Tawaraista taluttele,
Kohden kulta langojani.

Sammaledes anropade *Fiskare Wäinämöinen*, om likaledes då förfärdigade en *Harpa*, hvarpå han spelte så ljufligt och kraftigt, at *Fiskarne* sprittade af glädje, sjelfver *Hafs-Frun*, Sirener och Delphiner högde sig up på vattubrynet och på hafs-stranden, at lyss —. Ja, sjelfva *Wäinämöinen* var så pathetisk och rörd af sin musique, at tårarne af glädje nedtilrade; såsom föregående och flere sådane gamla Runor tydeligen gifva tilkänna. O! en oförliknelig virtuose!

WÄINÄMÖINEN el. ÄINEMÖINEN. Poëternes Patron. Sjelf den ypperste Skald — Finlands Apollo — Harpors (Kanteles) stämmare och Fabriqueur. En ypperlig Orpheus, som med sin sång feck näcken, fiskar och alla skogs-djur, at glättigt lyss och röras.

Skaffade, som en Promothæus, elden på jorden; ljungade i lag med sin yngre Bror *Ilmarinen*; bygde skepp och båtar — Den unge Resen *Joukkawainen* disputerade med honom om styrka, men blef illa belönt — Se *Joukkawainen*.

Den kunnige och vördige *Wäinämöinen* bygde sjelf prämar och håpar; hvarom Runan berättar:

Ite wanha Wäinämöinen
Weisti wuorella wenettä,
Kalliolla kalkutteli:
Ei kirves kiween koske.
Eikä kalka kalliohon — —

Wäinämöinen ansågs ock i krig för en skyds-gud; hvarföre hans vepa vördades som et palladium mot skott, bly och krut:

Waippa wanhan Wäinämöisen,
Kaapu kauko Lappalaisen,
Sepä tänne tuotuwohon,
Suurilta sotikedoilta,
Weri pellon penkereiltä — —
Jonga suojusta sotinen,
Jonga tappelen takoa — —

Wäinämöinen öfverträffade Svenskarnes berömlige Skalder *Eiwinder och Smider*, berömlige för sin konst, at leka på harpa. Hans öde hade gömt honom ytterst i Norden, men hans själ var dock ädel i sina tankar. Han hade en särdeles gåfva, at röra alla sinnen när han slog på sin harpa och sjöng sina dikter. Det fick hans medtäflare den unga Jätten *Joukkawainen* erfara. Hans infallen voro lifliga och hans tankar höga. Han sjöng de framfarna hjeltars beröm, om verldenes grundläggning, om eldens uphof, om de skapade ämnens förborgade natur, och luften daldrade, och bergen gåfvo genljud; han beklagade den ömkelighet och fåfängelighet, mellan hvilka det mensklige lifvet delas, och de dödelige smulto i tårar. Han kunde beveka de hårdaste hjertan til medömkan, och upmuntra de sorgsnaste sinnen, til frögd. Ofta hade *Weden Emäntä*, *Hafs-frun*, *Näcken* och *Åge*, med de andra små Gudamagter, som bo i det våta, dansat på vatnet, när han suttit vid stranden och stämt sina strängar. Ofta hafva de Råd-andar, som bo i backar och lundar samlat sig för honom och lekt, när han slagit på sin harpa. Man sade, det den mäktige och vise allfadren *Kaweh* eller *Hallbordur*, den samme som *Apollo*, vore hans fader, och hade lärt honom, at handtera strängar. Och det, at han kunde beveka stenhårda bröst, och til lek och lust upmuntra halfdöda hjertan, gaf de enfaldigare anledning, at tro, det stenar och liflösa ting, björnar och skogs-djur, näckar och fiskar, *Tapio* och *Mehtola*, med foglar och yrfän rördes af hans spel, och samlades at lyss på hans gudomliga sång.

Då den gamle harpo-slagaren, vår Finska Orphæus, slog på sin harpa, sattes hela naturen til sjös och lands i rörelse; och förtjenar den Acten här in extenso at afskrifvas, såsom et mäster-stycke, som

trotsar all Grækisk och Italiensk musik:

Sittek vanha Wäinämöinen
Istuxen itek ripahan,
Otti soiton sormillensa,
Käänsi käyrän polwillehen,
Kantelen kätensä alle.
Soitti wanha Wäinämöinen;
Wasta ilo ilolle käwi,
Soitto soitolle tajusi.
Ei sitä metässä ollut,
Jalan neljän juoxewata,
Koiwin koikelehtamata,
Jok ei tullut kuulemahan,
Tehessä Isän iloa,
Wäinämöisen soitellessa:
Karhukin aidalle Kawahti
Soitettua Wäinämöisen.
Ei sitä metässä ollut,
Kahen siiwen suikawata,
Jok ei tullut tuiskuttain,
Ei sitä meressä ollut,
Ewän kuuden kulkewata,
Kahexan waeltawata.
Jok ei tullut kuulemahan
Itekin Wein (weden) Emäntä,
Rinnoin ruoholle rojahti.
Wetäy wesi kivvelle,
Wahtallehen waiwoaxen.
Isestänni Wäinämöisen
Wedet juoxit silmistähän,
Kaseammat karpaloita,
Pyyliämmät pyyn munia,
Reheille rinnoillehen
Rinnoiltahan polvvillehen.
Jaloilla jalkansa päälle,
Putoisit wesi pisarat
Läpi wijden willa waipan,
Sarka kauhtanan kahexan.

Sedan satte sig den gamla vördiga Wäinämöinen
Sjelf på fiolen (sätet),
Tog stränga — spelet emellan sina fingrar,
Vände det utgröpta krokiga instrumentet på sina knän,
Harpan stälde han på sin hand.
Den vördige *Wäinämöinen* spelte;
Då blef det en fullkomlig glädje utaf,
Och spelet liknade en riktig concert.
Det var ej i skogen något
På fyra fötter löpande,
På sina långa ben (belingar) skänglande.
Som icke kom at lyss,
Då fadren sjelf väkte glädje,
Då Wäinämöinen sjelf spelte:
Sjelfva björnen äfven sprang häftigt up mot gärdes-gården,
Då Wäinåmbinen slog på harpan.
Ej fans någon i skogen,
Som flyger hvinande med två vingar,
Som ej kom lika som ur och damb
Ej heller af alt hvad i sjön fans,
Som rörs med sex senior,
Simmar af och an med åtta årar,
Som icke kom at lyss (höra).
Sjelfva vatnens moder (hafs-frun),
Kastade sig bröstganges mot sjöstrandgruset,

Och makade sig på en strand-hälla,
Dragandes sig up besvärligen på buken.
Af sjelfva gubben Wäinämöises ögon
Tildrade tårarne,
Något större än tranbär,
Litet drygare än hjerp-ägg,
På hans vidöpna, breda, modiga bröst,
Och ifrån bröstet på knän,
Och dädan på föttren;
Hans tårar (vattudroppar) föllo
Genom fem ylle-vepor,
Genom 8 valmars jackor.

WÄKI TURILAS — Se *Turilas*. En Jätte och stark Otter.

WÄSI WITA — *Wäinen poika* — En stark Rese; *Wäinämöises* afföda.

WEDEN EMOINEN eller *Weden Emä*, dref fiskar i nät och notvarp, samma som *Ween eller Wein Emäntä*. Hon kom at lyss på *Wäinämöises* ståtliga musik. *Itekki Weden-Emäntä wetihin (wetäy) wesi kiwelle, waiwousi wattalolle* — Se *Näkki*.

WEEN-KUNINGAS och *Ween Emäntä*, (Neptunus med dess hafs-fru) Sirene, anroptes af Fiskare.

Hafs-Regenten beskrifves hafva en slokig hatt och vått skägg; til honom lyda orden:

Rätti-hattu tuores parta,
Lähes kassani kalaan,
Kerallani Tuoresehen — — —
Ween kultanen kuningas,
Annas aika ahvenia.

Rätti hattu i.e. *ween isäntä, kuningas weesä, We-en armas anti waimo* — item:

Ween Ehtosa Emäntä
Sinä olet waimoista wakanen
Annas mulle ahvenia,
Kuletteles Kuukupoja,
Käytteles marut mahoja,
Hiekan hieromattomia,
Päiwän paistamattomia.
Alta aaltojen syvien,
Kalaisista kaarteista,
Awarasta aitastasi — — —

En *Vattu-Rå*, som *kai iksoxen* simplement kallas *Uros* el. *Ukko*. En man, en gubbe; beskrifves som liten, oansenlig, med långt hår och skägg; men ganska tiltagsen och stark, som tordes gripa i eld-fisken, det hvarken *Wäinämöinen* eller *J. Maria* vågade sig til — Härom lyder *Runan* til *Uros*, denna karlvulne mannens, heder, vid eldens fångst ifrån *Aloen-järvi*; således;

Mies musta merestä nousi
Uros aallosta yleni,
kolmen sormen korkuinen,
Neljän peukalon pituinen,
Wähän kuollutta parembi,
katonutta kauhiambi.
jalasa kiwiset kengät,
Pääsä paasinen kypärä;
Hiwus kannolla takana,
Parta rinnolla edessä — — —

En svart karl steg up ifrån hafvet,
En modig man reste sig up ifrån böljan,
Tre fingers hög,
Fyra tums lång,
Litet bättre än en dod,
Haskligare än en afliden.
På foten hade han sten-skor,

På hufvudet en hjälm af hafs-hällan
Dess hår hängde baktill på hälarne,
Och skägget frammantil på bröstet — — —

Denne tappre *Uros* blef den skiljesman, som slet trätan imellan *Wäinämöinen* och *Joukkawainen*, då han företedde sig i följande armatur.

Ej ennen ero tullut,
Kuin Uros merestä syndyi,
Rautalakki lainehista,
Rauta kintahat käessä.

Det blef ingen skilnad.
Förän Uros föddes (reste sig up) från hafvet,
Den med järn-hjelman ifrån vågorne,
Hafvande järnhandskar på händerna,

Denne Uros mätte vara den samma, som *Meri-Tursas*. Se *Meri-Tursas*,
Aloen-järwi, *Joukkawainen*.

"Alle forntidens Resar äro icke annat än sinnebilder och varelser, dem Skalde- konsten diktat, med hvilka alla gamle folkslag betecknade deras *stora förfäder*, när de ville föreställa deras sällsynta hjeltebedrifter. At vara stor på moraliskt sätt, var icke känt i dessa grofva tider; man kände ingen annan storhet än et *vildt mod* med *ovanlig styrka*, och alt bestod uti en laglös våldsamt.

"At göra Skalde-bilden så mycket större och förskräckeligare, kunde den icke starkare uttryckas än under namn af Jättar och vidunder.

"Detta är dessutom naturens eget språk, som icke behöfver något härma och efterfölja.

"De gamle Nordiske Folken beskrifva uti sina skalde-qväden alla *sina hjeltar*, såsom *dylike Resar*; af samma beskaffenhet aro Grækernas nio alnar höge *Aloider* och *Titaner*, hvilke hade en styrka, som ingen kunde emotstå, och lade hela berg ofvan på hvarandra — Djärfve nog, at dymedelst vilja bestorma sjelfva himmelen." — Jerusalems *Betraktelser öfver Religionens förnämsta Sanningar*, 2 Del. sid, 188.

Sådant är språket äfven uti *sångstycken om Wäki Turilas*, *Uros*,
Joukkawainen m.m.

WEINÄMÖINEN WEINEMÖINEN el. WEINEMOINEN, anses af några för et fruentimmer, och kallas *Akka vein Emoinen*, — af *wesi*, vatten — *wein* och *Emoinen*, lilla mor, sjö-fru. Se *Kiwutar*.

WENDLER, Se *Aate* och *Winder*.

WENNON-HÄRKÄ, En stark drag-oxe, in i tystaste skogen, som upplögde det *Sämpsä Pellervoinen* sådde med trä-frön.

Wennon härkä Uljamoinen
(Puiden Hevonen, joka puita kynti, wäkwä kyntäjä)
Lähti maita kyntämään.
Saloja wakoamaan,
Suot kynti, kanerwat kaswoi;
Mäet kynti, nousi männyt — —

WESI HIJSI, En ond ande, eller vattu-råderska (Wesi-piru). De vidskeplige säga sig än i dag, kunna upmana henne från vatnet, och bära henne i et vattu-käril, at skada nästan, i synnerhet tjufvar, som skola plågas af henne, eller blifva sur-ögda m.m. Eljest är denna, naturligtvis, en vattu-syrsa (Larva Dytisci), som upäter agn och fisk för fiskare, då fiskeriet vantrifves.

WILLATAR, En troll-häxa, som födde och upammade Ormen. En *Juutases* maitresse.

WILINER, Se *Aate*, *Joter* och —

WINDER, Et folk, som förmenas hafva gifvit Finland sit namn. Hos dem hade visheten sit Tempel.

Windernes Tempel voro upfyllda med vidskeppelser. De brände ljus vid de dödas grifter och läste där sina sånger.

WINDLAND. Beboddes af Winderna, *Finland*. Det är knapt något land i Norden, som til större ymnighet, under et omildt luftstreck, genom invånarens outtrötteliga arbetsamt, gifver alt, hvad til

det mensklige lefvernets nödtorft och beqvämighet betarivas. Dess fördelaktiga hamnar befrämja dessförutan handeln, och dess flaggor blifva ärade i de fjärdar, där de synas; invånarena äro höfliga i sina åtbörder och behagliga i sit umgänge; Mot sin Konung trogna; i sina tankar förvetna, och i alla kroppsens öfningar skickeliga i faran oförskräkte; i segren ädelmodiga och i alla sina beslut snara. Se *Adalrik och Göthildas Äfventyr*. 8. Bok: I Del, p. 430, Se *Arngrim, Sigmund*.

WINGA, En Satyr, som besofde *Wanga*, hvaraf föddes *Wangamoinen*. *Winga wangahan makaisi*— — deras afföda blefvo ödlor.

WIRAN-KANNOS, Befordrade hafver-växten.

WUODEN-ALKAJAISET, En slags Högtid, efter Finska nations smak, på åtskilliga tider om hösten efter slutad tröskning och inbärgning, då måltider hållas och drickes väldeligen. *Norra Österbotningen* firar *Mickels messan* eller *Kekri*, Allhelgona, sedan slagten gått för sig; då af det slagtrade ätes stekt och sjudit. Kallas ock *Sonnin-pejjahaiset* — d.ä. Ox-graföl — Se *Ristin-päiwä, Kekri*.

WUOLA-HATTARA, foem. Uxor Vulcani, forte Venus.

Wuolahetar, den samma. *Kaut on poika Wuolahinen, Wuolahattarein tekemä*, eller *Rauta poika Wuolattaren* — *Rauta poika Wulangoisen, Emä rauwwan Ruojuatar*.

WUOLANGOINEN. Järnets fader, Vulcanus. Därmed förstås i Runor et myrjärn, som tages up ifrån kärr, myror och lösa dälдер. vid. *Ruojuatar*.

WUOLAINEN, Den samme, eller en af Cycloperne. *Wuolahatars* man.

WUOREN-WÄKI. Bergs-Troll. Flere bataillonner af dem kunde framvisa sig, arbetande i berg, smälte och förädlade metaller — Röfvade bort Prinsessor och vackra flickor. Höres ofta i gamla Sagor. v. *Haltia*.

WUOTAR, En smörje-kokerska och pulfver-häxa. *Wuotar woitein tekijä kesät keitti woiteita* — — anropades då man fått contusion af något träd.

YFVER-BOER, kallas Nordens inbyggare; och än hos oss, de som bo up i landet i Sockne-skatorne — Sättas mot *Kainulaiset*.

YME. Dräptes af *Bores* Söner. Se *Pohjolan poika* och *Jumo*.

YMES Land, vårt Västerbotn, Umeå och Lappland.

YRJÄNÄ — Nom. propr. viri. St. *Jöran*, vid. *Jyryn-päiwä*. — Då Boskapen om våren utsläptes ifrån Fähuset, skulle en karl gå så långt i skogen, som koerna pläga gå i bete, och ropa öfverljuddt 3 gånger dessa orden: *Sanct Yrjänä! tuo karjas kotiin*. Detta skulle betyda så mycket, at *Sanct Jöran*, som var en *Hus-Gud*, rådande öfver hus-folket och gårds-boskapen, skulle drifva kona hem om aftonen, på det de ej måtte blifva i skogen liggande öfver natten.

ÄINEMÖINEN. Samma som *Wäinämöinen*.

ÄMMÄN KOSKI. Samma som *Qwenaström* i Cajana. Förmenes hafva sin uprinnelse af en *källa*, kallad *Kulda-kaiwo*, gullbrun, eller guld-källa; ligger under *Maanselkä* eller Landt-ryggen, å hvilkens ena sida vatnet löper mot öster Norr ut i Hvita hafvet; men å den andra sidan mot väster in Sinum bothnicum. Här var Cajana Borg eller Slott byggt, som sprängdes af Ryssarne 1715.

NB. De öfrige ord, som begynnas på Ä och Ö, sökas under A och O.

ÖSTERBOTN, Se *Qwenland, Ruskon-kivi, Kainulaiset, Kainunmaa*.

Konung Erik IX gjorde Korsbolm til et Herra-säte, lät befästa det och nämnas af det heliga korset. Den ypperste af Riksens Råd i Sverige, *Erik Puke*, blef A:o Christi 1400 den förste Höfvitsman på *Korsbolm*. Han lefde i Engelbrechts och Konung Carl VIII:s Knutssons tid. 10 Socknar i *Österbotn* behålla deras Finska Språk, hvarutinnan de fulldeligen differera sin emellan i anseende til pronunciation, och eljed de, som bo närmare åt Ryska gränsen och Savolax, några particulariteter hafva; men Språket är dock enahanda.

Sedan landet kom under Sveriges lydno, är det straxt besatt med Föreståndare eller Ståthållare, Domare, Fougdar med flere *Esivallan personat*.

Ifrå är 1400 hafva följande *Landshofdingar* varit här i *Österbotn* til år 1734.

- A:o 1400 Erik *Puuke* — på Korsholm.
 1540 Mats *Mårtensson* — på Korsholm.
 1564 Hans *Swänske* — på Korsholm.
 1570 Petrus *Bagge* — på Uhleåborg.
 1597 Hans *Mönich* — på Uhleåborg, då Flemmings klubbekrig stod i Ilmola.
 1600 Isaak *Behm* — på Uhleåborg.
 1611 Erik *Haare* — tilförordnad Befallningsman öfver Uleå och Cajanaborgs Fästning Samt dess Län.
 1622 Christopher *Werensstedt* — på Uleåborg.
 1626 Johan Månsson *Ulfsparre* — på Uleåborg.
 1630 Ernest *Creutz* — på Uleåborg.
 1635 Melchior *Werenstedt* — på Uleåborg och Landshöfdinge öfver Öster-Norrlanden.
 1646 Hans *Kylle* — på Uhleåborg.
 1650 Erik Åkeson *Soop* — på Uhleåborg.
 1656 Thure *Ribbing* — på Uhleåborg, Landshöfdinge öfver Öster-Norrlanden.
 1660 Johan *Graan* — på Uhleåborg, Landshöfdinge öfver Öster- och Wästerbotn.
 1676 Diedrich *Wrangel* — på Uhleåborg.
 1687 Guftav *Grasse* — på Korsholm.
 1694 Johan Ehrensköld — på Korsholm.
 1707 Lorentz *Clerck* — General-Major, Landsh. och Friherre.
 1720 Reinhold Wilh. von *Essen*, blef Landshöfdinge öfver Österbotn med Cajanaborgs Slått och Län år 1720. Dödde d. 3 Maji 1732 uti Uleå, därest han ock blef begrafven. Var General Major.
 1733 Broderus *Rålamb*, Landsh. och Friherre. Kom til Österbotn 1733. Afsomnade 1734. Var en ganska litterat Herre.

Sednare tidens Höga Herrar, detta Lands Styresmän, äro i så färskt minne, (såsom Herrar, Grefv. och Riddare, v. Creutz — G. A. Piper, Groth, L. Göös, Jägerhorn, (Carl Magnus) som dog d. 29 Apr. 1782. Landshöfdinge i Uhleåborg, den förste efter Österbotns delning i 2:ne Län), at man i en urgammal antiquitets samling, ej velat inblanda så höga namn.

Hvad för öfrigt rörer Österbotn och dess öden, hörer egenteligen til Historien och Geographien; men denna sidsta Artikel om Österbotn, har man endast velat hit foga som appendix, tagen ifrån gamla papper.

Fotnoterna:

[1] Profess. Henr. G. Porthans *Disp. de poësi Fennica* P. V:ta p. 94. — Adde, quod in plurimis (sc. *Runis Magicis*) *Mythica* illa rerum incunabula, quae narrant, studio plerumque indicantur obscurius; ac *Mythologia* praeterea *prisae Fennicae* ratio hodie fere ignoratur, unde munia & attributa *Idolorum Veterum*, quorum saepe mentio injicitur, aegerrime explicantur; ut allusiones taceam ad *instituta & mores Majorum* jam antiquatos.

[2] Se Prof. Meiners hist. Doctr. de vero Deo, p. 162. sq. Jämför Gottfried Less Geschichte von Religion, tr. 1784 i Göttingen i 8:o. I. Theil pag. 90.

[3] Af Botins Sv. hist. p. 10

[4] Se Prof. Gadds Företal til Kyrkoh. och Probst. D Nils Idmans afhandl. om Finska och Graekiska Språkens gemenskap.

[5] "Den äldsta Verlds-Historien består af idel Original urkunder eller Historiska Sånger, såsom de enda minnesmedel hos alla gamla folkslag, och med hvilka de första människorna sökte, at hos sig bibehålla och til efterverlden öfverlämna de märkvärdigaste — —" Jerusalem loc. cit. pag. 185.

"Gamla Kämpe-Visor hafva länge uti Norden förlustat hopetals samlade åhörare, och samma bruk är ännu hos de vilda Americaner gångbart." En gammal Mans Bref til en ung Prins 2. Del. sid. 304. ed. 1785.

[6] D. N. Idmans Afhandl. l.c, paz. 9. not. c.

[7] De convenientia Lingva Hungarica cum Lapponica, Praeside *Ihre*, Upsaliae 1772. cfr. De origine lingvarum P. 11. Praes. *Ihre*, Upsaliae 1761.

[8] Nic. Hahns Disp. de Sacris Antiqu. Hyperboreorum. Aboae 1703.

[9] *Soaanut*, Savonica pronuntiatio, pro *saanut*, har fått.

[10] Locat. caf. a auttamattuen -essa — är alltid, utan at hjelpta contractum pro auttamattomuessa — a auttamattomuus -uuden hjälplöshet, ogunst.

[11] Doct. och Probst. Nils Idmans afhandl. om Finska och Graekiska Språkens gemenskap pag. 40-41.

End of Project Gutenberg's Mythologia Fennica, by Christfrid Ganander

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MYTHOLOGIA FENNICA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States,

we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™

works.

- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and

future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.